

HOOFDZAKEN DER GRIEKSE METRIEK

EN PROSODIE

RUIJGH's

HOOFDZAKEN DER GRIEKSE METRIEK EN PROSODIE

opnieuw in 't light gebragt
door P.W. Hemker

Amsterdam
MMXVI

Op basis van het collegedictaat

**HOOFDZAKEN VAN DE GRIEKSE METRIEK
EN PROSODIE**

samengesteld door C.J. Ruijgh,
in samenwerking met medewerkers en assistenten
van het Klassiek Seminarium van de Universiteit
van Amsterdam (tweede uitgave, 1971)

Hoofdstuk 1

Inleiding over het wezen van het griekse rythme

§ 1. Rythme van Nederlandse poëzie; Nederlands woordaccent

Het wezen van het *rythme* van *Nederlandse* poëzie is de *regelmatige afwisseling* van *geaccentueerde* en *niet geaccentueerde* lettergrepen. Het woordaccent in het Nederlands is een *kracht-accent* (ook wel *intensiteits-, dynamisch* of *expiratorisch accent* genoemd), d.w.z., de geaccentueerde lettergreep wordt *sterker* (met meer nadruk) uitgesproken dan de overige.

Voorbeeld:

Vaarwel mijn Amstelland, verwacht een ander heer:
oè|oè|oè|oè|oè|oè|, dus 6 maal oè

Men kan het rythme *markeren* door het rhythmische *zwaartepunt*, in casu de geaccentueerde lettergreep, steeds te laten uitkomen; dit geschiedt in het Nederlands, wanneer men deze lettergreep nog iets sterker uitspreekt in verhouding tot de andere lettergrepen dan in spreektaal het geval is. De graad van het markeren is afhankelijk van de voor te dragen tekst en van de indi-

viduele aard van degene, die voordraagt. Behalve met de stem kan men ook met andere middelen het rythme markeren, met name door de *maatslag* (Latijn: *ictus*) met de hand of de voet.

§ 2. Rythme van Griekse poëzie; Grieks woordaccent

Het wezen van het rythme van *Griekse* poëzie is de regelmatige afwisseling van *lange* en *korte* lettergrepen. Het is dus geheel *onafhankelijk* van het , dat in het Grieks *muzikaal* is, d.w.z., de geaccentueerde (in de Griekse tekst door een accentteken aangeduide) lettergreep wordt op een *hogere toon* uitgesproken dan de overige. De korte en de lange lettergreep zijn dus de *elementen* van de *rhythmische vormen*.

Voorbeeld:

λυσόμονός το θύγατρα φέρων τ' ἀπερείσι' ἄποινα
 -∪∪ | -∪∪ | -∪∪ | -∪∪ | -∪∪ | -- | ,

dus 5 maal -∪∪ en 1 maal -- . Het woordaccent vertoont geen regelmatige afwisseling. Men ziet, dat het woordaccent niets te maken heeft met de regelmatige afwisseling van lange en korte lettergrepen.

Men kan dit *quantitatieve* rythme markeren door ook hier steeds het rhythmische zwaartepunt, in casu de lange lettergreep te laten uitkomen; dit geschiedt in het Grieks uiteraard, wanneer men deze lettergreep nog iets langer uitspreekt in verhouding tot de andere lettergrepen dan in de spreektaal het geval zou zijn. De graad van het markeren was natuurlijk afhankelijk van de voordracht. Behalve met de stem kon men ook door de maatslag (*ictus*) het rythme markeren, als volgt dus bij het geciteerde vers:

∟∪∪ | ∟∪∪ | ∟∪∪ | ∟∪∪ | ∟∪∪ | ∟- | .

Noot 1: De Lat. term *accentus* is de vertaling van προσφῶδία, lett. “het op (naar) een bepaalde toon zingen”. Men heeft reden aan te nemen, dat de Griekse muziek in de melodie rekening hield met het woordaccent, in die zin, dat in de regel de geaccentueerde lettergreep op een hogere, of althans niet op een lagere toon gezongen werd dan de andere lettergrepen van het woord. Als dit principe echter streng werd toegepast, moet men concluderen, dat strophe en antistrophe van een koorzang (§ 49) niet altijd geheel dezelfde melodie hadden; meestal neemt men evenwel aan, dat dit wel het geval was.

Het zeer geringe aantal overgeleverde of teruggevonden muziekfragmenten geeft geen uitsluitsel in deze kwestie.

Noot 2: Daar wij geen Nederlandse poëzie met quantitatief rythme kennen, is het voor ons praktisch onmogelijk het Griekse quantitatieve rythme goed voor te dragen. Wij behelpen ons daarom door in de Griekse poëzie het rhythmische zwaartepunt steeds sterker uit te spreken dan de overige lettergrepen, alsof het dus Nederlandse poëzie was. Dit is een praktisch hulpmiddel om de structuur van het Griekse rythme enigszins weer te geven. Daarom is in het volgende steeds het ictus-teken geplaatst; daar echter de Grieken zelf ons niets over het markeren van het rythme hebben meegedeeld en het bij ingewikkelder rhythmten vaak moeilijk is de plaats van de ictus te gissen, is dit wetenschappelijk niet overal geheel verantwoord. In elk geval dient men zich ervan bewust te blijven, dat in de voordracht der Grieken de ictus in het geheel niet met een krachtaccent gepaard ging.

Noot 3: De Grieken noemen het rhythmische zwaartepunt θέσις, eig. "het neerzetten van de voet bij de koordans", de daarmee contrasterende lettergreep of lettergrepen ἄρσις, eig. "het oplichten van de voet". Men doet echter beter deze termen te vermijden, daar de Romeinen ze al niet meer begrepen en latere metrici daarom met *arsis* juist het rhythmische zwaartepunt, met *thesis* de andere lettergrepen hebben aangeduid: zij dachten, dat *arsis* het verheffen en *thesis* het laten zakken van de stem betekende. De Franse metrici noemen het zwaartepunt *temps fort* en het daar mee contrasterende onderdeel *temps faible*.

Hoofdstuk 2

Prosodie der lettergrepen

§ 3. Hoofdregels; lengte door positie

Ter bepaling van het rythme van een Griekse tekst moet men dus op de hoogte zijn van de quantitateit der lettergrepen. Dikwijls duidt men deze in dit verband aan met de term *prosodie*. De hoofdregels luiden als volgt:

– Een lettergreep is *kort*, wanneer de lettergreep een korte klinker bevat, die door *niet meer dan één* medeklinker gevolgd wordt: deze medeklinker behoort dan namelijk tot de volgende lettergreep.

– Een lettergreep is *lang*, als hij langer is dan een korte, dus als hij eindigt op een *lange* klinker (ook een tweeklank geldt als zodanig), òf als hij eindigt op een *klinker* (ook al is deze kort) + *medeklinker*; dit laatste is het geval, als de klinker door meer dan één medeklinker gevolgd wordt, daar de eerste van deze medeklinkers dan tot de voorafgaande lettergreep behoort; men noemt in dit laatste geval de lettergreep lang door *positie*. Men bedenke, dat $\xi = \chi\sigma$, $\psi = \pi\sigma$ (H.G. 27) en $\zeta = \sigma\delta$ (H.G. 29) een groep van twee medeklinkers vormen, doch χ , φ , θ één medeklinker, terwijl de spiritus asper niet als medeklinker geldt. De verdeling in lettergrepen is niet ondergeschikt aan de woordgrenzen.

Voorbeeld :

νοῦσον ἀνά στρατὸν ὤρσε κακίην, ὀλέκοντο δὲ λαοί
νο-σο-νᾶ-νᾶσ-τρᾶ-το-νωρ-σε-κᾶ-κη-νο-λε-κον-το-δε-λᾶ-οι
˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘˘ | .

ἐνθάδ' ἄτιμος ἐὼν ἄφενος καὶ πλοῦτον ἀφύξειν
 εν-θα-δ᾽-α̃-τι-μο-σε-ω-να̃-φε-νος-καιπ-λου-το-να̃-φυ̃-χειν
 ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘- | ˘˘˘ | ˘- | .

Noot 1: De Alexandrijnse geleerden hebben de term προσῳδία “accent” behalve voor de accenttekens ook voor de spiritus en de quantiteitstekens gebruikt; hierop berust ons gebruik van de term *prosodie*.

Noot 1: De Latijnse term *positione* is op te vatten als “door plaatsing”, nl. van een klinker voor een groep medeklinkers, en staat tegenover *natura* “van nature”, nl. doordat reeds de klinker lang was. De term *positione* berust op verkeerd begrip van de Griekse term θέσει. De sophisten hadden nl. de termen θέσει = νόμῳ “door inzetting, (menselijke) regeling” en φύσει uit de ethiek ook in de grammatica ingevoerd; ze meenden dus, ten onrechte, dat er geen natuurlijke verklaring is voor de lengte van dit soort lettergrepen. Men dient er zich van bewust te zijn, dat alleen de *lettergreep* door positie lang is; de korte klinker wordt zelf niet verlengd, wanneer er meer dan één medeklinker op volgt.

§ 4. Vers; pauze; brevis in longo

Het meer of minder regelmatige frequentie vindt men in een rhythmische tekst een (al of niet korte) *pauze*; de pauzen verdelen de tekst in *versen*. Uiteraard moet het *verseinde* met een *woordeinde* samenvallen. Door deze pauze wordt de laatste lettergreep van een vers altijd als *lang* gevoeld, ook als hij zonder volgende pauze kort geweest zou zijn. Is het laatste het geval, dan noemt men de lettergreep vóór de pauze *brevis in longo*, d.w.z. een op zichzelf korte lettergreep op de plaats van een lang element”. Verseinde noteert men met het teken ||.

Voorbeeld :

καὶ γαῖαν οἴκουσ θ', οὐς προδοῦσ' ἀφίκετο
 μετ' ἀνδρὸς ὅς σφε νῦν ἀτιμάσας ἔχει. (Euripides, Medea, 32)
 -˘˘˘ | -˘˘˘ | ˘˘˘||
 ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘˘|| .

De slotlettergreep van ἀφίκετο is brevis in longo. Wanneer omgekeerd een bepaald rhythmisch geheel niet met een woord-

einde eindigt of met een woord eindigt, waarvan de laatste lettergreep in het rythme *kort* moet zijn, is er *geen* sprake van verseinde (§ 45).

Noot: I.p.v. “brevis in longo” gebruikt men soms de term *anceps*. Het is echter veiliger deze voor een ander begrip te reserveren (cf. § 27).

§ 5. Muta cum liquida; Attische correptie

In de Ionische poëzie (de hexameter van Homerus, Hesiodus, de elegie en de iambographen) en in de Aeolische poëzie (Sappho, Alcaeus) maakt *muta cum liquida* positie, d.w.z., een lettergreep is door positie lang, als op de klinker een muta (π,β,φ,τ,δ,θ,κ,γ,χ) met een liquida (μ,λ,ν,ρ) volgt, volgens de hoofdregel (§ 3). In de Attische poëzie (tragedie, comédie) echter maakt *muta cum liquida geen positie*: beide medeklinkers worden daar dus bij de volgende lettergreep getrokken (*Attische correptie*; *corripio* “kort uitspreken”).

Voorbeeld :

Homerus:	τέτληκα	=	τετ-λη-κᾶ	--υ
	τὰ πρῶτα	=	τᾶπ-ρω-τᾶ	--υ
Aristophanes:	τέτληκα	=	τε-τλη-κᾶ	υ-υ
	τὰ πρῶτα	=	τᾶ-πρω-τᾶ	υ-υ

Ook in de Attische poëzie maakt echter *stemhebbende muta* met nasalis of λ (δμ, δν, γμ, γν, γλ, βλ) altijd positie.

Voorbeeld :

Aristophanes: φθέγμα = φθεγ-μᾶ --υ

Bij *uitzondering* maakt met name in de epische poëzie *muta cum liquida* soms *geen* positie, speciaal als het betreffende woord anders nooit in het rythme gebruikt zou kunnen worden.

Voorbeeld :

Ἄφροδίτε υυ-- daar -υ-- niet past in dactyli.

Bij wijze van epische reminiscentie maakt *muta cum liquide* in de *gesproken* verzen van de *tragedie* (in iamben en trochaeën) soms *wel* positie. In de *comédie* geschiedt dit *nooit*, tenzij er *parodie* van tragische stijl optreedt. In de *anapaesten* en de *gezongen* passages komt dit verschijnsel wat vaker voor, vooral in de tragedie, doch soms ook in de comédie.

Terwijl de vroege koorlyriek (Alcman) het epische gebruik volgt, vindt men in de latere koorlyriek (Pindarus) vele uitzonderingen. De Hellenistische dichters volgen in principe het epische gebruik; de niet zeldzame uitzonderingen zijn als Atticismen te beschouwen.

Noot 1: De χ van $\acute{\epsilon}\chi$ ($\acute{\epsilon}\xi$ voor medeklinker) wordt altijd bij de voorafgaande lettergreep getrokken, die dus, ook in het Attisch, lang door positie is.

Voorbeeld :

$\acute{\epsilon}\chi\lambda\acute{\epsilon}\gamma\omega = \epsilon\chi\text{-}\lambda\acute{\epsilon}\acute{\epsilon}\text{-}\gamma\omega \quad \text{---}$

$\acute{\epsilon}\chi\lambda\acute{o}\gamma\omicron\upsilon = \epsilon\chi\text{-}\lambda\omicron\text{-}\gamma\omicron\upsilon \quad \text{---}$

Noot 2: Ook de lettergrepen, waarvan de klinker door *muta cum liquida* gevolgd wordt, worden soms *anceps* genoemd. Het is echter veiliger deze term voor een ander begrip te reserveren (cf. § 4 noot en § 27).

Noot 3: Het komt in de tragedie zelden voor, dat *muta cum liquida* aan het begin van het woord positie maakt.

§ 6. Elisie; hiaat

Als binnen een vers een woord op een klinker eindigt, wordt deze klinker veel *korter* uitgesproken dan normaal, indien het volgende woord met een klinker begint. Is de slotklinker op zichzelf kort, dan wordt hij in dat geval niet meer meegerekend voor het rythme; dit verschijnsel heet *elisie* en in de Middeleeuwse handschriften en in onze moderne tekstuitgaven wordt deze "uit gestoten" klinker door een apostrophe vervangen. In werkelijkheid werd hij wel, zij het vluchtig, uitgesproken, behalve misschien in kleine woorden zonder eigen accent (§ 51) als $\acute{\epsilon}\pi'$, $\acute{\alpha}\lambda\lambda'$, γ' , δ' ; in de antieke inscripties wordt hij dikwijls wel geschreven.

Voorbeeld :

στέμματα ἔχων = στέμματ' ἔχων   -υ-υ-

Het achterwege blijven van elisie noemt men *híaat* "gaping". Híaat treedt af en toe op na $\check{\iota}$ en $\check{\upsilon}$, daar $\check{\upsilon}$ nooit wordt geëlideerd, evenmin $\check{\iota}$ in *περί, ἄχρι, μέχρι*, terwijl de elisie van $\check{\iota}$ in de dativus singularis zeldzaam is. Ook monosyllaba met andere klinker dan ϵ zijn niet voor elisie vatbaar ($\tau\acute{\alpha}$, $\tau\acute{o}$, $\tau\acute{\iota}$ met $\tau\iota$ en $\delta\tau\iota$, *πρό*; daarentegen γ' , δ' , μ' , σ' , τ' , voor $\gamma\epsilon$ etc.); $\rho\acute{\alpha}$ is wel elideerbaar naar het voorbeeld van *ἄρα*. Daar de spiritus asper voor de prosodie niet als medeklinker gevoeld wordt (cf. § 3), vindt ook hierbij elisie plaats.

Voorbeeld :

οὔτε ἑκατόμβης = οὔθ' ἑκατόμβης   -υ-υ--

Noot 1: Soms wordt ook de tweeklank *αι* in de persoonsuitgangen en de infinitiefuitgangen en *οι* in de dat.sing. der pronomina personalia geëlideerd.

Voorbeeld :

βούλομαι ἐγώ = βούλομ' ἐγώ   -υ-υ-

§ 7. Epische correptie; prodelisie; crasis

Evenzo wordt een lange slotklinker (of een tweeklank), wanneer het volgende woord met een klinker begint, korter uitgesproken en als *kort* gerekend voor het rythme; daar dit gebruik alleen in het oude epos regelmatig voorkomt, voemt men het *epische correptie*. Buiten het epos vindt men het in de koorlyriek en in de lyrische en anapaestische passages van het drama, maar slechts af en toe, met name als het rythme vergelijkbaar is met dat der epische verzen, dus in dactyli en anapaesten, maar nooit in iamben, trochaeën en cretici.

Voorbeeld :

πλάγχθη, ἐπεὶ   -υ-υ-
 ἄνδρα μοι ἔννεπε   -υ-υ-υ-
 οἶκω ἐν Ἄργεϊ   -υ-υ-υ-

Daar híaat ook na een lange slotklinker verboden is, moet in de gesproken verzen van het drama op een lange slotklinker een medeklinker volgen. Wel

kan het volgende woord met é- (minder vaak korte á-) beginnen, die na de lange slotklinker zo kort wordt uitgesproken, dat hij voor het rythme niet meer meetelt (*prodelisie* of *aphaeresis*); in de Middeleeuwse handschriften en in onze moderne tekstuutgaven wordt hij meestal door een apostrophe vervangen. Dit gebeurt vooral bij het augment, praeposities of praeverbia en partikels.

Voorbeeld :

μη̄ ἔξευρεῖν = μη̄ ῥξευρεῖν ---
 οὐ̄τω̄ ἐ̄στι = οὐ̄τω̄ ῥ̄στι --υ

Het is soms moeilijk om prodelisie te onderscheiden van crasis “vermenging”, d.w.z. samentrekking van de slotklinker van een meestal éénlettergrepig woord zonder duidelijk hoorbaar eigen accent (§ 51) met de beginklinker van het volgende woord. Dit geschiedt vooral bij lidwoord, relativum en partikels, waarbij tweeklanken vóór de samentrekking de iota verliezen. Crasis treedt vooral in drama en mime op.

Voorbeeld :

τὸ ἔπος > τοῦπος   καὶ ἐγώ > κάγώ
 τὰ αἰσχρο̄α > ταισχρο̄α   καὶ ὅταν > χῶταν

Noot 1: De regel der epische correptie wordt vaak als volgt geformuleerd: *vocalis ante vocalem corripitur*. Men bedenke daarbij wel, dat deze regel niet *binnen* een woord geldt: zo is in woorden als ἀνδρείος de tweede lettergreep altijd lang. Slechts in enkele gevallen, met name bij enkele veel gebruikte en daardoor snel slijtende woorden, treedt dit verschijnsel op: ποιῆσαι (ῡ--), vaak geschreven als ποῆσαι, naast ---), soms bij correlativa van het type τοιούτος (ῡ-ῡ, gewoonlijk echter --ῡ), vooral in de colloquiale stijl van de comédie en de mime.

Noot 2: In de gesproken verzen van de comédie vindt men epische correptie wèl vóór de deictische iota, die eigenlijk als afzonderlijke partikel moet worden opgevat: τουτουί (ῡ-ῡ) (eigenlijk * τοῡτου ῥ) cf. τουτι (eigenlijk * τοῡτ ῥ̄ met elisie < * τοῡτο ῥ).

Noot 3: Dikwijls wordt na de samentrekking door analogiewerking de beginklinker van het bij de crasis betrokken woord hersteld: καὶ εἶ wordt κεί, niet het fonetisch te verwachten * κά, οἱ ἄνδρες geeft in het Attisch ἄνδρες (met lange α), i.p.v. de fonetisch te verwachten vorm ᾠνδρες, die wel in het Ionisch

optreedt. In proza wordt de crasis meestal niet in de spelling uitgedrukt.

Noot 4: Soms wordt de crasis niet in de spelling uitgedrukt: bijv.: ὠράνω αἴθερος i.p.v. ὠράνώθερος (uitzonderlijk geval van crasis bij Sappho). Men spreekt dan van *synaloephe*. De Grieken gebruiken echter de term συναλοιφή (lett. “samensmering”) algemener, zodat ook elisie, prodelisie en crasis daar- onder vallen. Dit wijst erop, dat bij elisie en prodelisie de metrisch niet mee- tellende korte klinker vluchtig werd uitgesproken en a.h.w. samenvloeide met de volgende, resp. voorafgaande klinker.

§ 8. Hiaat aan het verseinde

Hiaat, d.w.z. het achterwege blijven van elisie, epische correptie, prodelisie of crasis, terwijl een slotklinker door een beginklinker gevolgd wordt, is natuurlijk wel geoorloofd aan het verseinde, daar op die plaats een lichte pauze optreedt; aan het verseinde zijn daardoor omgekeerd elisie, epische correptie e.d. onmogelijk.

Voorbeeld :

ἔγνωκε δ' ἡ τάλαινα συμφορὰς ὕπο
οἶον πατρῴας μὴ πολείπεσθαι χθονός
— — — | — — — | — — — ||
— — — | — — — | — — — ||

Noot 1: Sophocles past soms aan het verseinde elisie toe bij *enjambement*, d.w.z., als er syntactisch geen pauze is. Dit gebruik vindt men ook bij de La- tijnsse dichters (*versus hypermeter*: er is eigenlijk een lettergreep teveel voor het metrum). De antieke geleerden brachten dit verschijnsel in verband met de oude accusatiefvorm Ζῆν aan het verseinde bij Homerus, die later als Ζῆν' = Ζῆνα werd gevoeld.

Voorbeeld :

ὕφ' οὐ κενούται δῶμα Καδμείον, μέλας δ'
Ἄιδης στεναγμοῖς καὶ γόοις πλουτίζεται.

Oed.Tyr. 29-30

Theoretisch is het misschien beter om δ' reeds bij het tweede vers te rekenen. De onregelmatigheid is dan, dat een quasi-enclitisch woordje (§ 51) onmid- dellijk na het verseinde gebruikt wordt.

§ 9. Hiaat in het oude epos

In het *oude epos* vindt men betrekkelijk vaak hiaat. Men kan dit verklaren uit de karakteristieke epische stijl, die *oraal, formulair* en *traditioneel* is. De term *oraal* wil zeggen, dat het epos niet schriftelijk tot stand kwam, doch mondeling; de epische zanger vervaardigde zijn gedichten, terwijl hij voor het publiek stond: het dichten en de voordracht vielen dus samen.

De term *formulair* houdt in, dat de verzen voor een aanzienlijk deel zijn opgebouwd uit vaste woordverbindingen, die men *formules* noemt: voor een bepaald begrip in een bepaalde grammaticale categorie (bijv. in een bepaalde naamval) had men vaak één formule voor een bepaalde plaats in een vers, terwijl deze formules veelal tot een systeem behoren. De zanger moest deze formules veelvuldig gebruiken, daar hij anders niet in staat was al improviserende metrisch correcte epische verzen te maken; het publiek was gewend aan deze formules en daardoor in staat urenlang naar epische voordrachten te luisteren.

Voorbeeld :

αὐτὰρ ἐπεὶ τό γ' ἄκουσε Ποσειδάων ἐνοσίχθων
 _____ θεὰ λευκώλενος Ἥρη
 _____ πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς

Het is duidelijk, dat deze verzen uit twee woordverbindingen bestaan, die vaak door Homerus gebruikt worden. Zo vindt men voor Odysseus op dezelfde plaats in het vers in de genitivus de formule Ὀδυσσῆος θείοιο. Om ——— aan het verseinde met Odysseus te vullen gebruikt men in de nominativus altijd δῖος Ὀδυσσεύς (nooit bijv. θείος of καλὸς Ὀδυσσεύς), evenzo altijd δῖος Ἀχιλλεύς, δῖος ὑφορβός, e.d.

De term *traditioneel* houdt in, dat de formulaire verstechniek door de ene zangergeneratie aan de volgende werd doorgegeven. De Griekse epische traditie is in de Myceense tijd (±1600-1200) begonnen, na de Dorische volksverhuizing door Aeolische zangers naar Klein-Azië gebracht en daar tenslotte door Ionische zangers overgenomen. Om het rythme van de formules te behouden bleven dikwijls Myceense en Aeolische vormen binnen het Ionisch van Homerus c.s. bewaard, zo bijv. in de geciteerde verzen αὐτὰρ (Ion. ἀταρ), Ποσειδάων (: Ποσειδέων), -χθων (: -γεως), θεά (: θεός), λευκώλενος (: λευκόπηχυς), πολύτλας, δῖος: het gebruik van het Ionische equivalent zou het rythme in

de war brengen. Ook kunnen in allerlei formules, die in de loop der eeuwen klankveranderingen hebben ondergaan, prosodische onregelmatigheden optreden, bijv. hiaat (zie onder a).

Gevalen van hiaat (cf. § 8) kunnen op verschillende wijzen verklaard worden:

- a. Vele formules hadden woorden, die oorspronkelijk met een wau (= ɸ) begonnen (H.G.§ 44); in het Ionisch was deze ten tijde van Homerus verdwenen, maar toch bleven de zangers de formules ondanks de daarin ontstane hiaat gebruiken.

Voorbeeld :

μελιηδέα οἶνον ˘˘-˘˘-˘- voor ouder μελιῤῥδέα φοῖνον

In het rythme zou μελιηδέ' οἶνον ˘˘-˘-˘- immers niet passen.

Ten aanzien van woorden als οἶνος kregen de zangers ongeveer hetzelfde gevoel als de Fransen t.a.v. woorden als "hache", dat namelijk hiaat daarvoor geoorloofd was (Frans: "la hache", niet * "l' hache"). Overigens bewijzen jongere formules als μελιηδέος οἶνου ˘˘-˘˘-˘-, waar aan het begin van οἶνου geen medeklinker aanwezig geweest kan zijn, dat Homerus de wau niet meer heeft uitgesproken. Gemakshalve zegt men in gevallen als μελιηδέα οἶνον, dat de wau "meetelt", en in gevallen als μελιηδῆς οἶνος, dat de wau "verwaarloosd wordt". In dit opzicht zijn gevallen als μελιηδῆς οἶνος (˘˘-˘-˘) ambivalent: de wau kan hier meetellen, maar hoeft niet mee te tellen, daar de slotlettergreep van μελιηδῆς al van nature lang is.

- b. In vele formules hebben de Ionische zangers *geëlideerde vormen* vervangen door jongere Ionische vormen, ook al had dit hiaat tot gevolg, bijv. de genitief-uitgang -οι' (-οιο) door -ου.

Voorbeeld :

μηροῦ ἐξερύσαι ---˘˘- voor ouder μηροῖ' ἐξερύσαι

- c. Soms is door variatie van formules hiaat ontstaan. **Voorbeeld :**

οὔλε' Ὀνειρε ˘˘˘-˘ naar analogie van οὔλον Ὀνειρον.

- d. Soms is door aaneenschakeling van twee formules hiaat ontstaan.

Voorbeeld :

δεῦρ' ἴθι νύμφα φίλη, ἵνα θέσκελα ἔργα ἴδῃαι

Ilias 3,130

˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘- |

Terwijl in dit vers de hiaat voor ἔργα en ἴδῃαι het gevolg is van het verdwijnen van een wau, is die voor ἴνα te verklaren door aaneenschaakeling van formules.

Noot 1: Men kan niet volhouden, dat de poëzie van Homerus uitsluitend uit vaste formules is opgebouwd. De dichter-zanger (ἀοιδός) kon de overgeleverde formules op allerlei manieren variëren en ook zelf nieuwe woordverbindingen maken. De traditionele en formulaire stijl is dus niet een belemmering geweest voor de creativiteit van een zanger als Homerus. Zijn epische poëzie werd zo waardevol gevonden, dat men de moeite heeft genomen haar schriftelijk vast te leggen.

§ 10. Onregelmatige positie-lengte

In zekere zin verwant met de hiaat is het verschijnsel, dat in het oude epos een slotlettergreep soms lang is, terwijl de korte klinker toch niet door meer dan één medeklinker gevolgd wordt. Ook hier zijn de verklaringen van verschillende aard.

- a. Vele formules hadden woorden, die oorspronkelijk met een wau of medeklinker + wau begonnen.

Voorbeeld :

εἶπας ἔπος ---∪ voor ouder φεῖπας φέπος

ἡμεῖς δὲ δεισαντες -----∪ ἀμέες δὲ δφείσαντες

In het laatste geval werd vermoedelijk δὲ δδεισαντες uitgesproken; cf. de Homerische vorm ἔδδεισα i.p.v. ἔδεισα (< *ἔδφείσα).

- b. Sommige formules hadden woorden, die oorspronkelijk met μμ- < sm-, νν- < sn-, λλ- < sl- (H.G.§ 33), σσ- < ky- (H.G.§ 29) of τν- (H.G.§ 30) begonnen, terwijl deze dubbele medeklinkers ten tijde van Homerus gesimplificeerd waren.

Voorbeeld :

ὥς τε νιφάδες ---∪∪ voor ouder ὥς τε ννιφάδες (cf. ἀγά-ννιφος)

μάλα λίσσοντο ∪----∪ voor ouder μάλα λλίσσοντο (cf. ἐ-λλίσσοντο)

In deze gevallen kon de epische zanger dus de beginmedeklinker dubbel uitspreken.

Naar analogie van dergelijke gevallen vindt men af en toe ook een lange slotlettergreep, terwijl het volgende woord oorspronkelijk *niet* met een dubbele consonant begon.

Voorbeeld ὄθι μεθιέντα ◡—◡—◡

Daar de ρ- in het Grieks vrijwel altijd uit *sr-* of *wr-* is ontstaan (H.G.§ 33), althans als de betrokken woorden op Indo-europese stammen teruggaan, ligt de zaak hier anders: na een korte klinker aan het eind van het voorafgaande woord moet ρ- regelmatig als ρρ- worden opgevat, ook later in de Attische poëzie.

Voorbeeld :

τὰ ῥήματα (eig. ρρήματα) —◡ (cf. ἐ-ρρήθη)

- c. Soms is onregelmatige positie-lengte het gevolg van variatie van formules.

Voorbeeld :

μέρορες ἀνθρωποι ◡—---- naar analogie van μερόπων ἀνθρώπων.

- d. Soms is onregelmatige positie-lengte het gevolg van aaneenschakeling van twee formules.

Voorbeeld :

εἶατ' ἀκούοντες· ὁ δ' Ἀχαιῶν νόστον ἄειδε Odyssee 1, 326
 ◡◡◡ | ◡— | —◡◡ | ◡— | —◡◡ | ◡—||

Noot 1: Het is dus principieel niet juist om te zeggen, dat bij de caesuren hiaat of onregelmatige positie-lengte mag optreden; uiteraard doen deze verschijnselen zich vooral voor bij de caesuur, omdat die doorgaans de grens tussen twee formules is.

Noot 2: Daar bij Homerus naast de oudere prosodie met dubbele medeklinker ook de jongere met enkele medeklinker voorkomt (bijv. κατὰ μοῖραν ◡◡—◡ naast ouder ◡—, kan naar analogie hiervan ook het onregelmatig gebruik van ρ- als enkele consonant voorkomen: bijv. τοιαῦτά γε ῥέζοι —◡◡—, (cf. καλλίροον i.p.v. καλλιρροον). Deze epische licentie wordt soms nagevolgd in de tragedie, echter nooit in de comedie, die zich aan het gebruik van de spreektaal houdt.

Noot 3: Het onder **b** beschreven geval deed zich oorspronkelijk ook voor bij $\text{ff-} < \text{sw-}$, bijv. ἀπὸ ἔο ◡—◡◡ voor ouder ἀπὸ $\text{ff}\acute{\epsilon}\text{o}$

§ 11. Metrische verlenging

In diverse gevallen is een woord of een verbinding van een woord met een accentloos woordje (praeposities e.d.§ 51) volgens de normale prosodie in het dactylische rythme van het oude epos onbruikbaar; om een dergelijk woord toch te gebruiken passen de dichters soms metrische *verlenging* toe. Dit gebeurt met name:

- a. Als het woord drie of meer korte lettergrepen bevat, wordt de eerste van deze drie, resp. van de laatste drie verlengd.

Voorbeelden:

ἀθάνατοι υυυ- wordt -υυ-

διογενής υυυ- wordt -υυ-

ὄνομο υυυ wordt -υυ (οὔνομα)

ἐν ἀγορῇ υυυ- wordt -υυυ- (εἰν ἀγορῇ)

ὑπέρεχε υυυυ wordt υ-υυ (ὑπείρεχε)

ἀπερέσια υυυυυ υυ-υυ (ἀπερείσια)

- b. Als het woord tussen twee lange één korte lettergreep bevat, wordt deze verlengd. Gewoonlijk betreft deze verlenging de klinker ι of ε voor een andere klinker.

ἰστίη υ-υ- wordt ---

- c. Als het woord *antispastisch* is (d.w.z. υ---υ of υ----), wordt, de eerste korte lettergreep verlengd.

Voorbeelden:

ἐλήλουθα υ---υ wordt ---υ (εἰλήλουθα)

Ὀλυμπός τε υ---υ wordt ---υ (Ὀλύμπός τε)

Noot 1: Soms wordt deze verlenging door analogiewerking overgebracht op gevallen, waar ze metrisch niet noodzakelijk is, bijv. ἀνήρ -- i.p.v. normaal υ- naar het voorbeeld van ἀνέρα -υυ, waar verlenging noodzakelijk was.

Noot 2: De term ἀντίσπαστος lett. “in tegenovergestelde richtingen getrokken” slaat op het feit, dat de iambische voet (υ-) en de trochaeïsche voet (-υ), waaruit dit “metrum” bestaat, elkaars tegengestelden zijn.

Noot 3: Gewoonlijk zijn de epische woordvormen met metrische rekking gemaakt naar het model van woorden, die tot de gewone taal behoorden. Bijv. διογενής doet denken aan δῖος; οὔνομα (naast ὄνομα) aan γούνατος (< γόνφατος tegenover γόνυ); εἰν (naast ἐν) aan εἰς (naast ἐς); εἰλήλουθα (naast ἐληλουθώς)

aan $\epsilon\acute{\omega}\theta\alpha$ (naast jonger $\acute{\epsilon}\omega\theta\alpha$). De drie hoofdregels van de metrische verlen-
ging konden dus niet willekeurig op alle woorden worden toegepast.

§ 12. Metrische diectasis

Diverse formules hebben oorspronkelijk vormen gehad met niet samenge-
trokken klinkers. Ten tijde van Homerus waren deze in vele gevallen wel sa-
mengetrokken in de omgangstaal. De hierdoor ontstane lange klinker werd
in bepaalde gevallen door de epische zangers weer uitgerekt tot korte + lange
klinker, opdat de formule bruikbaar kon blijven.

Voorbeeld :

$\eta\gamma\omicron\rho\acute{\alpha}\omicron\omicron\tau\omicron$ (—υ—υ) > $\eta\gamma\omicron\rho\acute{\omega}\nu\tau\omicron$ (—υ—υ)

in de spreektaal uitgerekt tot $\eta\gamma\omicron\rho\acute{\omicron}\omega\nu\tau\omicron$ (—υ—υ—υ);

$\acute{\omicron}\rho\acute{\alpha}\epsilon\iota\varsigma$ (υ—) > $\acute{\omicron}\rho\acute{\alpha}\zeta$ (υ—) in de spreektaal uitgerekt tot $\acute{\omicron}\rho\acute{\alpha}\zeta$ (υ—);

$\iota\delta\acute{\epsilon}\epsilon\nu$ (υ—) > $\iota\delta\acute{\epsilon}\nu$ (υ—)

in de spreektaal (thematische aor.) uitgerekt tot $\iota\delta\acute{\epsilon}\epsilon\nu$ (υ—).

Dit verschijnsel noemt men *metrische diectasis*; het trad uiteraard slechts op,
wanneer de tweede klinker vóór de samentrekking tot een lange lettergreep
behoorde. Een vorm als $\iota\delta\acute{\epsilon}\epsilon\nu$ wordt dus vrijwel uitsluitend gebruikt als het
volgende woord met een medeklinker begint.

Noot 1: De diectasis van $-\acute{\epsilon}\nu$ tot $-\acute{\epsilon}\epsilon\nu$ vindt men uitsluitend in de aoristus, waar
de uitgang $-\acute{\epsilon}\nu$ de circumflexus had, evenals in de gecontraheerde infinitivus
praesentis van de verba op $-\acute{\epsilon}\omega$ (type $\phi\iota\lambda\acute{\epsilon}\epsilon\nu$ > $\phi\iota\lambda\acute{\epsilon}\nu$). De niet geaccentueer-
de uitgang van $-\epsilon\nu$ van de infinitivus praesentis ondergaat dus nooit diectasis
(altijd $\acute{\alpha}\gamma\epsilon\nu$, nooit $\acute{\alpha}\gamma\acute{\epsilon}\epsilon\nu$).

§ 13. Adaptatie na metathesis quantitatis

Diverse formules hebben oorspronkelijk vormen gehad met $\eta\acute{\alpha}$ of $\eta\omicron/\eta\omega$; door
metathesis quantitatis waren deze klinker-verbindingen tot $\epsilon\acute{\alpha}$, $\epsilon\omega$ geworden
in de Ionische omgangstaal (H.G.§ 60). Om te vermijden, dat deze formules
onbruikbaar werden hebben de epische zangers echter het oorspronkelijke
rhythme hersteld door de eerste klinker te verlengen (ϵ tot lange gesloten e,
later als $\epsilon\iota$ gespeld) en de tweede eventueel te verkorten.

Voorbeeld :

θήομεν (—υυ) > θέωμεν (υ—υ) in de spreektaal geadapteerd tot θείομεν (—υυ);
 ῥῆα (—υ) > ῥεᾶ (υ—) in de spreektaal geadapteerd tot ῥεῖα (—υ);
 θήω (—) > θέω (υ—) in de spreektaal geadapteerd tot θείω (—).

§ 14. Synizese

In het epos komen oudere niet samengetrokken en jongere samengetrokken vormen naast elkaar voor; opvallend is o.a. het optreden van εε naast ει, bijv. ἦτεε naast ἐφίλει. Naar analogie hiervan trekken de dichters soms twee klinkers samen, vooral ε + volgende klinker, die in de spreektaal niet samengetrokken waren; het resultaat van deze zgn. *synizese* (cf. συνίζομαι) is in de uitspraak een soort tweeklank. In het epos vindt men het verschijnsel vooral:

- a. Als het woord anders onbruikbaar zou zijn in het rythme.

Voorbeeld:

οἰκέοιτο —— (—υ—υ past niet in het vers).

- b. Als de vorm met synizese in de plaats is gekomen van een oudere vorm zonder synizese, bijv. -εω i.p.v. -ᾶ (geëlideerd -ᾶο; door deze vervanging ontstaat tevens hiaat: cf. § 9b).

Voorbeeld :

Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος ——υ—υ— voor ouder Πηληϊάδᾶ' Ἀχιλῆος.

Onder invloed van dit frequente geval moeten de genitief-uitgangen -εω en -έων in de 1e declinatie bijna altijd met synizese gelezen worden.

In de koorlyriek en de tragedie (met name bij -εως, -έων en de vormen van θεός) komt synizese eveneens vrij vaak voor; zeer frequent is het verschijnsel bij Herondas (Hellenistisch dichter 3e e.v.C.).

In de gesproken verzen van de comedie treedt het verschijnsel vrijwel nooit op.

Hoofdstuk 3

Prosodie der klinkers

§ 15. Regels voor α

Om de prosodie van een lettergreep te bepalen (cf. § 3) moet men eerst de prosodie van de *klinker* kennen. De regels hiervoor vloeien voort uit de *descriptieve* en de *historische grammatica*. In het volgende zijn enige belangrijke regels bijeengebracht, met name voor de quantiteit van α , ι , υ , daar deze niet door het schriftteken is gegeven.

Hoofdregeel: In het Ionisch is $\bar{\alpha} > \eta$ geworden; in het Attisch evenzo, doch niet na ρ, ι, ϵ (H.G. § 54). Deze regel geldt niet voor de door samentrekking, jongere compensatorische verlenging of metathesis quantitatis ontstane $\bar{\alpha}$ (cf. § 16-18). Hieruit vloeien de volgende practische regels voort:

- a. In het Ionisch is een α , die niet op samentrekking enz. berust, kort.
- b. In het Attisch geldt hetzelfde, behalve na ρ, ι, ϵ (zie c.).
- c. In het Attisch is een α na ρ, ι, ϵ lang, als hij met η in het Ionisch of in gelijksoortige Attische vormen overeenkomt; anders is hij kort.
- d. In het Dorisch en het Aeolisch is een α , die met Ionisch of Attisch η overeenkomt, lang.

Voorbeeld :

Ion. $\gamma\lambda\acute{\omega}\sigma\sigma\check{\alpha}$	Att. $\gamma\lambda\acute{\omega}\tau\tau\check{\alpha}$	Dor.Aeol. $\gamma\lambda\acute{\omega}\sigma\sigma\check{\alpha}$
Ion. $\delta\iota\kappa\alpha\acute{\iota}\eta$	Att. $\delta\iota\kappa\alpha\acute{\iota}\bar{\alpha}$ (cf. ook $\sigma\omicron\phi\acute{\eta}$)	Dor.Aeol. $\delta\iota\kappa\alpha\acute{\iota}\bar{\alpha}$
Ion. $\delta\acute{\iota}\kappa\eta$	Att. $\delta\acute{\iota}\kappa\eta$	Dor.Aeol. $\delta\acute{\iota}\kappa\bar{\alpha}$

Noot 1: In nom. en acc.plur.neutrum is -α kort (behoudens § 16): δῶρᾶ, δίκαιᾶ, σώματᾶ.

Noot 2: In nom. en acc.sing.fem. is de α in de 1e declinatie met name kort bij de nomina en adjectiva, die met het suffix -γᾶ gevormd zijn van masculina der 3e declinatie: λέαινᾶ < λέφαν-γᾶ, ἄγουσᾶ < * ἄγοντ-γᾶ, γλυκεῖᾶ < * γλυκεφ-γᾶ, ἰερείᾶ (: ἰερέυς), εἰδυῖᾶ, μῖᾶ (: εἶς), acc. λέαινᾶν enz.

Noot 3: In nom. en acc.sing.fem. is de α in de 1e declinatie meestal lang bij de niet onder noot 2 vallende nomina, met name bij de nomina en adjectiva, die behoren bij masculina der 2e declinatie, en bij de abstracte op -ῖᾶ: δικαῖᾶ, σοφῖᾶ, πολιτεῖᾶ, acc. δικαῖᾶν enz.

Noot 4: Een uitzondering op de regel van noot 3 vormen de Attische abstracte op -εῖα bij adjectiva op -ης en die op -οῖᾶ, bij adjectiva op -ους: ἀλήθειᾶ, εὐνοῖᾶ, acc. ἀλήθειᾶν, enz.; het Ionisch echter heeft de normale vorming: ἀληθειῆ, εὐνοίῆ. In de tragedie vindt men soms de oudere vormen, bijv. ἀλήθειᾶ, εὐνοῖᾶ.

Noot 5: In de voc.sing.masc. is de α in de 1e declinatie kort bij de woorden op -ης, lang bij die op -ῖᾶ: τοξότᾶ, νεᾶνῖᾶ. De namen op -δης hebben de voc. op -δη: Μιλτιάδη.

Noot 6: In de overige naamvalsvormen der 1e declinatie is de α altijd lang, ook in de nom.acc.dualis (behalve uiteraard in -αι, -αιν, -αις): gen.sing. ἰερείᾶς, loc.plur. θύρασι (cf. Ἀθήνησι), nom.sing. νεᾶνῖᾶς, nom.acc.du. λεαίνᾶ.

Noot 7: Bij de meeste verba op -άω was de α vóór de contractie kort in de praesensstam; hij is lang in de andere stammen: ἀνιάω (met ᾶ), ἀνιάσω (met ᾶ), cf. νῆκῆσω.

§ 16. Samentrekking

Klinkers, die het resultaat zijn van Griekse *samentrekking* (*contractie*), zijn lang (H.G. § 56 sqq.); De hierdoor ontstane lange α blijft ook in het Ionisch-Attisch bewaard.

Voorbeelden:

γέρα < γέραᾶ, πόλι < πόλιῖ, (dat.sing.Ion.), τελέυτα < τελεύταε (imper.).

Ook klinkers, die niet op klankwettige samentrekking berusten, doch naar

analogie van samengetrokken klinkers zijn opgetreden, zijn lang.

Voorbeelden:

χρύσᾱ nom.acc.neutrum plur., voor oorspr. χρύσεᾶ (σοφός : σοφᾶ = χρυσοῦς : χρυσᾱ; klankwettig zou χρύσεια tot *χρυση geworden zijn).

ήμας voor oorspr. ήμέας (ἄνδρες : ἄνδρας = ήμείς : ήμάς; de vorm ήμείς is uit ήμέες samengetrokken; klankwettig zou ήμέας tot * ήμής geworden zijn).

§ 17. Compensatorische verlenging

Door *compensatorische verlenging* worden korte klinkers in sommige gevallen lang tengevolge van het wegvallen van een volgende medeklinker. Ook klinkers, die naar analogie van deze verlengde klinkers zijn opgetreden, zijn lang. Men onderscheidt twee categorieën:

- a. Al vóór 1200 v.C. heeft dit verschijnsel plaats gehad tengevolge van het wegvallen van s of y in de consonantgroepen -sm-, -sn-, -sl-, -sr-, -ms-, -ns-, -ny-, -ry- (H.G.§ 34,35,40); de hierdoor ontstane $\bar{a}$ is in het Ionisch-Attisch volgens de hoofdregel (§ 15) tot η geworden.

Voorbeelden:

ύμείς (met $\bar{u}$) < *usm-(cf. ήμείς) , ἔκλινα < *ἔκλινσα , ἔπλυνα < *ἔπλυνσα , ὤκτιρα i.p.v. ὤκτιρσα naar analogie van ἔκλινα e.d., ἐμίανα < *ἐμίανσα (ion. ἐμίηνα), κλίνω (met $\bar{i}$) < *κλίνωγ (praesens), πλύνω (met $\bar{u}$) < *πλύνωγ (praesens).

- b. Na 1200 v.C. heeft dit verschijnsel in het Ionisch-Attisch plaats gehad tengevolge van het wegvallen van ν vóór ζ aan het wordeinde en vóór de uit -ts-, -ty- of -t- (voor i) ontstane σ binnen het woord (H.G.§ 36); de hierdoor ontstane lange α blijft ook in het Ionisch-Attisch bewaard.

Voorbeelden:

μάχᾱς < *μάχανς (acc.plur. 1e decl.), πόλις < *πόλινς (acc.plur. Ionisch), πίτῶς < *πίτυνς (acc.plur.), παιδεύσας < *παιδεύσαντς (nom.sing. van -ντ- stam), παιδεύσασι < *παιδεύσαντσι (dat.plur. van -ντ- stam), πεπαιδευκάσι < *πεπαιδευκανσι < *πεπαιδευκαντι (3e pers.plur.act.).

- c. Na 1200 v.C. heeft dit verschijnsel in het Ionisch, doch niet in het Attisch plaats gehad ten gevolge van het wegvallen van f na een medeklinker (H.G.§ 45); de hierdoor ontstane lange α blijft bewaard.

Voorbeelden:

Att. $\kappa\tilde{\alpha}\lambda\acute{\omicron}\varsigma$, Ion. $\kappa\bar{\alpha}\lambda\acute{\omicron}\varsigma$ < * $\kappa\alpha\lambda\acute{\omicron}\varsigma$; Att. $\iota\sigma\omicron\varsigma$ (met ι), Ion. $\iota\sigma\omicron\varsigma$ (met $\bar{\iota}$)
 < * $\iota\sigma\acute{\omicron}\varsigma$.

Noot 1: Bij de verba liquida is dus in de praesensstam en in de stam van de aoristus op -α de ι, υ en α verlengd; in de andere tijdstammen is de klinker kort: futurum $\kappa\lambda\iota\tilde{\nu}\acute{\omega}$, $\pi\lambda\upsilon\tilde{\nu}\acute{\omega}$, $\mu\acute{\iota}\tilde{\alpha}\nu\acute{\omega}$, ($\kappa\lambda\iota\tilde{\nu}\acute{\omega}$ < $\kappa\lambda\iota\tilde{\nu}\epsilon\omega$ < $\kappa\lambda\iota\tilde{\nu}\acute{\epsilon}\sigma\omega$, enz.).

§ 18. Metathesis quantitatis

In het Ionisch-Attisch wordt $\eta\check{\alpha}$ tot $\epsilon\bar{\alpha}$, $\eta\omicron$ tot $\epsilon\omega$ (metathesis quantitatis; H.G. § 60).

Voorbeelden:

$\beta\alpha\sigma\iota\lambda\acute{\epsilon}\bar{\alpha}\varsigma$ < $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\eta\acute{\alpha}\varsigma$, $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\acute{\epsilon}\bar{\alpha}$ < $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\eta\acute{\alpha}$, (acc. der woorden op -εύς; cf. $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\acute{\epsilon}\omega\varsigma$ (-ηος)).

Noot 1: In het Ionisch is in de acc. sing. en plur. der nomina op -εύς door analogiewerking weer een korte $\check{\alpha}$ ingevoerd: $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\acute{\epsilon}\check{\alpha}$, $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\acute{\epsilon}\check{\alpha}\varsigma$ (cf. $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\acute{\epsilon}\omicron\varsigma$) naar het voorbeeld van $\phi\acute{\omega}\rho\check{\alpha}$, $\phi\acute{\omega}\rho\check{\alpha}\varsigma$ enz..

§ 19. Nulphase; vocalische sonanten

De *nulphase* van een Indo-europese stam of suffix (H.G. § 47-48) levert in het Grieks doorgaans een korte klinker op. Deze kan zijn ontstaan uit een vocalische sonant (H.G. § 49): $\check{\iota}$ tegenover $\epsilon\iota/\omicron\iota$, $\check{\upsilon}$ tegenover $\epsilon\upsilon/\omicron\upsilon$, $\check{\alpha}$ < η tegenover $\epsilon\nu/\omicron\nu$, $\rho\check{\alpha}$ of $\check{\alpha}\rho$ < ρ tegenover $\rho\epsilon/\rho\omicron$ of $\epsilon\rho/\omicron\rho$, $\lambda\check{\alpha}$ of $\check{\alpha}\lambda$ < λ tegenover $\lambda\epsilon/\lambda\omicron$ of $\epsilon\lambda/\omicron\lambda$: of uit een laryngaal (H.G. § 50): $\check{\alpha}$ < ϵ_2 tegenover η < $\bar{\alpha}$ < $\epsilon\epsilon_2$. In het algemeen geldt dus, dat elke α, die uit η, η̄ of uit ρ, λ is voortgekomen, kort is. Voorts, dat elke α, die binnen een stam met η afwisselt, kort is.

Voorbeelden:

$\epsilon\lambda\iota\pi\omicron\nu$ (: $\lambda\epsilon\acute{\iota}\pi\omega$, $\lambda\acute{\epsilon}\lambda\omicron\iota\pi\alpha$); $\eta\lambda\upsilon\theta\omicron\nu$ (: $\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\omicron\mu\alpha\iota$, $\epsilon\iota\lambda\acute{\eta}\lambda\omicron\upsilon\theta\alpha$); $\epsilon\lambda\check{\alpha}\theta\omicron\nu$ (: $\lambda\acute{\eta}\theta\omega$ < $\lambda\bar{\alpha}\theta\omega$); $\epsilon\pi\check{\alpha}\theta\omicron\nu$ (: $\pi\acute{\epsilon}\nu\theta\omicron\varsigma$, $\pi\acute{\epsilon}\pi\omicron\nu\theta\alpha$); $\epsilon\delta\rho\check{\alpha}\kappa\omicron\nu$ (: $\delta\acute{\epsilon}\rho\kappa\omicron\mu\alpha\iota$, $\delta\acute{\epsilon}\delta\omicron\rk\alpha$); $\phi\acute{\omega}\rho\alpha$ < * η (acc. sing. 3e decl.); $\phi\acute{\omega}\rho\alpha\varsigma$ < * $\eta\varsigma$ (acc. plur. 3e decl.); $\mu\acute{\alpha}\lambda\alpha$ < * η (adverbia op -α); $\sigma\acute{\omega}\mu\alpha$ < * $\mu\eta$ (neutra op -μα); $\pi\alpha\tau\rho\check{\alpha}\sigma\iota$ < * $\tau\eta\sigma\iota$; $\eta\pi\check{\alpha}\rho$ < * τ (neutra op -αρ).

Noot 1: Naar analogie van ἴστημι < ἴστᾱμι (: ἴσταῖμεν) is de lange *υ* ingevoerd in de sing.ind.act. (en in de imperativus zonder uitgang) van praesens en imperfectum bij de werkwoorden op -νῦμι (H.G.§ 73).

Voorbeelden:

δείκνυμι, ἐδείκνυς, δείκνυ, doch δείκνυμεν.

§ 20. $\bar{\alpha}$ < αι νόορ κlinker en -υ < υι

De *α* die in het Attisch uit αι νόορ een niet-velaire klinker (i, e, a) is ontstaan, is lang: κᾶειν < καίειν, en naar analogie daarvan ook κᾶω (H.G.§ 67). De *υ* die soms uit υι is ontstaan, is lang: δαινῦτο < δαινυίτο (opt.).

§ 21. Morphologisch bepaalde lengte

In diverse gevallen is de lengte van een klinker *morphologisch* bepaald. Enige gevallen, waarin lange klinkers optreden, zijn de volgende:

- a. *ι* en *υ* voor het suffix -της (1e decl.), fem. -τις: πολίτης, πρεσβῦτης, πολίτις, πρεσβῦτις.
- b. alle klinkers voor de suffixen -μα, -μων (adjectiva): κύμα, ἐρικύμων. Uitzondering: ἔρῦμα.
- c. *ι* in het comparatiefsuffix -ίων in het Attisch, doch niet in het Ionisch: Att. ἤδιον, Ion. ἤδιον. Ook andere klinkers in de voorlaatste lettergreep bij dit suffix zijn in het Attisch lang: Att. θάττον, μείζον (Ion. μέζον; H.G.§ 29,n.1).
- d. in samengestelde telwoorden vindt men διᾱ- en τριᾱ-: διᾱκόσιοι en τριᾱκόσιοι. Verder is de *α* aan het eind van het eerste lid kort: πεντᾱκόσιοι.
- e. éénlettergrepige *ι*- en *υ*- stammen in de nom. en acc.sing.: λῖς, μῦς, μῦν, doch μῦός, μῦσί enz.
- f. *ι* en *υ* in verba op -ίω en -ύω: μηνῦω, , μηνῦσω etc. uitzonderingen: λέλυκα, λέλυμαι, ἐλύθη, en evenzo τέθυκα etc., δέδῦμαι etc. (doch intransitief δέδῦκα). In het Ionisch echter zijn *ι* en *υ* in het praesens kort: μηνῦω tegenover μηνῦσω (cf. φιλέω : φιλήσω).
- g. *υ* in wortelaoristi en bijbehorend fut. en perf., echter niet in conj. en opt.aor.: ἔφῦν, φῦσομαι, , πέφῦκα, doch conj. φύω, opt. φύην.

Noot 1: In meerlettergrepige substantiva op -ις; met stam op -ι is de ι kort; in die op -υς met stam op -υ is de υ in de nom. en acc.sing. meestal lang, als het accent erop valt, elders altijd kort: πὸλίς, πίτυς, ἰσχὺς, ἰσχῦν, ἰσχῦος. Uitzonderingen: o.a. υἱός, δελφός, νέκυς, χέλυς. Overeenkomstig de regel heeft het suffix -τύς dus ῦ.

§ 22. Woordaccent en intonaties

In vele gevallen biedt het geschreven Griekse *woordaccent* een praktisch hulpmiddel om de prosodie van bepaalde klinkers vast te stellen. In principe geeft de *acutus* aan, dat de betrokken klinker een hogere toon bereikt dan de andere klinkers van hetzelfde woord (cf. § 2). De Alexandrijnse geleerden, die het geschreven woordaccent hebben ingevoerd, schreven dikwijls op de overige klinkers de *gravis* als negatief kenmerk om afwezigheid van accent aan te duiden: b.v. ἔπαίδευσὰς i.p.v. ἔπαίδευσας zonder gravis, dat in de middeleeuwse mss. en de moderne tekstuittgaven de gebruikelijke schrijfwijze is. Daar wordt de gravis alleen in plaats van de acutus geschreven op de klinker van de slotlettergreep, als deze niet door een interpunctie of een enclitisch woordje gevolgd wordt: de toon was in dat geval vermoedelijk minder hoog dan vóór een interpunctie (d.w.z. een pauze) of vóór een encliticum; b.v. σοφὸς ἀνήρ, ἀνήρ σοφός, ἀνήρ τις.

De *circumflexus* bestaat uit acutus + gravis; de toon gaat op de eerste helft van de klinker of tweeklank omhoog en op de tweede helft weer naar beneden: ἀά = â; de circumflexus kan dus alleen op lange klinkers of tweeklanken staan. Wanneer lange klinkers of tweeklanken de acutus hebben gaat de toon vermoedelijk tijdens de gehele duur van de klinker omhoog; eerst op de tweede helft van de klinker wordt dus de hoogste toon bereikt. Terwijl een korte klinker slechts op één wijze geaccentueerd kan worden, bestaan er voor een lange klinker dus twee intonaties.

Voorbeeld :

στρατηγῶ (οό) dualis van στρατηγός

στρατηγῶ (όο) < στρατηγέω

Practische regel: elke klinker met circumflexus is lang.

§ 23. Hoofdregels voor het accent

De accentregels van het Grieks vormen een ingewikkeld systeem. De eerste *hoofdregel* luidt: het accent kan slechts op één van de drie laatste accentplaatsen van het woord staan. Elke klinker geldt als één accentplaats, doch een *lange* klinker (of tweeklank) in de slotlettergreep geldt als twee accentplaatsen; als het accent op de laatste helft van zo'n lange klinker valt, schrijft men dus de acutus, als het op de eerste helft valt, de circumflexus (cf. § 22).

Voorbeeld: (In de meeste vormen van het verbum finitum staat het accent zo ver mogelijk naar voren):

παίδευε

παιδεύομεν, παιδεύω

παιδευόμεθα, παιδευόμην

De tweede hoofdregel luidt: Als de *vóorlaatste* klinker *lang* is en het accent heeft, terwijl de *laatste* klinker *kort* is, dan is dit accent de circumflexus. Verder komt de circumflexus (afgezien van de slotlettergreep) niet voor: de circumflexus staat dus nooit op de derde klinker van achteren en ook niet op de voorlaatste, wanneer de laatste lang is.

Voorbeeld :

σπεῖρε, doch σπείρομεν, σπείρω

Woorden met de acutus op de laatste, *vóorlaatste* of derde klinker van achteren noemt men resp. *oxytona*, *paroxytona*, *proparoxytona*; oxytona hebben soms het gravisteken (cf. § 22). Woorden met de circumflexus op de laatste of voorlaatste klinker noemt men resp. *perispomena* en *properispomena*. Uit de hoofdregels kunnen de volgende praktische regels voor de prosodie worden afgeleid:

- a. de laatste klinker van proparoxytona en properispomena is kort;
- b. de laatste klinker van paroxytona met lange *vóorlaatste* klinker is lang.

Voorbeelden:

bij a: δίκαια: heeft ᾶ (dus nom.acc.neutrum plur.)

ἀνδρεία: heeft ᾶ (dus nom.acc.neutrum plur.)

bij b: δικάια heeft ᾱ (dus nom.fem.sing. of dualis)

Noot 1: Aan het eind van een woord gelden -αι en -οι als slechts één accentplaats, dus als korte klinker + medeklinker, behalve in de locativus, de optativus en als ze op contractie berusten.

Voorbeeld :

μοίραι als μοῖρᾶ, niet als μοίρα

κούροι als κούρος, niet als κούρω

παιδεύεται als ἐπαιδεύετο, niet als παιδεύετω

Doch : οἴκοι loc. als οἴκω, niet als οἴκοι nom.plur.

Ἴσθμοί loc: als Ἴσθμῶ niet als Ἴσθμοί nom.plur.

παιδεύσαι opt. als παιδεύσαις niet als παίδευσαι imper.med en niet als παιδεύσαι inf.act.

χρυσοί adj. (met contractie) als χρυσοῖς niet als σοφοί.

Noot 2: In de Nederlandse schooluitspraak van Grieks proza wordt, geheel in strijd met het Griekse gebruik, nadruk gelegd op de lettergreep, die in het Latijn het accent zou krijgen, dus op de voorlaatste lettergreep, als deze lang is, anders op de derde van achteren:

ἄλογος, ἀλόγων, ἀλόγοισι   Ndl.: álogos, álogōn, alogoisi

ἄλεκτος, ἀλέκτων, ἀλέκτοισι   Ndl.: aléktos, aléktōn, aléktoisi

Deze schooluitspraak stamt van Henninius (1684); daarvoor gold ook in Nederland de Erasmiaanse uitspraak, waarbij de klemtoon gelegd werd op de klinkers, die in het Oudgrieks muzikaal accent hadden. Men ziet, dat in het Latijn het woordaccent bij een gegeven lettergreepstructuur van het woord vastligt, maar dat er in het Grieks voor de plaats van het woordaccent in principe drie mogelijkheden (accentplaatsen) zijn (cf. ποταμός : λουτροφόρος : ἀθάνατος, ἀπολιπών : ἀποφανών : ἀποφέρων, παλαιός : γενναῖος : κατάγαιος). Voorts ziet men, dat niet de lengte van bepaalde *lettergrepen* maar die van bepaalde *klinkers* relevant is voor de hoofdregels van het Griekse woordaccent.

Noot 3: Uiteraard zijn de hierboven gegeven regels niet voldoende voor de vaststelling van de plaats van het Griekse woordaccent; men raadplege de speciale handleidingen (b.v. M. Lejeune, Précis d'accentuation grecque).

§ 24. Statistische regel voor de prosodie

Als bovenstaande regels (§ 15-25) geen van alle uitsluitel geven, is het het veiligste α , ι en υ voorlopig als kort te beschouwen, daar in een Griekse passage korte klinkers het talrijkst zijn, tenzij natuurlijk het rythme eist, dat ze lang zijn. Langzamerhand moet men dan trachten de woorden met $\bar{\alpha}$, $\bar{\iota}$ en $\bar{\upsilon}$ te memoriseren. Hier volgen enkele frequente woorden met $\bar{\iota}$: νική, τιμή, ἀκριβής, χίλιοι, ὄρνις, κνημίς, en met $\bar{\upsilon}$: θυμός, λυπή, ψυχή, ὕλη, μύριοι.

Hoofdstuk 4

Principes der metriek

§ 25. Metrum; metriek

Dikwijls kan een vers in een aantal gelijke of bijna gelijke eenheden verdeeld worden. De kleinste eenheid wordt μέτρον “maat” genoemd; de leer betreffende de verdeling in metra heet *metriek*. De voornaamste metra zijn:

┌ ˘ ˘	dactylus (meestal is de eenheid ┌ ˘ ˘ ˘ ˘)
˘ ˘ ┌ ˘ ˘ ˘	anapaestisch metrum
˘ ┌ ˘ ˘	iambisch metrum
┌ ˘ ˘ ˘	trochaeïsch metrum
┌ ˘ ˘	creticus
˘ ┌ ˘	bacchius
˘ ┌ ˘ ˘ ˘	dochmius
˘ ˘ ┌ ˘ ˘	ionicus (a minore) (of ˘ ˘ ┌ —)
┌ ˘ ˘ ˘	choriambe

Men ziet, dat de meeste metra twee (door de ictus gemarkeerde) lange elementen bevat. Dit is te verklaren, doordat bij de dans in principe op elk metrum de rechter- en de linkervoet eenmaal werden neergezet (cf. § 2, n.3). Het anapaestisch, iambisch en trochaeïsch metrum kunnen in twee gelijke helften worden onderverdeeld; deze noemt men in verband met de dans *voet*.

Dus:	˘ ˘ ┌	anapaest = anapaestische voet
	˘ ┌	iambe = iambische voet
	┌ ˘	trochae = trochaeïsche voet

Een van de redenen, waarom anapaestische, iambische en trochaeïsche verzen in metra, die uit twee voeten bestaan (συνζυγίαι, dipodieën), worden ingedeeld, is, dat het aantal voeten vrijwel altijd even is. Hetzelfde geldt voor de meeste dactylische verzen, zodat sommige metrici $\acute{\cup}\cup\acute{\cup}\cup$ als dactylisch metrum aanduiden. Daar echter verzen met een oneven aantal dactylische voeten iets vaker voorkomen dan anapaestische, iambische en trochaeïsche en de Griekse metrici steeds $\acute{\cup}\cup$ als metrische eenheid aannemen, is het veiliger zich bij hen aan te sluiten en zodoende verwarring in de terminologie te vermijden.

Noot 1: Door de term δάκτυλος “vinger” wordt de geleiding van de versvoet met die van de vinger in een lange en twee korte kootjes vergeleken. De term ἀνάπαιστος betekent “teruggeslagen”, misschien “omgekeerde dactylus”. De term δόχμιος “scheef” houdt misschien verband met de geheel asymmetrische bouw van dit metrum. De *ionicus a maiore* ($\acute{\cup}\acute{\cup}\cup$ of $\acute{\cup}\cup\cup$) komt in de praktijk minder vaak voor. De ionicus is in de litteratuur vooral bekend geworden door de Ionische dichter Anacreon. De term χορείαμος bestaat misschien uit χορείος, een andere naam voor de trochee ($\cup\acute{\cup}$) en ἰαμβος ($\cup\cup$).

§ 26. Dimeter, trimeter enz., monometer

Naar het aantal metra spreekt men van *dimeters*, trimeters, tetrameters, pentameters, hexameters, enz. In metrische analyses kunnen de verzen door verticale streepjes in metra ingedeeld worden.

Voorbeelden:

$\cup\cup\acute{\cup}\cup\acute{\cup}$ $\cup\cup\acute{\cup}\cup\acute{\cup}$	anapaestische dimeter
$\cup\acute{\cup}\cup$ $\cup\acute{\cup}\cup$ $\cup\acute{\cup}\cup$	iambische trimeter
$\acute{\cup}\cup$ $\acute{\cup}\cup$ $\acute{\cup}\cup$ $\acute{\cup}\cup$	cretische tetrameter
$\acute{\cup}\cup$ $\acute{\cup}\cup$ $\acute{\cup}\cup$ $\acute{\cup}\cup$ $\acute{\cup}\cup$ $\acute{\cup}\cup$	dactylische hexameter

Soms wordt tussen andere metrische vormen een enkel metrum ingevoegd, dat dan *monometer* genoemd kan worden.

Voorbeeld:

$\cup\cup\acute{\cup}\cup\acute{\cup}$ | anapaestische monometer

§ 27. Interne responsie; anceps; isosyllabie

De overeenkomst tussen de metra binnen een vers noemt men *internene responsie*. Als alle metra precies gelijk zijn, is dus de interne responsie geheel exact. Dikwijls treden echter bepaalde variaties op. Het meest voorkomende geval is, dat een bepaald element niet alleen kort, maar ook lang kan zijn; men noemt zo'n element *anceps* en geeft het aan met het teken ϖ , $\times$ of $()$. Misschien is het optreden van anceps elementen een relict van een primitiever Indo-europees stadium, waarin het aantal lettergrepen van een versregel vastlag (principe der *isosyllabie*), doch slechts enkele elementen verplicht lang of kort waren; in de Oudindische poëzie is dit stadium nog duidelijk te constateren. De anceps treedt met name op in de gesproken, soms ook in de gezongen iamben en trochaeën:

$\varpi\acute{\cup}\acute{\cup}$ iambisch metrum (= anceps + creticus)

$\acute{\cup}\acute{\cup}\varpi$ trochaeïsch metrum (= creticus + anceps)

ook het eerste element van de dochmius is doorgaans anceps: $\varpi\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}$.

Noot 1: In tegenstelling tot $\varpi\acute{\cup}\acute{\cup}$ en $\acute{\cup}\acute{\cup}\varpi$ worden $\cup\acute{\cup}\acute{\cup}$ en $\acute{\cup}\acute{\cup}\cup$ wel *zuiver* iambisch en trochaeïsch metrum genoemd. De vorm $\text{---}\acute{\cup}\acute{\cup}$ van het iambisch metrum wordt wel *3e epitriet*, de vorm $\acute{\cup}\acute{\cup}\text{---}$ van het trochaeïsch metrum *2e epitriet genoemd*; de term *ἐπίτριτος*, (lett. 'een derde erbij' = 'één en een derde' = 'vier derden') betekent, dat de lengten van de twee voeten zich verhouden als 4 : 3, terwijl het rangtelwoord de plaats van de korte aangeeft. De 1e epitriet ($\cup\text{---}$) en de vierde epitriet ($(\text{---}\cup)$) komen slechts in zeer speciale gevallen voor als varianten van iambisch en trochaeïsch metrum (cf. § 31 en § 38).

§ 28. Isochronie; contractie

Tegengesteld aan het principe der isosyllabie is dat der isochronie, d.w.z. dat een lange lettergreep gelijkwaardig is met twee korte op grond van de tijdsduur. Hierop berust de metrische contractie (niet te verwarren met fonetische contractie in de *grammatica*): de vervanging van twee korte elementen door één lange lettergreep. Dit treedt op in dactylisch en anapaestisch, minder vaak in ionisch, vrijwel niet in choriambisch metrum:

┌̇	dactylus,	gecontraheerd tot	┌̇—	(spondee)
┌̇┌̇	anapaesti,	gecontraheerd tot	—┌̇	(spondee)
┌̇┌̇┌̇	ionicus,	gecontraheerd tot	—┌̇┌̇	(molossus)

Noot 1: Het grondschema van de contraheerbare anapaest is dus ┌̇—. In gezongen passages van het drama zijn dikwijls bijna alle anapaesten gecontraheerd (zgn. spondaïsche, lyrische of klaaganapaesten); dit geeft vaak een gedragen spanning weer.

Voorbeeld :

—┌̇—┌̇ | —┌̇—┌̇ | spondaëisch-anapaestische dimeter.

Noot 2: Het grondschema van de contraheerbare dactylus is dus ┌̇—̄. De laatste voet van een dactylisch vers is altijd gecontraheerd, daar het slotelement van een vers altijd lang is; een slotvoet als $\kappa\acute{\alpha}\tau\theta\alpha\nu\epsilon$ kan alleen als creticus (┌̇┌̇┌̇) gevoeld worden (brevis in longo, cf. § 4). e

§ 29. Oplossing

Het omgekeerde verschijnsel is de metrische oplossing: de vervanging van één lang element door twee korte. Dit treedt op in anapaestisch, iambsch, trochaëisch, cretisch, dochmisch, minder vaak in ionisch of choriambisch, nooit in dactylisch metrum. Men kan met het teken (Ϸ) de oplossing aangeven:

		opgelost tot:	
┌̇┌̇	anapaest,	┌̇Ϸ	(proceleusmaticus)
┌̇	iambe,	Ϸ	(tribrachys)
┌̇	trochee,	Ϸ	(tribrachys)
┌̇┌̇	iambsch metrum,	┌̇Ϸ┌̇	of ┌̇┌̇Ϸ
		of ϷϷϷ	geheel (6 korte)
┌̇┌̇	trochaëisch metrum,	Ϸ┌̇	of ┌̇Ϸ
		of ϷϷ	geheel (6 korte)

┌┐┌┐	trochaeïsch metrum,	┐┌┌┐	of ┌┌┌┐
		of ┐┌┌┐	geheel (6 korte)
┌┐┌	creticus,	┐┌┌	(4e paeon)
		of ┌┌┌	(1e paeon)
		of ┐┌┌	geheel (5 korte)
┐┌┌┌	dochmius,	of ┐┌┌┌	of ┐┌┌┌
		of ┐┌┌┌	of ┐┌┌┌
		of ┐┌┌┌	of ┐┌┌┌
		of ┐┌┌┌	geheel (8 korte)

Noot 1: Daar de ictus (maatslag) uiteraard bij het begin van het lange element valt, dient het ictusteken op de eerste korte van de oplossing geplaatst te worden; het markeren met de stem dient beide korten te treffen.

Noot 2: Geheel opgeloste metra treden vooral op in gezongen passages, waar spanning tot uitbarsting komt. De grondschemas van de oplosbare metra zijn:

┌┌┌┌┌┌	anapaestisch metrum
┐┌┌┌	iambisch metrum
┌┌┌┌┌	trochaeïsch metrum
┌┌┌┌	creticus
┐┌┌┌┌┌	dochmius

Noot 3: Anapaestische metra kunnen doorgaans zowel gecontraheerd als opgelost worden; het grondschemas is dan ┐┌┌┌┌┌. In gesproken passages wordt een opeenvolging van vier korten echter vermeden; men vindt dus als anapaestisch metrum met oplossing meestal ┌┌┌┌, minder vaak ┐┌┌┌ (gevolgd door -).

Noot 4: Elk metrum, dat uit drie korte en één lange lettergreep bestaat, wordt *paeon* genoemd; de 2e paeon (┌┌┌┌) en de 3e paeon¹ (┌┌┌┌) komen in de metriek minder vaak voor (zie bijv. § 30), uiteraard nooit als oplossing van een creticus.

¹het rangtelwoord slaat op de plaats van de lange lettergreep

§ 30. Anacclasis

Soms kan binnen een vers $-v$, vervangen worden door $v-$ en omgekeerd; dit verschijnsel noemt men $\acute{\alpha}\nu\acute{\alpha}\kappa\lambda\alpha\sigma\iota\varsigma$ "ombreking"; het treedt vooral op bij ionici:

$v\acute{v}\acute{v}\acute{v}$ | $v\acute{v}\acute{v}\acute{v}$ | of ($v\acute{v}\acute{v}-$ | $v\acute{v}\acute{v}-$ |) ionische dimeter
 $v\acute{v}\acute{v}v$ | $\acute{v}\acute{v}\acute{v}\acute{v}$ | of ($v\acute{v}\acute{v}v$ | $-v\acute{v}-$ |) ianaclastische ionische dimeter

Het eerste metrum van de anacclastische dimeter is dus een 3e paeon, het tweede een 2e epitriet. Men kan de anacclasis als een speciaal geval van anceps elementen opvatten: het grondschema van de aan anacclasis onderhevige ionicus is $v\acute{v}\acute{v}\acute{v}$. In geval van de gewone anacclasis is het schema van de dimeter dus $v\acute{v}\acute{v}v$ | $\acute{v}\acute{v}\acute{v}\acute{v}$, d.w.z., het vers begint met een korte lettergreep en van de twee opeenvolgende anceps elementen is het ene kort, het andere lang.

Vooraf in de tweede helft van de 5e eeuw (bij Euripides c.s.) komen echter ook "vrije" ionici voor, waarbij beide anceps elementen lang kunnen zijn: de 2e epitriet kan daar steeds de ionicus vervangen:

$v\acute{v}\acute{v}\acute{v}$ | $-v\acute{v}\acute{v}\acute{v}$ | (of $v\acute{v}\acute{v}-$ | $-v\acute{v}-$ | of $v\acute{v}\acute{v}-$ | $\acute{v}\acute{v}\acute{v}\acute{v}$ |) vrije ion.dim.

Noot 1: Het is moeilijk om bij ionici de ictus vast te stellen.

§ 31. Cholosis; choliamben

Soms kan, met name aan het eind van een vers of een versdeel, $---$ optreden in plaats van $-v-$. Dit gebeurt bijv. in de iambische trimeter van Hipponax, waarin het laatste metrum steeds $\acute{v}\acute{v}\acute{v}\acute{v}$ (of $\acute{v}\acute{v}\acute{v}\acute{v}$?) is i.p.v. $\acute{v}\acute{v}\acute{v}\acute{v}$. Men noemt een dergelijk vers *choliambisch* of $\sigma\kappa\acute{\alpha}\zeta\omega\nu$ (d.i. "hinkend"), daar de onverwachte lange lettergreep een hinkeffect geeft. Tegenwoordig wordt voor dit verschijnsel in het algemeen de term *cholosis* gebruikt door P; Maas; Miss Dale bezigt de Engelse term "drag".

Cholosis komt ook in de dochmius voor; $\acute{v}\acute{v}\acute{v}\acute{v}\acute{v}$ (of $\acute{v}\acute{v}\acute{v}\acute{v}\acute{v}$?) i.p.v. $\acute{v}\acute{v}\acute{v}\acute{v}\acute{v}$. Men kan cholosis ook als een speciaal geval van anceps element beschouwen; dit is in dit geval echter veel vaker kort dan lang.

Noot 1: Het is moeilijk om bij cholosis de ictus vast te stellen.

§ 32. Catalexis

Soms treedt ter afwisseling en ter afsluiting van een aantal metrische vormen een catalectische vorm op, d.w.z. een vorm, waarvan het laatste niet-gemarkeerde maatdeel in het slotmetrum (dus $\cup$, $\cup\cup$ of $\bar{\cup}$) ontbreekt.

		catalectisch:	
$\bar{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}$	iambisch metrum	$\cup\acute{\cup}\acute{\cup}$	(bacchius)
$\acute{\cup}\cup\bar{\cup}$	trochaeïsch metrum	$\acute{\cup}\cup\acute{\cup}$	(creticus)
$\cup\cup\acute{\cup}\cup\acute{\cup}$	anapaestisch metrum	$\cup\cup\acute{\cup}\acute{\cup}$	(ionicus)
$\acute{\cup}\cup\acute{\cup}\acute{\cup}$	dactylische dipodie	$\bar{\cup}\cup\acute{\cup}\acute{\cup}$	(choriambe)
$\bar{\cup}\cup\acute{\cup}\bar{\cup}$	ionicus	$\bar{\cup}\cup\acute{\cup}$	(soort anapaest)

Zeldzamer zijn de catalectische vormen van de creticus ($\acute{\cup}\acute{\cup}$), de choriambe ($\acute{\cup}\cup\acute{\cup}$) en de dochmius ($\bar{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}$), d.w.z. resp. $\acute{\cup}\acute{\cup}$, spondee en $\bar{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}$ (evt. 4 lange).

In het catalectische metrum wordt de eventueel resterende anceps zelden als lange lettergreep verwezenlijkt (dus zelden $-\acute{\cup}\acute{\cup}$ molossus i.p.v. $\cup\acute{\cup}\acute{\cup}$ bacchius); ook oplossingen en contracties zijn er zeldzaam: anders zou de afwijking van het normale patroon van het metrum te groot worden.

Voorbeelden:

$\bar{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup} \cup\acute{\cup}\acute{\cup}$	catalectische iambische dimeter
$\acute{\cup}\cup\bar{\cup} \acute{\cup}\cup\acute{\cup}$	" trochaeïsche dimeter (= <i>lecythium</i>)
$\cup\cup\acute{\cup}\cup\acute{\cup} \cup\cup\acute{\cup}\acute{\cup}$	" anapaestische dimeter (= <i>paroemiacus</i>)
$\cup\cup\acute{\cup} \cup\cup\acute{\cup}$	" ionische dimeter
$\cup\cup\acute{\cup} \cup\cup\acute{\cup} \cup\cup\acute{\cup} \cup\cup\acute{\cup}$	" ionische tetrameter (= <i>galliambisch vers</i>)
$\cup\cup\acute{\cup} \bar{\cup}\acute{\cup}$	" anaclastische ionische dimeter
$\acute{\cup}\cup \acute{\cup}\cup \acute{\cup}$	" dactylische trimeter (= <i>hemiepes</i>)

Noot 1: De catalectische vormen komen meestal in samenhang met de acatalectische, d.w.z. normale, volledige vormen voor, doch kunnen ook onafhankelijk daarvan gevonden worden. De naam is afgeleid van $\kappa\alpha\tau\alpha\lambda\acute{\eta}\gamma\omega$ "ophouden".

Noot 2: In de spondeïsche anapaesten (cf. § 28,n.1) is ook het catalectische metrum doorgaans gecontraheerd:

$-\acute{\cup}\acute{\cup} | -\acute{\cup}\acute{\cup} |$ spondeïsche paroemiacus.

Noot 3: De term *lecythium* berust op het in Aristophanes' *Ranae* telkens te-

rugkerende ληχύθιον ἀπώλεσεν (—υυ—υυ—, vs.1200 sqq.).

De paroemiacus dankt zijn naam aan spreekwoorden (παροιμία), die vaak deze vorm hebben, bijv. ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω. (Ilias 17, 32) —υυ—υυ—.

De galliamben werden gebruikt in gedichten over de Galli, de gecasteerde vereerders van Cybele. De term ἡμιεπιῆς berust op het feit, dat deze vorm de eerste helft (voor de penthemimeres, cf. § 52) van de dactylische hexameter (ἔπος) is.

§ 33. Brachycatalexis

Soms treedt een *brachycatalectische* metrische vorm op, d.w.z. de catalectische vorm van een vorm, die zelf al catalectisch is, met name bij iamben en trochaeën; het slotmetrum is hier ——. (spondee).

Voorbeeld :

υ—υ— | —— | brachycatalectische iambische dimeter
 —υ—υ | —— | brachycatalectische trochaeïsche dimeter
 = *ithyphallicus*

In gezongen passages vindt men af en toe de vorm υ—υ—, die opgevat kan worden als een soort brachycatalectische ionische dimeter (cf. de catalectische anaclastische ionische dimeter: υ—υ— | —— | (:§ 32): υ—υ— | —— |

Noot 1: De term *ithyphallicus* is ontleend aan liederen, die bij vruchtbaarheidsritueel gezongen werden.

§ 34. Hypercatalexis

Soms treedt ter afwisseling en ter afsluiting van een met een lang element eindigende metrische vorm een hypercatalectische vorm op, d.w.z., dat er nog een aneeps element wordt toegevoegd.

Voorbeeld :

$\overline{\cup} \overline{\cup} \overline{\cup} \overline{\cup} | \overline{\cup} \overline{\cup} \overline{\cup} \overline{\cup} | \overline{\cup}$ hypercatalectische iambische dimeter
 (= Alcaeïsche enneasyllabus)
 $\overline{\cup} \overline{\cup} \overline{\cup} \overline{\cup} | \overline{\cup}$ hypercatalectische iambische monometer
 (= rufulianum)

Noot 1: Het rufulianum is genoemd naar de Franse metricus Desrousseaux (Fr. roux “rossig”, Lat. rufus)

§ 35. Acephalie

Soms treedt ter afwisseling van een met een niet gemarkeerd maatdeel ($\cup$, $\cup\cup$ of $\overline{\cup}$) beginnende vorm een *acephale* vorm op, d.w.z. een vorm, waar dat maatdeel ontbreekt.

Voorbeeld :

$\overline{\cup} \overline{\cup} \overline{\cup} | \overline{\cup} \overline{\cup} \overline{\cup} \overline{\cup}$ acephale iambische dimeter (= lecythium)
 $\overline{\cup} \overline{\cup} \overline{\cup} | \overline{\cup} \overline{\cup} \overline{\cup}$ acephale catalectische iambische dimeter
 (= ithyphallicus)

Noot 1: Lecythium, ithyphallicus (cf. § 32-33) e.d. kunnen dus in principe zowel trochaeïsch als iambisch geanalyseerd worden; de keuze hangt af van het metrum, dat in de context overheerst.

§ 36. Procephalie

Soms treedt ter afwisseling van een met een lang element beginnende vorm een procephale vorm op, d.w.z. een vorm, waarbij vóór dat element nog een anceps element wordt toegevoegd. Na de tijd der Lesbische poëzie, met haar strict gehandhaafde isosyllabie, met name in de latere tragedie, is deze anceps, die ook wel anacrusis (ἀνάκρουσις “opmaat”) genoemd wordt, vervangbaar door $\cup\cup$ (*pyrrhichus*).

Voorbeelden:

⌞ ˘˘ ˘˘ ˘˘ ˘–	procephale dactylische tetrameter
˘˘ ˘˘ ˘˘ ˘–	procephale dactylische trimeter (=paroemiacus)
⌞ : ˘˘˘˘˘˘	procephaal hemiepes (= prosodiacus)
⌞ : ˘˘˘˘˘˘ : ⌞	procephaal hypercat. hemiepes (= klinkende prosodiacus)

Noot 1: Paroemiacus e.d. (cf. § 52) kunnen dus zowel anapaestisch als dactylisch geanalyseerd worden; de keuze hangt af van het metrum, dat in de context overheerst.

Noot 2: De term *πύρριχος* (betekent eigenlijk “krijgdsdans”. De prosodiacus is genoemd naar *πρόσοδοι* “processies”. I.p.v. “klinkende prosodiacus” wordt vaak de term “*enhoplion*” gebezigd, die echter voor diverse vormen gebruikt is door de metrici en daarom aanleiding kan geven tot verwarring. De term “klinkende prosodiacus” (prosodiacus + anceps element) is hier gebruikt naar analogie van de door v.Wilamowitz geschapen term *klinkend hemiepes* (hemiepes + anceps element: ˘˘˘˘˘˘˘˘).

§ 37. Syncope

Soms wordt ook binnen een metrische vorm een niet gemarkeerd maatdeel (˘, ˘˘ of ⌞) weggelaten; dit verschijnsel noemt men *syncope*. Het treedt vooral op in iamben, trochaeën en ioni.

Voorbeeld :

⌞˘˘˘ ˘˘˘ ⌞˘˘˘	iambische trimeter (sync.)	= iamb.m.+cret.+iamb.m.
⌞˘˘˘ ˘˘˘ ⌞˘˘˘	” ” ”	= iamb.m.+bacch.+iamb.m.
˘˘˘ ˘˘˘⌞	trochaeïsche dimeter (sync.)	= cret. + troch.m.
˘˘˘ ˘˘˘⌞	” ” ”	= palimbacchius + troch.m.
˘˘˘ ˘˘˘–	ionische dimeter (sync.)	= anapaest + ionicus
˘˘˘ ˘˘˘ ˘˘˘˘	iambische trimeter(2 sync.)	= bacch.+cret.+iamb.m

Noot 1: Het metrum ˘˘˘ wordt *palimbacchius* (omgekeerde van ˘˘˘, bacchīus) genoemd.

Noot 2: Vormen als ˘˘˘ | ˘˘˘ | kan men, naar gelang van de metrische context, analyseren als cretische dimeter, trochaeïsche dimeter (2 sync.) of

iambische dimeter (2 sync.).

Noot 3: In de 19e eeuw meende men, dat bij syncope (waarvan catalexis en brachycatalexis als speciale gevallen beschouwd kunnen worden) de tijdsduur van de ontbrekende korte lettergreep of lettergrepen werd toegevoegd aan een van de lange lettergrepen, waardoor de metra dezelfde tijdsduur behielden, evenals in de 19e-eeuwse muziek. Zo ontstonden lange lettergrepen met de waarde van 3 of 4 korte (τρίσημοι en τετράσημοι, genoteerd — en —). Dus bijvoorbeeld:

$\text{—} \text{—} \text{—} | \text{—} \text{—} \text{—} ||$ catalectische iambische dimeter
 $\text{—} \text{—} \text{—} \text{—} | \text{—} \text{—} \text{—} ||$ catalectische anapaestische dimeter

Tegenwoordig neemt men dit niet meer aan, althans niet als algemeen principe: nooit wordt namelijk de veronderstelde τρίσημος gevonden in externe responsie (zie § 49) met $\text{—} \text{—} \text{—}$ of $\text{—} \text{—}$ e.d..

Men noteert het gesyncopeerde maatdeel soms door een punt.

Voorbeeld:

$\text{—} \text{—} \text{—} | \text{—} \text{—} \text{—} | \text{—} \text{—} \text{—} |$ catalectische iambische trimeter (2 sync.)

§ 38. Aeolo-choriambische grondvormen; Aeolische basis

Zuiver-choriambische vormen zijn niet bijzonder frequent.

choriambische dimeter **Voorbeeld :**

$\text{—} \text{—} \text{—} | \text{—} \text{—} \text{—} |$ zuiver choriambische dimeter.

Meestal vindt men vormen, waarin de choriambe vergezeld is van een aantal elementen, die in oorsprong anceps zijn; deze vormen staan vermoedelijk nog tamelijk dicht bij de Indo-europese metrische vormen (cf. § 27). Men noemt ze *Aeolisch* of *Aeolo-choriambisch*, daar ze voor het eerst bij de Aeolische dichters Sappho en Alcaeus optreden in de literatuur. Bij deze dichters wordt het principe der isosyllabie strict gehandhaafd: geen enkel element kan door $\text{—} \text{—}$ vervangen worden. In de practijk neemt het gedeelte vóór de choriambe dikwijls iambische of trochaeïsche structuur aan; het gedeelte na de choriambe is gewoonlijk iambisch.

Wanneer de vorm niet normaal in metra ingedeeld kan worden, wordt in het volgende de choriambe door twee dubbele punten geflankeerd. De volgende

drie vormen zijn het meest karakteristiek:

1e:

- xx : ˘ ˘ ˘ ˘ : xx | glyconeüs (grondschemata)
 xx : ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ | glyconeüs (gewone vorm)
 xx : ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ | glyconeüs (vorm met cholosis, cf. § 31)

De twee anceps elementen aan het begin noemt men de Aeolische basis; ze kan bij de Aeolische dichters inderdaad alle mogelijke vormen aannemen (˘ ˘, ˘ —, — ˘, — —).

2e: xxxx | ˘ ˘ ˘ ˘ choriambische dimeter B

De vierlettergrepige basis neemt doorgaans hetzij iambische (˘ ˘ ˘ ˘), hetzij trochaeïsche (˘ ˘ ˘ ˘), hetzij “antispastische” (˘ ˘ ˘ ˘ : iambe + trochee; de korten van de “antispast” zijn hier in feite anceps) vorm aan, nooit de vorm van de choriambe.

3e: ˘ ˘ ˘ ˘ | xxxx choriambische dimeter A (grondschemata)
 ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ choriambische dimeter A (gewone vorm)

De term choriambische dimeter A, resp. B is slechts ten dele juist, daar slechts één van beide vierlettergrepige metra een choriambe is. Daar de glyconeüs eveneens de lengte van een dimeter heeft, kan hij met de chor.dim.B corresponderen in externe responsie (cf. § 49 en 50).

Noot 1: De *glyconeüs* is genoemd naar de dichter Glycon (tijd onbekend), Hij kan soms beschouwd worden als een anaclastische vorm van de chor.dim.B; het schema, dat aan beide ten grondslag ligt, is dan xx—˘˘˘˘.

Noot 2: Wanneer in een metrische passage alle vormen van hetzelfde type zijn als de chor.dim.A, dus in choriambische en iambische (evt. trochaeïsche) metra verdeeld kunnen worden, spreekt men wel van *iambo-choriambisch metrum*. Men kan ˘ ˘ ˘ ˘ dan opvatten als anaclastische vorm van ˘ ˘ ˘ ˘ (evt. ˘ ˘ ˘ ˘) of omgekeerd.

Noot 3: Na de Aeolische dichters wordt het principe der isosyllabie steeds minder strict gehandhaafd. Vooral de delen vóór de choriambe kunnen dan oplossingen ondergaan. De oplossing van de tweelettergrepige basis is ˘ ˘ (hoogst zelden — ˘); de maximale oplossing van de vierlettergrepige basis is ˘ ˘ ˘ ˘ (vrij zelden ˘ ˘ ˘ ˘ e.d.). In verband hiermee kan de tweelettergripsi-

ge basis dan niet meer de vorm $\cup\cup$ aannemen, daar $\cup\cup$ als de oplossing van één element gevoeld kan worden (cf. § 36). Minder vaak wordt de choriambe opgelost tot $\cup\cup\cup$ of $\cup\cup\cup\cup$; ook na de choriambe zijn oplossingen niet frequent.

Noot 4: Het is moeilijk om in de basis de ictus vast te stellen, wanneer deze uit lange lettergrepen bestaat (— of — ; — of — ; — of —); hetzelfde geldt voor het gedeelte na de choriambe.

§ 39. Andere Aeolo-choriambische vormen

Door catalexis, hypercatalexis, acephalie en procephalie kan men uit de acht-lettergrepige glyconeüs, chor.dim.B en chor.dim.A vele andere Aeolische vormen afleiden.

Voorbeeld :

$\times\times : \cup\cup\cup : \text{—}$	catalectische glyconeüs	(= <i>pherecrateüs</i>)
$\times\times : \cup\cup\cup : \cup\text{—}$	acephale glyconeüs	(= <i>telesilleüm</i>)
$\times\times : \cup\cup\cup : \cup\text{—}\cup$	hypercatalectische glyconeüs	(= <i>hipponacteüs</i>)
$\times : \cup\cup\cup : \times\times $	acephale pherecrateüs of catalectisch telesilleüm	(= <i>reizianum</i>)
$\cup\cup\cup : \cup\text{—}\text{—}$	catalectische chor.dim.A	(= <i>aristophaneüm</i>)
$\times : \cup\cup\cup : \cup\text{—}\cup$	hypercatalectisch telesilleüm of acephale hipponacteüs of procephaal aristophaneüm	(= <i>paraglyconeüs</i>)
$\times\times\times : \cup\cup\cup : \text{—}$	procephale pherecrateüs	(naamloze <i>octasyllabus</i>)
$\times\times\times : \cup\cup\cup$	acephale chor.dim.B	(naamloze <i>heptasyllabus</i>)

Op de negenlettergrepige hipponacteüs en het zeslettergrepige reizianum na zijn alle genoemde vormen acht- of zevenlettergrepig (lengte van dimeter, resp. catalectische dimeter). Kortere vormen zijn:

$\cup\cup\cup : \cup\text{—}$	<i>dodrans A</i>
$\times\times : \cup\cup\cup$	<i>dodrans B</i>
$\cup\cup\cup : \text{—}$	<i>adonius</i>
$\times : \cup\cup\cup$	naamloze <i>pentasyllabus</i>

Noot 1: De termen zijn afgeleid van de dichternamen Pherecrates, Telesilla, Hipponax, Aristophanes; het reizianum is bij Plautus ontdekt door de Duitser Reiz (18e e.). De term “paraglyconeüs” (glyconeüs met verschuiving) is van

Koster, de term “dodrans” (“drie-kwart” van de glyconeüs) van Schroeder afkomstig. De term adonius gaat terug op de uitroep ὦ τὸν Ἄδωνιν (—υ—); in dactylische context kan de adonius natuurlijk als dactylische dimeter worden opgevat.

Noot 2: Zelfs in overigens zuiver-choriambische context vindt men in catalectische vormen als slotmetrum de bacchius, d.w.z. de in iambo-choriambische context te verwachten vorm.

Voorbeeld :

—υ— | —υ— | —υ— | υ—|| catalectische choriambische tetrameter

§ 40. Aeolo-choriambische vormen met uitwendige uitbreiding

De in § 38-39 beschreven vormen kunnen *uitwendig* worden uitgebreid met iambische of trochaeïsche metra; deze mogelijkheid hangt samen met de doorgaans iambische of trochaeïsche structuur der anceps elementen, die de choriambe vergezellen.

Voorbeelden:

—υ—υ | —υ—υ | υ—|| trochaeïsch m. + aristophaneüm
(= *Sapphische hendecasyllabus*)

υ—υ— | υ : —υ—υ : υ—|| iambisch m. + telesilleüm
(= *Alcaeïsche hendecasyllabus*)

xx : —υ—υ : υ— | υ—|| glyconeüs + bacchius (= *phalaeïcius*)

Noot 1: De phalaeïcius is genoemd naar de dichter Phalaeus (3e e. v.C.)

§ 41. Aeolo-choriambische vormen met inwendige choriambische uitbreiding

De in § 38-40 beschreven Aeolische vormen kunnen *inwendig* uitgebreid worden door de *choriambe* één- of meermalen te herhalen; dit berust op de analogie van de mogelijke uitbreiding van de dimeter xxx | —υ—υ | tot trimeter xxx | —υ—υ | —υ—υ | .

Voorbeelden:

xx : ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘	glyconeüs (+ 1 choriambe) = <i>asclepiadeüs minor</i>
xx : ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘	glyconeüs (+ 2 choriamben) = <i>asclepiadeüs maior</i>

Noot: Zoals de glyconeüs de lengte van een dimeter heeft, hebben de asclepiadeüs minor en maior de lengte van een trimeter, resp. tetrameter; de term is afgeleid van de naam van de dichter Asclepiades (3e e. v.C.).

§ 42. Aeolo-dactylische vormen

De in § 38-40 beschreven vormen kunnen inwendig uitgebreid worden door van de choriambe de dactylus één- of meermalen te herhalen; deze mogelijkheid berust op de interpretatie van de pherecrateüsform -- : - ˘ ˘ : - als een soort dactylische trimeter -- | - ˘ ˘ | --, die tot een soort dactylische tetrameter -- | - ˘ ˘ | - ˘ ˘ | -- | enz. kan worden uitgebreid. Dergelijke vormen kan men Aeolo-dactylisch noemen.

Voorbeelden:

xx : ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘	glyconeüs (+ 1 dactylus)	
xx : ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘	glyconeue (+ 2 dactyli)	
˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘	dodrans A (+ 1 dactylus)	= <i>ibyceüm</i>
˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ ˘	aristophaneüm (+ 1 dactylus)	= <i>Alcaeïsche decasyllabus</i>
˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ ˘	aristophaneüm (+ 2 dactyli)	= <i>praxilleüm</i>
˘ ˘ : ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ ˘	procephaal praxilleüm (met ˘ ˘ als anacrusis)	= <i>archebuleüm</i>

Noot 1: De termen zijn afgeleid van de namen der dichters Ibycus (6e e. v.C.), Praxilla (5e e. v.C.) en Archebulus (4e of 3e e. v.C.).

Noot 2: De term Aeolische dactyli wordt meestal beperkt tot Aeolo-dactylische vormen met tweelettergrepige basis, die men vroeger ten onrechte als gewone dactyli analyseerde en benoemde. **Voorbeeld:**

xx : ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ || opgevat als xx | ˘ ˘ | ˘ ˘ | ˘ ˘ | ˘ ˘ || soort pentapodie van Aeol.dact.

Noot 3: Aeolo-dactylische vormen zonder basis of met slechts één element (evt. oplosbaar) vóór de dactyli werden in de oudheid logaoeden (λογαοιδοί) genoemd. Ze werden als dactyli + trochaeën, resp. anapaesten + iamben geanalyseerd.

Voorbeeld :

˘˘˘˘˘˘˘˘ : ˘˘˘|| opgevat als ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘ | ˘˘-|| ,

een soort pentapodie

˘˘ : ˘˘˘˘˘˘˘˘˘ : ˘˘˘|| opgevat als ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘ | ˘˘|| ,

een soort hexapodie

In de vorige eeuw werden zelfs *alle* Aeolische vormen logaoedisch geanalyseerd.

Voorbeeld:

×× : ˘˘˘˘ : ˘˘|| (glyconeüs) opgevat als ˘˘˘ | ˘˘˘ | ˘˘ | ˘˘ | ,

een soort tetrapodie.

Men nam toen aan, dat alle voeten dezelfde tijdsduur, nl. die van drie korte lettergrepen, hadden (cf. § 37,n.3). De voeten werden alle in dit schema gedrongen door de veronderstelling, dat de tweede lettergreep van een spondee verkort kon zijn (genoteerd $\_ \_ >$), dat de eerste twee lettergrepen van een dactylus verkort konden zijn tot de duur van één lange lettergreep (deze dactylus werd dan *cyclisch* genoemd), en dat een lange lettergreep als τρισημος een hele voet kon vormen. Deze theorie is onhoudbaar en het is veiliger de term logaoeden niet te gebruiken.

Noot 4: In reactie op de logaoedische analyse hebben latere metrici (o.a. Masqueray) getracht de Aeolische vormen alle in vierlettergrepige metra te analyseren.

Voorbeeld:

×× : ˘˘˘˘ : ˘˘|| (glyconeüs) opgevat als ˘˘˘˘ | ˘˘˘˘ | troch.m. + iamb.m.

Deze opvatting sluit aan bij antieke metrici zoals Hephaestion, die bijvoorbeeld de glyconeüs analyseerden als ˘˘˘˘ | ˘˘˘˘ (“antispastische dimeter”).

Noch de logaoedische analyse, noch die der vierlettergrepige metra houdt echter rekening met het feit, dat in alle Aeolische vormen de choriambe het karakteristieke bestanddeel is.

Noot 5: Miss Dale noemt alle Aeolodactylische vormen, die met een lang element beginnen, *prosodiacs*, die met een anceps (evt. opgelost) element beginnen *enoplans*. Ook deze termen kunnen beter vermeden worden in dit verband (cf. § 36,n.2).

§ 43. Asynarteten

De meest gebruikte verzen in de Griekse poëzie zijn de *dactylische hexameter* en de *iambische trimeter*. Reeds in het op naam van Homerus staande burleske gedicht *Margites* werd aan een aantal dactylische hexameters telkens een iambische trimeter toe gevoegd. Archilochus heeft ook binnen een vers dactylische en iambische (of trochaeïsche) vormen verenigd; dergelijke verzen worden *asynarteten* genoemd (ἀσυνάρτητος “niet samengevoegd”). De onderdelen van deze asynarteten berusten op de door de *caesuren* afgegrensde delen van de dactylische hexameter en de iambische trimeter (evt. catalectisch), terwijl ook de iambische dimeter als onderdeel gebruikt wordt. Een caesuur is een regelmatig terugkerende woordgrens op een bepaalde plaats binnen een vers (cf. § 51). De dactylische hexameter kan o.a. de volgende caesuren hebben (§ 52):

— — — | — — — | — / — — — | — — — | — — — | — — | of

— — — | — — — | — — / — — — | — — — | — — — | — — | of

— — — | — — — | — — — | — — — | / — — — | — — |

De iambische trimeter wordt als volgt door de gebruikelijkste caesuur verdeeld (§ 53):

— — — — | — / — — — | — — — — ||

In de asynarteten kunnen in verband hiermee de volgende onderdelen optreden:

— — — — — — — —	hemiepes	(cf. § 32)
— — — — — — — — — —	klinkende prosodiacus	(cf. § 36)
— — — — — — — — — — — —	dactylische tetrameter	
— — — — — — — — — —	lecythium	(cf. § 35)
— — — — — — — — — — —	ithyphallicus	(cf. § 35)
— — — — — — — — — — — —	rufulianum	(cf. § 34)
— — — — — — — — — — — — — —	iambische dimeter	

In de asynarteten van Archilochus is steeds caesuur tussen de onderdelen

Noot 2: De term elegiambus duidt aan, dat een iambisch onderdeel (dat van de trimeter vóór de caesuur) volgt op het hemiepes, dat kenmerkend is voor het elegisch distichon (cf. § 67); het omgekeerde is het geval bij de iambelegus. De term encomio-logicum slaat op het feit, dat Pindarus' oden als ἐγκώμια “lofliederen” opgevat kunnen worden.

Noot 3: In de vorige eeuw werd de “logaoedische” analyse der Aeolische vormen (cf. § 42,n.3) veelal ook op de dactylo-epitriten toegepast.

Voorbeeld:

ⓐ ⓓ ⓑ ⓑ ⓑ ⓑ ⓑ ⓑ | , ⓐ ⓑ ⓑ ⓓ, opgevat als ⓐ|ⓓⓑ|ⓑⓑ|ⓑⓑⓑ|ⓑ|.

Lateren, o.a. Blass in zijn uitgave van Bacchylides, hebben ze “vierlettergrepig” geanalyseerd (cf. § 42,n.4).

Voorbeeld:

ⓐ ⓓ ⓑ ⓑ ⓑ ⓑ ⓑ | , ⓐ ⓑ ⓑ ⓓ, opgevat als ⓐⓓⓑ|ⓑⓑⓑ|ⓑⓑⓑ|

Deze analyses geven echter geen rekenschap van het feit, dat de structuur van al deze vormen gekenmerkt is door de verbinding van hemiepes en creticus met inlassing van een anceps element.

§ 45. Vers; colon; periode

De kenmerken van het verseinde zijn:

- a. Woordeinde is verplicht;
- b. Het optreden van brevis in longo is mogelijk: de laatste lettergreep is altijd lang (cf. § 4);
- c. Het optreden van hiaat is mogelijk, terwijl elisie niet kan optreden (cf. § 6 en § 8);
- d. Wanneer een *vers* met een niet-gemarkeerd onderdeel eindigt, kan het volgende vers met een niet-gemarkeerd onderdeel beginnen. Zo kan bijvoorbeeld een elegiambus door een iambelegus gevolgd worden:

ⓓ ⓑ ⓑ ⓑ ⓑ ⓑ ⓑ ||
ⓐ ⓓ ⓑ ⓑ ⓑ ⓑ ⓑ ⓑ ||

Dikwijls kan een langer vers in kortere onderdelen verdeeld worden, die toch groter zijn dan een metrum; deze onderdelen noemt men *cola* (κῶλον “lid”).

Voorbeeld:

Voorbeeld:

×× : ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ | ×× : ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ || priapeüs = glyconeüs + pherecrateüs.

Een dergelijk vers, dat uit twee cola bestaat, noemt men *dicolon*.

In de grote koorlyriek en in de gezongen passages van de tragedie en de comedie bestaan de verzen dikwijls uit meer dan twee cola; dergelijke verzen van dikwijls zeer wisselende omvang worden *perioden* genoemd (cf. de term περίοδος in de rhetorica, waarmee een lange, regelmatig gebouwde samengestelde zin wordt aangeduid). De indeling in cola (*colometrie*) van vele passages is moeilijk met zekerheid vast te stellen. Zo kan de iambelegus ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘, ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ als dicolon worden opgevat, maar het is niet uit te maken, of het tweede colon met of na de anceps begint (iambisch metrum + prosodiacus, òf rufulianum + hemiepes); met name is dit het geval bij de dactylo-epitriten.

De kenmerken van colon-einde, dat geen verseinde is, zijn:

- Woordeinde is niet verplicht, wel geoorloofd;
- het optreden van brevis in longo is niet mogelijk: binnen het vers behoudt de slotlettergreep van het colon zijn normale prosodie;
- Het optreden van hiaat is niet geoorloofd, terwijl wel elisie of epische correptie kan optreden;
- Wanneer binnen een *periode* een colon met een niet-gemarkeerd onderdeel eindigt, kan het volgende colon niet met een niet-gemarkeerd onderdeel beginnen. Een periode bestaande bijvoorbeeld elegiambus + iambelegus (˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘) is dus in principe onmogelijk.

In vele gezongen passages is het moeilijk om verseinde van coloneinde binnen het vers te onderscheiden. Dit is met name het geval, wanneer er wel woordeinde is, maar noch hiaat noch elisie of epische correptie optreedt en de slotlettergreep niet brevis in longo behoeft te zijn.

Voorbeeld: (Aristophanes, Aves 1065-66)

ἐκ κάλυκος ἀὔξανόμενον γένυσι παμφάγοις

˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ |

δένδρεσσι τ' ἐφημένα καρπὸν ἀποβόσκειται.

˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ |

Elk van beide regels is een cretische tetrameter met oplossingen; het is niet uit te maken of de eerste regel een vers of slechts een colon is.

§ 46. Stichische verzen; distichon; vaste strophe

Verzen, die in een onbeperkt lange reeks steeds in dezelfde metrische vorm (afgezien van anceps, oplossing en contractie) herhaald kunnen worden, noemt men *stichisch* (στίχος “versregel”). De meeste gesproken passages bestaan uit stichische verzen; het meest gebruikt zijn de dactylische hexameter, de iambische trimeter en de catalectische trochaeïsche tetrameter.

Een geheel van twee verschillende verzen, dat in een onbeperkt lange reeks herhaald kan worden, noemt men *distichon*. Het meest gebruikt is het elegische distichon (cf. § 67).

Een geheel van drie of meer verzen, dat in een onbeperkt lange reeks herhaald kan worden en in verschillende gedichten gebruikt wordt, zou *vaste strophe* genoemd kunnen worden. Het bekendst zijn de Sapphische en de Alcaeïsche strophen (cf. § 69).

§ 47. Systeem; metrum-diaeresis; παρακαταλογή; pnigos

Een vers, dat uit vier gelijke metra bestaat (tetrameter), kan als dicolon (dimeter + dimeter) beschreven worden; het laatste metrum is dikwijls catalectisch.

Een langer vers, dat dus uit vijf of meer gelijke metra bestaat, waarvan het laatste doorgaans catalectisch is, wordt *systeem* genoemd (voorbeelden in § 64-66). Dikwijls is er na elk metrum een woordgrens; dit verschijnsel noemt men *metrum-diaeresis* (cf. § 51); hierbij kan uiteraard elisie of epische correptie, doch geen hiaat en brevis in longo optreden. Als niet na ieder metrum een woordgrens is, valt deze gewoonlijk na iedere groep van twee metra. Men pleegt daarom systemen in dimeterregels te schrijven, evt. met een monometer ertussen, als het totale aantal metra oneven is; de laatste, doorgaans catalectische, dimeter van het systeem laat men in gedrukte teksten inspringen. In de tragedie worden dikwijls anapaestische systemen met muzikale begeleiding gereciteerd (παρακαταλογή, soort recitatief), met name als het koor opkomt of afgaat. In de comedie vindt men anapaestische, iambische of trochaeïsche systemen, die a.h.w. in één adem werden gesproken (πνίγος “ver-

stikking”), na een reeks stichische dicola van hetzelfde metrum ter afsluiting daarvan. Men neemt veelal aan, dat ook de dicola (tetrameters) doorgaans als παρακαταλογία werden geciteerd.

§ 48. Exclusieve strophe: periodenbouw

In de grote koorlyriek en in de gezongen passages van tragedie en comedie vindt men *strophes*, die men *exclusief* zou kunnen noemen, daar ze doorgaans door de dichter voor één gedicht, resp. één onderdeel van een drama vervaardigd zijn. De exclusieve strophes zijn doorgaans opgebouwd uit perioden (cf. § 45) van verschillende lengte. In goede moderne tekstuitgaven pleegt men deze strophes in colon-regels te schrijven en het eerste colon van elke periode te laten uitspringen; men dient wel te bedenken, dat de colometrie en de indeling in perioden dikwijls onzeker is.

§ 49. Externe responsie- antistrophe; epode; triade

De overeenkomst van metra binnen een vers wordt *interne responsie* (cf. § 27), die van verzen of groepen van verzen (strophes) onderling *externe responsie* genoemd. In de gezongen passages van de tragedie en de comedie wordt een strophe meestal éénmaal in dezelfde metrische vorm herhaald; de herhaling heet dan *antistrophe*. Strophe en antistrophe vormen een strophepaar. Meestal bestaat de gezongen passage uit enige stropheparen, soms afgesloten door een strophe zonder antistrophe (*epode*): AABBC...YY (Z). Soms, met name in bepaalde onderdelen van de comedie, zijn strophe en antistrophe bijv. door gesproken passages van elkaar gescheiden. Aria's (*monodieën*) van één speler en beurtzangen van koor en speler(s) (χορμοί lett. “klachten”) zijn dikwijls niet uit strophes opgebouwd (*astrophisch*).

De gedichten van de grote koorlyrici zijn meestal opgebouwd uit *triaden* van strophe, antistrophe en epode, die een onbeperkt aantal keren in dezelfde metrische vorm herhaald worden: ABAAB...AAB.

Noot 1: De term στροφή “draaiing” heeft betrekking op de koordans; in principe draait het koor bij de αντίστροφος naar de oorspronkelijke positie terug;

dit verklaart de gelijkheid van de metrische vorm. De term *ἐπωδή* betekent ‘toegevoegde zang’.

§ 50. Responsievrijheden

De externe responsie is soms geheel exact. Dikwijls echter corresponderen ∪ en – op de plaats van een anceps element met elkaar (cf. § 27).

Voorbeeld: (Aristoph. Aves 851 en 895)

(851) Ὀμορροθῶ, συνθέλω, ∪ ∪ ∪ ∪ | ∪ ∪ ∪ | iambische dimeter (met syncope)

(895) Εἴτ' ἀδῖθις ἀδ' τᾶρα σοι – ∪ ∪ ∪ | ∪ ∪ ∪ |

Vrij dikwijls corresponderen ∪∪ en – met elkaar in geval van oplossing of contractie (cf. § 28 en 29).

Voorbeeld: (Aristoph. Aves 1559 en 1700)

(1559) σφάγι' ἔχων κάμηλον ἀμ- ∪ ∪ ∪ ∪ | ∪ ∪ ∪ ∪ | lecythium

(1700) βάρβαροι δ' εἰσὶν γένους, ∪ ∪ ∪ ∪ | ∪ ∪ ∪ ∪ |

Voorbeeld: (Aristoph. Aves 744 en 776)

(744) δι' ἐμῆς γένυος ξουθῆς μελέων ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ | – ∪ ∪ ∪ ∪ | anapaestische dimeter

(776) διὰ δ' αἰθέριον νέφος ἦλθε βοά· ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ | ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ |

Andere responsievrijheden zijn zeldzamer; af en toe corresponderen aeolo-choriambische vormen met elkaar, ook al wisselt de plaats van de choriambe.

Voorbeeld: (Eur. Electra 146 en 164a)

(146) διέπομαι, κατὰ μὲν φίλαν ∪ ∪ : ∪ ∪ ∪ ∪ : ∪ ∪ | glyconeüs (basis opgelost)

(163) δέξατ' οὐδ' ἐπὶ στεφάνοις, ∪ ∪ ∪ ∪ | ∪ ∪ ∪ ∪ | choriambische dimeter B

Noot 1: Vooral in de comedie worden soms verdere *responsie-vrijheden* gevonden. Evenals bij ionici krachtens het principe der isosyllabie ∪∪-- met –∪-- en ∪∪-∪ kan corresponderen (grondschemata dus ∪∪-∪) kan in aeolo-choriambische, met name iambo-choriambische passages, een choriambisch metrum –∪∪- met een iambisch ∪-∪- (grondschemata dus ∪∪-∪) of soms met een trochaeïsch –∪-∪ (grondschemata dus –∪∪-∪) corresponderen; de 1e paeon

—υυυ kan met een trochaeïsch metrum —υ—ῡcorresponderen (grondschemas dus —υῡῡ), evenzo de anapaest υυ— met de creticus —υ— (grondschemas dus υυ—) en de proceleusmaticus υυυ met de 1e paeon —υυυ (grondschemas dus —υυυ). Verder correspondeert soms een gewoon met een catalectisch of gesyncopeerd metrum. Soms ontbreekt bij de responsie een heel metrum of colon.

§ 51. Diaeresis: caesuur; zeugma; prosodische eenheid

In lange verzen, d.w.z. in systemen of systeem-achtige perioden, vindt men gewoonlijk metrum-diaeresis of althans diaeresis na telkens twee metra (cf. § 47), ook de tetrameters hebben dikwijls diaeresis na twee metra en kunnen als dicolon, bestaande uit twee dimeters, worden beschouwd.

Voorbeeld :

—υ—ῡ|—υ—ῡ|/—υ—ῡ|—υ—ῡ|| catalectische trochaeïsche tetrameter

Stichische verzen met de lengte van een trimeter (bij dactylische verzen de hexameter, die immers drie dipodieën bevat, cf. §25) hebben meestal een regelmatig terugkerende woordgrens binnen een versvoet; een dergelijke woordgrens noemt men *caesuur* (cf. § 43). Op bepaalde plaatsen van het vers wordt soms een woordgrens vermeden; twee elementen, die altijd tot eenzelfde woord moeten behoren, vormen een ζεῦγμα, “brug”.

Voorbeeld:

Het zeugma van Hermann (Duits philoloog begin 19e e.) tussen de twee korten van de 4e voet van de dactylische hexameter: —υυ—υυ—υυ—ῡ—υυ—

Diaeresis, indexediaeresis caesuur en zeugma hebben betrekking op prosodische woordvormen. Proclitische woordjes als lidwoord, praeposities, vooropgaande partikels (καὶ e.d.) en de negaties οὐ en μή vormen met het volgende woord een *prosodische eenheid* (één woordaccent); evenzo enclitische en quasi-enclitische woordjes (bijv. personalia als με, indefinita als τις, ποτε, partikels als τε, γε, doch ook δέ, μέν, γάρ, οὖν, ἄν) met het voorafgaande woord. Zo staat in Hom. A 38 (2) in de vierde voet (Τενέ-)δοιό τε, ondanks het zeugma van Hermann. Zo valt in A 61:

²Κίλλαν τε ζαθέην Τενέδοιό τε ἴφι ἀνάσσεις,

εἰ δὴ ὁμοῦ πόλεμος τε δαμάει καὶ λοιμὸς Ἀχαιοῦς·

de hoofdcaesuur achter τε, niet achter πόλεμος, en de nevencaesuur in de tweede verschelft νόορ καί, niet νόορ λοιμὸς (cf. § 52).

Noot 1: Dikwijls valt de caesuur samen met de voornaamste *syntactische grens* (interpunctie) binnen het vers. Dit is echter niet noodzakelijk: evenals het verseinde soms niet samenvalt met een syntactische grens (enjambelement), kan ook bij de caesuur enjambement optreden, en wel des te gemakkelijker omdat de caesuur een minder sterke afgrenzing geeft dan het door een lichte pauze gemarkeerde verseinde.

Noot 2: Een caesuur, die na een gemarkeerd element valt, wordt *mannelijk* genoemd (bijv. de πενθημιμερής, — — — — — / — — — — — — — — — — ||, § 52); een caesuur, die na een niet-gemarkeerd element valt, wordt *vrouwelijk* genoemd (bijv. de κατὰ τὸν τρίτον τροχάϊον: — — — — — / — — — — — — — — — — ||, § 52).

Hoofdstuk 5

De belangrijkste stichische verzen

§ 52. Dactylische hexameter

De *dactylische hexameter* is de oudste bekende metrische vorm in de Griekse literatuur; men vindt hem vanaf Homerus in het epos, vanaf Hesiodus in de didactische poëzie, verder in hymnen, orakels, epigrammen en bucolische poëzie. De epische traditie is al in de Myceense tijd begonnen; daar het dactylische metrum vrij veel moeilijkheden oplevert voor de Griekse woordvormen (cf. § 11), neemt men wel eens aan, dat het door de Myceense Grieken ontleend is, misschien aan de Minoïsche bevolking.

Het grondschema is:

—|—|—|—|—|—||

De laatste voet kan slechts gecontraheerd optreden, daar een vers niet met een kort element kan eindigen (cf. § 4). De overige voeten mogen *gecontraheerd* worden. Met de 5e voet gebeurt dit minder dikwijls, daar anders het dactylische rythme aan het verseinde teveel gecamoufleerd zou worden; een vers met een spondeische 5e voet wordt *versus spondiacus* genoemd.

De *hoofdcaesuur* valt in de 5e voet, hetzij na de eerste lettergreep daarvan (penthemimeres = πεντεμιμερής, dus na vijf halve voeten), hetzij na de trochee daarvan (κατὰ τὸν τρίτον τροχαῖον); hoogstzelden ontbreekt de hoofd-

caesuur. Dus: $\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}/\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}||$ of $\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}/\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}||$.

Doorgaans vindt men in de eerste vershelft een regelmatig terugkerende woordgrens, hetzij *diaeresis na de 1e voet*, hetzij na de eerste lettergreep van de 2e voet (*τριημιμερής*; vaak gebruikt men de term “trihemimeres”), en in de tweede vershelft een hetzij na de eerste lettergreep van de 4e voet (*hephthemimeres = έφθημιμερής*), hetzij na de 4e voet (*bucolische diaeresis*: met name in de bucolische poëzie frequent). Deze woordgrenzen kan men *nevencaesuren* noemen. Dus:

eerste vershelft $\acute{\text{---}}\text{---}, \acute{\text{---}}\text{---}\acute{\text{---}}(\text{---})$ of $\acute{\text{---}}\text{---}\acute{\text{---}}, \text{---}\acute{\text{---}}(\text{---})$
 tweede vershelft $(\text{---})\text{---}\acute{\text{---}}, \text{---}\acute{\text{---}}\text{---}\acute{\text{---}}$ of $(\text{---})\text{---}\acute{\text{---}}, \acute{\text{---}}\text{---}\acute{\text{---}}$

Voor de bucolische diaeresis wordt de dactylus minder vaak gecontraheerd. In de 4e voet geldt bovendien het zeugma van Hermann (cf. § 51): de twee korten van de 4e voet moeten tot eenzelfde woord (of prosodische woordeenheid) behoren, vermoedelijk omdat er hetzij vóór, hetzij na deze twee korten een nevencaesuur pleegt op te treden.

In de Hellenistische en de latere litteratuur (Callimachus 3e e. v.C., vooral Nonnus ±400 n.C.) worden de regels betreffende de woordgrenzen steeds stricter.

Voorbeeld: (Homerus A 1-10)

- [1ex] 1. Μήνιν άειδε θεά Πηληϊάδεω Άχιλλήος
 2. ούλομένην, ή μυρι' Άχαιοίς άλγε' έθηκε,
 3. πολλάς δ' ιφθίμους ψυχάς Άϊδι προΐαψεν
 4. ήρώων, αύτούς δέ έλώρια τεύχε κύνεσσιν
 5. οϊωνοίσι τε πάσι, Διός δ' έτελείετο βουλή,
 6. έξ ού δή τά πρώτα διαστήτην έρίσαντε
 7. Άτρείδης τε άναξ άνδρών και δίος Άχιλλεύς.
 8. Τίς τάρ σφωε θεών έριδι ξυνέηκε μάχεσθαι;
 9. Λητούς και Διός υίός· ό γάρ βασιλήϊ χολωθεις
 10. νούσον άνά στρατόν όρσε κακήν, όλέκοντο δέ λαοί,

1. $\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}|\acute{\text{---}}/\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}||$
 2. $\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}, \text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}/\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}, \acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}||$
 3. $\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}, \acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}|\acute{\text{---}}/\text{---}|\acute{\text{---}}, \text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}||$
 4. $\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}, \text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}/\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}, \acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}||$
 5. $\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}/\text{---}|\acute{\text{---}}, \text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}||$
 6. $\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}, \text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}/\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}|\acute{\text{---}}\text{---}||$

7. ˘σσ|˘σσ|˘ / -|˘, -|˘σσ|˘-||
 8. ˘-|˘σσ|˘ / σσ|˘, σσ|˘σσ|˘-||
 9. ˘-|, ˘σσ|˘σ / σ|˘, σσ|˘σσ|˘-||
 10. ˘σσ|˘σσ|˘σ / σ|˘, σσ|˘σσ|˘-||

Noot 1: De epische formules (cf. § 9) vullen steeds de ruimte tussen het begin van het vers, de hoofdcaesuren of de nevencaesuren en het verseinde in alle mogelijke combinaties hiervan.

§ 53. Iambische trimeter bij de iambographen en de tragici

De *iambische trimeter* wordt (afgezien van de Margites, cf. § 43) in de literatuur het eerst bij Archilochus (7e e. v.C.) gevonden. Bij hem en andere archaïsche dichters (Semonides ±600 v.C., e.a.) is de structuur ervan zeer strict:

σ˘σσ|σ˘σσ|σ˘σσ||

Oplossing van een lang element is zeldzaam en treedt slechts op in woorden, die anders onbruikbaar zouden zijn in dit rythme. Het laatste element is natuurlijk niet oplosbaar (§ 4). De vervanging van het eerste element door twee korte (*anapaestische beginvoet*) is zeer zeldzaam.

Voorts geldt het *zeugma van Porson* (Engels philoloog eind 18e eeuw): als het anceps element van het laatste metrum een lange lettergreep is, mag er niet onmiddellijk een woordgrens volgen, tenzij hij een éénlettergrepig woord vormt of tot een geëlideerd woord behoort. Dus: σ̄-σ̄-σ̄-σ̄-σ̄-σ̄. Bij de iambographen kan een iambische trimeter dus bijv. niet met ἀνὴρ γίγνεται eindigen. De iambische trimeter is het voornaamste gesproken vers in de *tragedie*. De regels hiervan zijn in principe gelijk aan die der iambographen, maar de structuur wordt langzamerhand iets vrijer: de *oplossingen* worden iets talrijker (bij Aeschylus zelden meer dan één, bij Euripides zelden meer dan twee binnen een vers); ze komen vaker voor aan het begin dan verderop in het vers, met name zelden in de vijfde voet. De eerste voet kan een *anapaest* zijn; de andere voeten, behalve de laatste, zijn slechts bij uitzondering anapaesten, namelijk om eigennamen in het vers te plaatsen, die anders onbruikbaar zouden zijn.

Voorbeeld: (Eur.Iph.Taur. 825)

ἐκτήσαθ' Ἴπποδάμειαν, Οἰνόμαον κτανών,   - ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ||

In principe kunnen dus de volgende versvoeten optreden:

iambe	˘ ˘	: 1 t/m 6
spondee	˘ ˘	: 1, 3, 5
tribrachys	˘ ˘ ˘	: 1 t/m 5
dactylus	˘ ˘ ˘	: 1, 3; theoretisch ook 5, doch in de praktijk komt het niet voor
anapaest	˘ ˘ ˘	: 1; 2 t/m 5 alleen sporadisch in eigennamen
proceleusmaticus	˘ ˘ ˘	: komt in de praktijk niet voor

De *caesuur*; valt meestal na het eerste element van het tweede metrum (penthemimeres), anders na het derde element daarvan (hepthemimeres):

˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ / ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ || of   ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ / ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ ||

Voorbeeld: (Eur.Med. 1-10)

1. Εἴθ' ὠφελ' Ἀργούς μὴ διαπτάσθαι σκάφος
2. Κόλχων ἐς αἶαν κυανέας Συμπληγάδας,
3. μῆδ' ἐν νάπαισι Πηλίου πεσεῖν ποτε
4. τμηθεῖσα πεύκη, μῆδ' ἐρετμῶσαι χέρας
5. ἀνδρῶν ἀριστέων οἱ τὸ πάγχρυσον δέρος
6. Πελῖαι μετῆλθον. οὐ γὰρ ἂν δέσποιν' ἐμῆ
7. Μήδεια πύργους γῆς ἐπλευσ' Ἴωλκίας
8. ἔρωτι θυμὸν ἐκπλαγείσ' Ἰάσονος·
9. οὐδ' ἂν κτανεῖν πείσασα Πελιάδας κόρας
10. πατέρα κατώικει τήνδε γῆν Κορινθίαν

1. - ˘ ˘ ˘ | - / ˘ ˘ ˘ | - ˘ ˘ ˘ ||
2. - ˘ ˘ ˘ | - / ˘ ˘ ˘ | - ˘ ˘ ˘ ||
3. - ˘ ˘ ˘ | ˘ / ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ ||
4. - ˘ ˘ ˘ | - / ˘ ˘ ˘ | - ˘ ˘ ˘ ||
5. - ˘ ˘ ˘ | - / ˘ ˘ ˘ | - ˘ ˘ ˘ ||
6. ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ / ˘ ˘ ˘ | - ˘ ˘ ˘ ||
7. - ˘ ˘ ˘ | - / ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ ||
8. ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ / ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ ||
9. - ˘ ˘ ˘ | - ˘ ˘ / ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ ||
10. ˘ ˘ ˘ ˘ | - / ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ ||

Noot 1: Bij uitzondering ontbreekt de normale caesuur. Men vindt dan meestal woordgrens na het tweede element van het tweede metrum, dus op de helft van de trimeter. De term *caesura media* is echter weinig gelukkig, daar dit niet een regelmatig terugkerende woordgrens is. Het woord voor de “caesura media” is vrij vaak geëlideerd. Daar de geëlideerde klinker vluchtig werd uitgesproken (cf. § 6), neemt men wel eens aan, dat hij in dat geval voor de caesuur nog wel meetelt; de “caesura media” na elisie is dan in feite een abnormale ἐφθημιμερής.

Voorbeeld: (Soph.Oed.Tyr. 46)

Ἦθ', ὦ βροτῶν ἄριστ', ἀνόρθωσον πόλιν.   υ̣υ̣υ̣υ̣|υ̣υ̣' / υ̣υ̣|υ̣υ̣υ̣||

Wanneer er zowel na het eerste als na het derde element van het tweede metrum een woordgrens is, dient men een penthemimeres aan te nemen, daar deze veel vaker optreedt dan de hephthemimeres

Noot 2: Een opgelost element wordt zelden over twee woorden verdeeld, behalve natuurlijk als een van de twee woorden proclitisch of (quasi-)enclitisch is (prosodische eenheid: § 51).

Voorbeeld: (Aesch.Agam. 1584)

πατέρα Θυέστην τὸν ἐμόν, ὡς τορῶς φράσαι,   υ̣υ̣υ̣υ̣|-/υ̣υ̣υ̣|υ̣υ̣υ̣||

Het lidwoord τὸν is proclitisch.

Deze regel geldt voor alle gesproken iambische en trochaeïsche verzen of systemen. In gezongen passages daarentegen kan een opgelost element wel over twee woorden verdeeld worden.

Een anapaestische voet wordt eveneens zelden over twee woorden verdeeld, uitgezonderd weer het geval van de prosodische eenheid. Voorbeeld van dit laatste (Eur.Bacch. 1247):

ἐπὶ δαίτα Θήβας τάσδε κάμὲ παρακαλεῖς.   υ̣υ̣υ̣υ̣|-/υ̣υ̣υ̣|υ̣υ̣υ̣||

De praepositie ἐπὶ is proclitisch.

De *gespleten anapaest* wordt in alle iambische verzen vermeden; evenzo de gespleten dactylus in trochaeïsche verzen. In anapaestische verzen daarentegen is verdeling van een anapaest over twee woorden een normaal verschijn-

sel.

Noot 3: Sporadisch wordt het eerste metrum door een choriambe vervangen om een eigennaam metrisch bruikbaar te maken (soort anaclasis: cf. § 38,n.2).

Voorbeeld: (Aesch.Septem 488)

Ἴππομέδοντος σχήμα καὶ μέγας τύπος.   ˘ ˘ ˘ ˘ | - / ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ ||

§ 54. Iambische trimeter bij de comici

Ook in de *comédie* is de *iambische trimeter* het voornaamste gesproken vers. De structuur is er echter variabeler dan in de tragedie:

- a. alle voeten behalve de laatste kunnen anapaestisch zijn; anapaesten zijn dus niet beperkt tot de 1e voet en tot eigennamen;
- b. oplossingen zijn veel talrijker, ook in de vijfde voet;
- c. vrij dikwijls is er geen normale caesuur aanwezig;
- d. het zeugma van Porson wordt niet gehandhaafd.

Binnen opgeloste elementen en binnen anapaestische voeten vindt men zelden een woordgrens (cf. § 53,n.2). De proceleusmaticus (˘ ˘ ˘) komt zeer zelden voor; ook onmiddellijk vóór de anapaest is oplossing zeer zeldzaam (˘ ˘ ˘ ˘). Genoemde vrijheden maken dit vers geschikt voor het nabootsen van de gewone Attische spreektaal.

Voorbeeld: (Aristoph.Aves 1-10)

1. Ὅρθην κελεύεις, ἦ τὸ δένδρον φαίνεται;
2. Διαρραγείης. Ἦδε δ' αὖ κρώζει πάλιν.
3. Τί, ὦ πόνηρ', ἄνω κάτω πλανύττομεν;
4. Ἀπολούμεθ' ἄλλως τὴν ὁδὸν προφοροῦμένω.
5. Τὸ δ' ἐμὲ κορώνη πειθόμενον τὸν ἄθλιον
6. ὁδοῦ περιελθεῖν στάδια πλεῖν ἢ χίλια.
7. Τὸ δ' ἐμὲ κολοιῶ πειθόμενον τὸν δύσμορον
8. ἀποσποδήσαι τοὺς ὄνυχας τῶν δακτύλων.
9. Ἄλλ' οὐδὲ ποῦ γῆς ἐσμέν οἷδ' ἔγωγ' ἔτι.
10. Ἐντευθενὶ τὴν πατρίδ' ἂν ἐξεύροις σύ που;

1. - ˘ ˘ ˘ | - / ˘ ˘ ˘ | - ˘ ˘ ˘ ||
2. ˘ ˘ ˘ ˘ | - / ˘ ˘ ˘ | - ˘ ˘ ˘ ||
3. ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ ||

penthemimeres (*lecythium*, cf. § 32). Voor de iambographen en de tragedie, doch niet voor de comedie, geldt het *zeugma van Havet* (Frans philoloog eind 19e eeuw) en *Porson*: als het anceps element van het eerste of het derde metrum een lange lettergreep is, mag er niet onmiddellijk een woordgrens volgen, tenzij hij een éénlettergrepig woord vormt of tot een geëlideerd woord behoort. De iambographen en tragici kunnen de catalectische trochaeïsche tetrameter dus niet bijv. met ἐξολέσθαι συμπλακέντα beginnen.

Oplossingen van een lang element zijn uiterst zeldzaam bij de iambographen, worden in de tragedie van Aeschylus tot Euripides iets talrijker en zijn in de comedie nog frequenter doch minder dan in de iambische trimeter.

Evenals in de iambische trimeter soms een anapaestische voet optreedt, kan in principe in de cat.troch.tetrameter een dactylische voet optreden, behalve in het laatste metrum; in de tragedie gebeurt dit alleen in eigennamen, in de comedie ook in gewone woorden, doch zeer zelden.

Voorbeeld: (Eur.Iph.Aul. 317-326)

- 317. τίς ποτ' ἐν πύλαισι θόρυβος καὶ λόγων ἀκοσμία;
- 318. οὐμός οὐχ ὁ τοῦδε μῦθος κυριώτερος λέγειν.
- 319. σὺ δὲ τί τῶιδ' ἐς ἔριν ἀφίξαι, Μενέλεως, βίαι τ' ἄγεις;
- 320. βλέψον εἰς ἡμάς, ἴν' ἀρχὰς τῶν λόγων ταύτας λάβω.
- 321. μῶν τρέσας οὐκ ἀνακαλύψω βλέφαρον, Ἀτρέως γεγώς;
- 322. τήνδ' ὀραῖς δέλτον, κακίστων γραμμάτων ὑπηρέτιν;
- 323. εἰσορῶ· καὶ πρῶτα ταύτην σῶν ἀπάλλαξον χερῶν.
- 324. οὐ, πρὶν ἂν δεῖξω γε Δαναοῖς πᾶσι τὰγγεγραμμένα.
- 325. ἦ γὰρ οἶσθ' ἅ μὴ σε καιρὸς εἰδέναι, σήμαντρ' ἀνείς;
- 326. ὥστε σ' ἀλγῦναί γ', ἀνοιξας ἅ σὺ κάκ' ἠργάσω λάθραι.

- 317. ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||
- 318. ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||
- 319. ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||
- 320. ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||
- 321. ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||
- 322. ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||
- 323. ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||
- 324. ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||
- 325. ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||
- 326. ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||

Voorbeeld: (Aristoph.Aves 268-277)

268. ἸΩγάθ', ἀλλ' <οὖν> οὐτοσί και δῆ τις ὄρνις ἔρχεται.
 269. — Νῆ Δί' ὄρνις δῆτα. Τίς ποτ' ἐστίν; Οὐ δῆπου ταῶς;
 270. — Οὗτος αὐτὸς νῶν φράσει. Τίς ἐστίν ὄρνις οὐτοσί;
 271. — Οὗτος οὐ τῶν ἠθάδων τῶνδ' ὧν ὄραθ' ὑμεῖς ἀεί,
 272. ἀλλὰ λιμναῖος. — Βαβαί, καλός γε και φοινικιοῦς.
 273. — Εἰκότως <γε>· και γὰρ ὄνομ' αὐτῷ 'στι φοινικόπτερος.
 274. — Οὗτος, ᾧ – σέ τοι. — Τί βωστρεῖς; — Ἴτερος ὄρνις οὐτοσί.
 275. — Νῆ Δί' ἕτερος δῆτα χούτος ἔξεδρον χώραν ἔχων.
 276. Τίς ποτ' ἔσθ' ὁ μουσόμαντις, ἄτοπος ὄρνις, ὀρειβάτης;
 277. — Ὄνομα τούτῳ Μῆδός ἐστι. — Μῆδος; ἸΩναξ Ἡράκλεις.

268. ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ – | / ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ||
 269. ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ˘ | / ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ||
 270. ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ˘ | / ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ||
 271. ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ – | / ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ||
 272. ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ||
 273. ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ||
 274. ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ – | / ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ||
 275. ˘ ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ˘ | / ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ||
 276. ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ | / ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||
 277. ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ˘ | / ˘ ˘ ˘ – | ˘ ˘ ˘ ||

Noot 1: De diaeresis is in 268-270 niet normaal, daar geen rekening is gehouden met het proclitisch karakter van και en het enclitisch karakter van ἐστίν. In vs. 276 komt de zeldzame dactylische voet voor, die bovendien nog over twee woorden verdeeld is (cf. § 53,n.2), terwijl de ι van ὄρνις hier bij uitzondering kort is; vermoedelijk is ὄρνις ὀρειβάτης een citaat uit een lyrische passage.

§ 56. Catalectische iambische tetrameter

De *catalectische iambische tetrameter* komt alleen in de comedie als gesproken vers voor. De grondvorm is:

˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ || ˘ ˘ ˘ ||

Men kan het vers beschouwen als dicolon: acatalectische + catalectische dimeter. Tussen beide cola is dikwijls diaeresis; is deze niet aanwezig, dan is er dikwijls caesuur na het eerste element van het tweede colon. *Oplossingen en anapaestische voeten* treden op onder dezelfde voorwaarden als in de iam-bische trimeter. Het catalectische slotmetrum is echter onveranderlijk een bacchius (υ´´), daar anders het iambische rythme aan het slot teveel gecamoufleerd zou worden.

Voorbeeld: (Aristoph.Nubes 1034-1043)

1034. δεινῶν δέ σοι βουλευμάτων ἔοικε δεῖν πρὸς αὐτόν,
 1035. εἶπερ τὸν ἄνδρ' ὑπερβαλεῖ καὶ μὴ γέλωτ' ὀφλήσεις.
 1036. καὶ μὴν πάλαι ἄγω ἄπιγόμεν τὰ σπλάγχνα κάπεθύμου
 1037. ἅπαντα ταῦτ' ἐναντίαις γνώμαισι συνταράξαι.
 1038. ἐγὼ γάρ ἤττων μὲν λόγος δι' αὐτὸ τοῦτ' ἐκλήθη
 1039. ἐν τοῖσι φροντισταῖσιν, ὅτι πρῶτιστος ἐπενόησα
 1040. τοῖσιν νόμοις καὶ ταῖς δίκαις τάναντί' ἀντιλέξαι.
 1041. καὶ τοῦτο πλεῖν ἢ μυρίων ἔστ' ἄξιον στατήρων,
 1042. αἰρούμενον τοὺς ἤττονας λόγους ἔπειτα νικᾶν.
 1043. σκέψαι δὲ τὴν παίδευσιν ἣ πέποιθεν, ὡς ἐλέγξω,

1034. -´-´| -´-´|/´-´-´|´-´-´||
 1035. -´-´|´-´-´|/-´-´|´-´-´||
 1036. -´-´|´-´-´|/-´-´|´-´-´||
 1037. ´-´-´|´-´-´|/-´-´|´-´-´||
 1038. ´-´-´| -´-´|/´-´-´|´-´-´||
 1039. -´-´| -´-´|/ -´-´|´-´-´||
 1040. -´-´| -´-´|/-´-´|´-´-´||
 1041. -´-´| -´-´|/-´-´|´-´-´||
 1042. -´-´| -´-´|/´-´-´|´-´-´||
 1043. -´-´| -´-´|/´-´-´|´-´-´||

Noot 1: De caesuur in 1039 en 1043 is onregelmatig, daar ὅτι en ἣ min of meer proclitisch zijn.

Noot 1: De diaeresis na καὶ in 462 is onregelmatig: deze partikel is proclitisch.

§ 58. Paeonische tetrameter

De *paeonische tetrameter* komt alleen in de comedie sporadisch als gesproken vers voor. De grondvorm is:

— — — | — — — | — — — | — — — ||

Men kan het vers beschouwen als dicolon, bestaande uit twee dimeters. Tussen beide cola treedt diaeresis op. Het laatste metrum is natuurlijk gecontraheerd tot een creticus, daar het vers niet met een kort element kan eindigen (cf. § 4). Voorbeeld Ar.Vespae 1275-1282, 1284-1290. ⁽¹⁾ Contracties en oplossen treden verder niet op. Beide reeksen worden afgesloten door een catalectische trochaeïsche tetrameter (1283,1291), die hetzelfde slotmetrum (— — —) heeft, terwijl verder de 1e paeon (— — —) en het trochaeïsch metrum (— — —) a.h.w. tot één grondschema (— — —) herleid kunnen worden (cf. § 50).

In de passage Ar.Lysistrata 1014-1035 vindt men een tetrameter, die uit een trochaeïsche en een paeonische dimeter is opgebouwd, waartussen dikwijls diaeresis optreedt:

1

1275. ὦ μακάρι' Αὐτόμενες, ὡς σε μακαρίζομεν.
 1276. παῖδας ἐφύτευσας ὅτι χειροτεχνικώτατους·
 1277. πρῶτα μὲν ἅπασι φίλον ἄνδρα τε σοφώτατον,
 1278. τὸν κιθαραοιδότατον, ᾧ χάρις ἐφέσπετο·
 1279. τὸν δ' ὑποκριτὴν ἔτερον ἀργαλέον ὡς σοφόν·
 1280. εἶτ' Ἀριφράδην πολὺ τι θυμοσοφικώτατον,
 1281. ὄντινά ποτ' ὤμοσε μαθόντα παρὰ μηδενός
 1282. [ἀλλ' ἀπὸ σοφῆς φύσεως αὐτόματον ἐκμαθεῖν]
 1283. γλωττοποιεῖν εἰς τὰ πορνεῖ' εἰσιόνθ' ἑκάστοτε.
 1284. εἰσὶ τινες οἳ μ' ἔλεγον ὡς καταδιηλλάγην,
 1285. ἠνίκα Κλέων μ' ὑπετάραττεν ἐπικείμενος
 1286. καί με κακίσας ἔκνισε, καὶ θ', ὅτ' ἀπεδειρόμην,
 1287. οἳ κτὸς ἐγέλων μέγα κεκραγότα θεώμενοι,
 1288. οὐδὲν ἄρ' ἐμοῦ μέλον, ὅσον δὲ μόνον εἰδέναι
 1289. σκωμμάτιον εἶ ποτέ τι θλιβόμενος ἐκβαλῶ.
 1290. ταῦτα κατιδῶν ὑπὸ τι μικρὸν ἐπιθήκισα·
 1291. εἶτα νῦν ἐξηπάτησεν ἡ χάραξ τὴν ἄμπελον.

┌┐┌┐|┌┐┌┐|┌┐┌┐||

De reeks wordt gevolgd door een reeks catalectische trochaeïsche tetrameters (1036-1042), waar dus ook het derde metrum trochaeïsch is. Ook hier is het grondschema van het metrum dus $-\cup\cup\cup$.

§ 59. Versus Eupolideüs; versus Cratineüs

De *versus Eupolideüs* gebruikt Aristophanes in de parabasis van de *Nubes* (518-562); deze tetrameter heeft hij aan zijn rivaal Eupolis (5e e.v.C.) ontleend. De grondvorm is:

xxxx|┌┐┌┐|xxxx|┌┐┌┐||

Men kan het vers beschouwen als dicolon. Het eerste colon is aeolochoriambisch, nl. de choriambische dimeter B (cf; § 38). De vierlettergrepige basis neemt de vorm aan van een trochaeïsch metrum ($\cup\cup\cup$) of de anaclostische vorm hiervan ($\cup---\cup$: antispast, cf. § 38); oplossing komt slechts bij uitzondering voor. Het tweede colon is een soort catalectische trochaeïsche dimeter (lecythium), waarvan het eerste metrum echter dezelfde vorm kan aannemen als de vierlettergrepige basis van het aeolochoriambische colon. Dikwijls is er diaeresis tussen beide cola.

Voorbeeld: (Ar.Nubes 518-527)

518. ὦ θεώμενοι, κατερῶ πρὸς ὑμᾶς ἐλευθέρως
 519. τάληθῆ, νῆ τὸν Διόνυσον τὸν ἐκθρέψαντά με.
 520. οὕτω νικήσαιμί τ' ἐγὼ καὶ νομιζοίμην σοφὸς
 521. ὡς ὑμᾶς ἡγούμενος εἶναι θεατὰς δεξιούς
 522. καὶ ταύτην σοφώτατ' ἔχειν τῶν ἐμῶν κωμωδιῶν
 523. πρῶτους ἤξιωσ' ἀναγεῦσ' ὑμᾶς, ἢ παρέσχε μοι
 524. ἔργον πλείστον· εἴτ' ἀνεχώρουν ὑπ' ἀνδρῶν φορτικῶν
 525. ἡττηθεὶς οὐκ ἄξιός ὢν. ταῦτ' οὖν ὑμῖν μέμφομαι
 526. τοῖς σοφοῖς, ὧν οὐνεκ' ἐγὼ ταῦτ' ἐπραγματευόμην.
 527. ἀλλ' οὐδ' ὡς ὑμῶν ποθ' ἐκῶν προδώσω τοὺς δεξιούς.

518. ┌┐┌┐|┌┐┌┐|/┌┐┌┐|┌┐┌┐||

519. -┌┌┌-|┌┐┌┐|┌┐┌┌-|┌┐┌┌||

520. -┌┌┌-|┌┐┌┐|/┌┐┌┌-|┌┐┌┌||

521. - ˘ ˘ ˘ - | ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ - | ˘ ˘ ˘ ||
 522. - ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ | / ˘ ˘ ˘ - | ˘ ˘ ˘ ||
 523. - ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ | / - ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||
 524. - ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ - | ˘ ˘ ˘ ||
 525. - ˘ ˘ ˘ - | ˘ ˘ ˘ ˘ | / - ˘ ˘ ˘ - | ˘ ˘ ˘ ||
 526. ˘ ˘ ˘ - | ˘ ˘ ˘ ˘ | / ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||
 527. - ˘ ˘ ˘ - | ˘ ˘ ˘ ˘ | / ˘ ˘ ˘ - | ˘ ˘ ˘ ||

Noot 1: Ook de versus Cratineüs kon in de comedie stichisch gebruikt worden; in de bewaarde comedies van Aristophanes komt hij echter niet voor als zodanig; de naam is ontleend aan de comicus Cratinus (5e e. v.C.). De grondvorm is:

˘ ˘ ˘ ˘ | x x x x | x x x x | ˘ ˘ ˘ ||

Men kan het vers beschouwen als dicolon. Het eerste colon is de choriambi-sche dimeter A (cf. § 38); het tweede metrum is meestal iambisch. Het tweede colon is gelijk aan dat van de versus Eupolideüs.

§ 60. Gesyncopeerde catalectische iambische tetrameter

In de *Vespae* gebruikt Aristophanes na een reeks gewone catalectische iambische tetrameters (230-247) een reeks soortgelijke verzen, waarin het derde metrum gesyncopeerd is tot een creticus (248-272). Het dicolon bestaat dus uit een iambische dimeter en een acephale catalectische iambische dimeter (ithyphallicus), waartussen zeer dikwijls diaeresis optreedt. Oplossingen treden slechts sporadisch op. De grondvorm is:

˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||

§ 61. Stichische Archilocheïsche asynarteet

Archilochus gebruikt stichisch een *asynarteet* (cf. § 43), die bestaat uit de klinkende prosodiacus en de ithyphallicus; er is uiteraard steeds diaeresis tussen beide cola. De grondvorm is dus

⊖ ⚭⚭⚭⚭⚭⚭⚭ / ⚭⚭⚭⚭⚭⚭ ||

Aristophanes gebruikt dit vers stichisch aan het slot van de *Vespae* (1529-1557); hij past echter niet steeds diaeresis toe.

§ 62. Choliambische trimeter

Hipponax (6e e. v.C.) gebruikt dikwijls de *choliambische trimeter*, d.w.z. een iambische trimeter met cholosis in het slotmetrum (cf. § 31). De grondvorm is dus:

⊖ ⚭⚭⚭ | ⊖ ⚭⚭⚭ | ⊖ ⚭⚭⚭ - ||

Oplossingen komen iets vaker voor dan bij de gewone iambische trimeters der iambographen. De caesuur valt op dezelfde plaats als in de gewone trimeter. De anceps van het slotmetrum wordt meestal door een korte lettergreep vertegenwoordigd, daar andere het iambische rythme teveel gecamoufleerd zou worden. Dit vers is later door Herondas (3e e. v.C.), Callimachus e.a. nagevolgd.

Voorbeeld: (Herondas 3, 1-4)

1. οὐτῶ τί σοι δοίησαν αἰ φίλαι Μοῦσαι,
2. Λαμπρίσκει, τερπνὸν τῆς ζῴης τ' ἐπαυρέσθαι,
3. τοῦτον κατ' ὤμου δεῖρον, ἄχρισ ἢ ψυχὴ
4. αὐτοῦ ἐπὶ χειλέων μῶνον ἢ κακὴ λειφθῆι.

1. - ⚭⚭⚭ | - ⚭⚭ / ⚭⚭⚭⚭ - ||

2. - ⚭⚭⚭ | - / ⚭⚭⚭ | ⚭⚭⚭ - ||

3. - ⚭⚭⚭ | - / ⚭⚭⚭ | ⚭⚭⚭ - ||

4. - ⚭⚭⚭ | - / ⚭⚭⚭ | ⚭⚭⚭ - ||

Noot 1: In 4 moet ἐπὶ met prodelisie en χειλέων met synizese gelezen worden.

§ 63. Stichische Aeolische verzen

In de Hellenistische tijd worden ook diverse *aeolo-choriambische* of *aeolo-dactylische* verzen stichisch gebruikt, o.a. de *asclepiadeüs maior* (cf. § 41) bij

Theocritus (3e e. v.C.) Id. 28 en 30 en blijkbaar al eerder bij Asclepiades:

xx : ˘˘˘˘ : ˘˘˘˘ : ˘˘˘˘ : ˘˘||

Evenzo vindt men de met twee dactyli uitgebreide glyconeüs (cf. § 42) bij Theocritus (29):

xx : ˘˘˘˘˘˘˘˘˘˘ : ˘˘||

Verder vindt men de phalaecius (cf. § 40):

xx : ˘˘˘˘ : ˘˘|˘˘˘˘||

De tweelettergripige basis (cf. § 38,n.5) heeft de vormen ˘˘, ˘˘ of ˘˘.

Hoofdstuk 6

De belangrijkste systemen

§ 64. Anapaestisch systeem

In de tragedie, soms ook in de comedie, vindt men *anapaestische systemen* (cf. § 47), die wellicht met muzikale begeleiding werden voorgedragen (παρακαταλογή), met name als het koor opkomt of weggaat; men spreekt daarom wel van *mars-anapaesten*.

Verder wordt in de comedie een reeks catalectische anapaestische tetrameters (cf. § 57) vaak afgesloten door een anapaestisch πνίγος (cf. § 47). Doorgaans is er metrum-diaeresis, vrijwel altijd is er diaeresis na een dimeter, waarbij slechts zelden elisie optreedt: alleen het uitblijven van brevis in longo of van hiaat (cf. § 4 en 8) bewijst, dat er pas na het catalectisch slotmetrum (altijd in de zuivere vorm $\cup\cup\text{---}$) verseinde is. Oplossingen en contracties kunnen optreden, doch $\cup\cup\text{---}$ of $\text{---}\cup\cup\text{---}$ worden vermeden. Als het aantal metra van het systeem oneven is, moet in de gedrukte tekst een monometer-regel tussen de dimeterregels worden ingevoegd. De catalectische dimeter aan het slot wordt paroemiacus (cf. § 32) genoemd. Na de catalectische tetrameters kan het πνίγος worden opgevat als een lang vers, waarin de acatalectische dimeter a.h.w. een onbeperkt aantal malen herhaald wordt, totdat de catalectische dimeter het definitieve slot brengt.

Voorbeeld: (Aristoph. Aves 529-538, slot van het systeem)

529. εἶτα λαβόντες πωλοῦσ' ἀθρόους·

530. οἱ δ' ὠνοῦνται βλιμάζοντες·
 531. κοῦδ' οὖν, εἴπερ ταῦτα δοκεῖ δρᾶν,
 532. ὀπτησάμενοι παρέθενθ' ὑμᾶς,
 533. ἀλλ' ἐπικνώσιν τυρόν, ἔλαιον,
 534. σίλφιον, ὄξος, καὶ τρίψαντες
 535. κατὰχυσμ' ἕτερον γλυκὺ καὶ λιπαρόν,
 536. κᾶπειτα κατεσκεδάσαν θερμόν
 537. τοῦτο καθ' ὑμῶν,
 538. αὐτῶν ὥσπερ κενεβρείων.

529. -υ- /, - / υ υ /
 530. - / - /, - / - /
 531. - / - /, -υ- /
 532. - / υ υ /, υ υ - /
 533. -υ- /, -υ- /
 534. -υ- /, - / - /
 535. υ υ υ υ /, υ υ υ υ /
 536. - / υ υ / υ υ - /
 537. -υ- /
 538. - / - /, υ υ /

§ 65. Iambisch systeem

In de comedie wordt een reeks catalectische iambische tetrameters (cf. § 56) vaak afgesloten door een iambisch systeem als πνίγος. Doorgaans is er diaeresis na een dimeter. Oplossingen kunnen optreden, behalve in het catalectische slotmetrum, dat onveranderlijk een bacchius (υ- /) is; anapaestische voeten zijn minder talrijk dan in de iambische trimeter.

Voorbeeld:

Voorbeeld: (Aristoph.Equites 931-940, slot van het systeem)

931. γνώμην ἐρεῖν μέλλοντα περι
 932. Μιλησίων καὶ κερδανεῖν
 933. τάλαντον, ἦν κατεργάσῃ,
 934. σπεύδειν ὅπως τῶν τευθίδων
 935. ἐμπλήμενος φθαίης ἔτ' εἰς
 936. ἐκκλησίαν ἐλθῶν· ἔπει-
 937. τα πρὶν φαγεῖν ἀνήρ μεθή-
 938. κοι, καὶ σὺ τὸ τάλαντον λαβεῖν
 939. βουλόμενος ἐ-
 940. σθίων <ἄμ'> ἀποπνιγείης.

931. - ˘ ˘ ˘ |, - ˘ ˘ ˘ | /
 932. - ˘ ˘ ˘ |, - ˘ ˘ ˘ | /
 933. ˘ ˘ ˘ |, ˘ ˘ ˘ | /
 934. - ˘ ˘ ˘ |, - ˘ ˘ ˘ | /
 935. - ˘ ˘ ˘ |, - ˘ ˘ ˘ | /
 936. - ˘ ˘ ˘ |, - ˘ ˘ ˘ |
 937. ˘ ˘ ˘ |, - ˘ ˘ ˘ |
 938. - ˘ ˘ ˘ | - ˘ ˘ ˘ | /
 939. - ˘ ˘ ˘ |
 940. ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ||

Noot 1: De diaeresis na περι (931), ἦν (933) en εἰς; (935) is onregelmatig: deze woordjes zijn proclitisch.

§ 66. Trochaeïsch systeem

In de comedie wordt een reeks catalectische trochaeïsche tetrameters (cf. § 55) soms afgesloten door een trochaeïsch systeem als πνίγος. Doorgaans is er diaeresis na een dimeter. Oplossingen kunnen optreden, behalve in het slotelement; dactylische voeten zijn uiterst zeldzaam.

Voorbeeld: (Aristoph.Aves 390-399, slot van het systeem)

390. τῶν ὄπλων ἐντός, παρ' αὐτὴν
 391. τὴν χύτραν ἄκραν ὀρώντας
 392. τὰγγύς· ὡς οὐ φευκτέον νῶν.
 393. Ἐτεὸν ἦν δ' ἄρ' ἀποθάνωμεν,
 394. κατορυχησόμεσθα ποῦ γῆς;
 395. Ὁ Κεραμεικὸς δέξεται νῶ.
 396. Δημοσίᾳ γὰρ ἴνα ταφῶμεν,
 397. φήσομεν πρὸς τοὺς στρατηγούς
 398. μαχομένῳ τοῖς πολεμίοισιν
 399. ἀποθανεῖν ἐν Ὀρνεαῖς.

390. ˘ ˘ ˘ - | ˘ ˘ ˘ - | /
 391. ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ - | /
 392. ˘ ˘ ˘ - | ˘ ˘ ˘ - | /
 393. ˘ ˘ ˘ ˘ |, ˘ ˘ ˘ - | /
 394. ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ - | /
 395. ˘ ˘ ˘ - |, ˘ ˘ ˘ - | /
 396. ˘ ˘ ˘ ˘ |, ˘ ˘ ˘ - | /
 397. ˘ ˘ ˘ - | ˘ ˘ ˘ - | /
 398. ˘ ˘ ˘ - | ˘ ˘ ˘ - | /
 399. ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ - ||

Hoofdstuk 7

De voornaamste disticha

§ 67. Elegisch distichon, “pentameter”

Het *elegisch distichon* vindt men het eerst bij Callinus en Archilochus (7e e. v.C.). De grondvorm is:

— — — | — — — | — — — | — — — | — — — | — — || — — — | — — — | — / — — — | — — — | — ||

Het eerste vers is de gewone dactylische hexameter (cf. § 52). Het tweede is een dicolon, dat bestaat uit tweemaal het gedeelte van de dactylische hexameter voor de penthemimeres en *pentameter* (2 x 2 ½voet) genoemd wordt. In feite echter bestaat de “pentameter” uit twee door de caesuur gescheiden cola, die elk hemiepes (cf. § 52) zijn. In het eerste hemiepes kan contractie optreden, in het tweede niet. Men vindt het elegisch distichon ook in epigrammen en later in de Hellenistische poëzie. In de tragedie vindt men het slechts in Euripides’ *Andromache* (103 sqq.).

§ 68. Epoden

Behalve het elegisch distichon gebruikt Archilochus ook andere disticha, waarvan de verzen hetzij de dactylische hexameter, de iambische trimeter (evt. catalectisch) en dimeter zijn, hetzij een asynarteet (cf. § 45) indexeda-synarteet met als onderdelen de door de caesuren afgegrensde onderdelen

van de dactylische hexameter en de iambische trimeter of ook de iambische dimeter. Archilochus heeft deze disticha misschien gecreëerd naar het model van het elegisch distichon en tevens onder invloed van de metrische structuur van de Margites (cf. § 43). Ze worden *epoden* genoemd (ἐπωδός: eigenlijk het meestal kortere tweede vers dat telkens na het meestal langere eerste vers geciteerd wordt).

Voorbeelden:

<p> $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}/\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ </p>	<p>iambische trimeter iambische dimeter</p>
<p> $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}/\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ </p>	<p>iambische trimeter hemiepes</p>
<p> $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}/\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ </p>	<p>dactylische tetrameter + ithyphallicus catalectische iambische trimeter</p>
<p> $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}/\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}/\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ </p>	<p>iambische trimeter hemiepes + iambische dimeter</p>
<p> $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ </p>	<p>dactylische hexameter dactylische tetrameter</p>
<p> $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}/\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ </p>	<p>dactylische hexameter iambische dimeter + hemiepes</p>
<p> $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ </p>	<p>dactylische hexameter iambische dimeter</p>
<p> $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}/\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ </p>	<p>dactylische hexameter iambische trimeter</p>
<p> $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}/\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ </p>	<p>iambische trimeter catalectische iambische dimeter</p>

Hoofdstuk 8

De voornaamste vaste strophen

§ 69. Sapphische en Alcaeïsche strophe

Bij de Aeolische dichters vindt men voor het eerst vaste strophen, in Aeolisch metrum. Het bekendst zijn de *Sapphische* en *Alcaeïsche strophe*:

$\acute{\cup}\acute{\cup}\bar{\cup} \mid \acute{\cup}\bar{\cup}\acute{\cup} \mid \bar{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}\parallel$	Sapphische hendecasyllabus
$\acute{\cup}\acute{\cup}\bar{\cup} \mid \acute{\cup}\bar{\cup}\acute{\cup} \mid \bar{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}\parallel$	" (cf. § 40)
$\acute{\cup}\acute{\cup}\bar{\cup} \mid \acute{\cup}\bar{\cup}\acute{\cup} \mid \bar{\cup}\acute{\cup}\bar{\cup} / \acute{\cup}\bar{\cup}\acute{\cup} : -\parallel$	Sapphische hendecasyllabus + adonius (cf. § 39)
$\bar{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup} \mid \bar{\cup} : \acute{\cup}\bar{\cup}\acute{\cup} : \bar{\cup}\acute{\cup}\parallel$	Alcaeïsche hendecasyllabus
$\bar{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup} \mid \bar{\cup} : \acute{\cup}\bar{\cup}\acute{\cup} : \bar{\cup}\acute{\cup}\parallel$	" (cf. § 40)
$\bar{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup} \mid \bar{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup} \mid \bar{\cup} / \acute{\cup}\bar{\cup}\acute{\cup}\bar{\cup}\acute{\cup} : \bar{\cup}\acute{\cup}\parallel$	Alc. enneasyllabus (cf. § 34) + Alc. decasyllabus (cf. § 42)

Het derde vers van deze strophen is een dicolon, gewoonlijk met diaeresis tussen de cola. De Latijnse dichters hebben het als twee afzonderlijke verzen beschouwd.

Noot 1: De Sapphische hendecasyllabus in het derde vers van de Sapphische strophe eindigt met een anceps element en is dus niet geheel identiek met de eerste twee verzen van deze strophe.

§ 70. Andere Aeolische strophen van Sappho en Alcaeus

Hier volgen enkele andere Aeolische strophen, die door Sappho (± 600 v.C.) en Alcaeus (± 600 v.C.) zijn gebruikt:

$\times \times : \acute{u} \cup \cup \acute{u} : \cup \acute{u} \ $	glyconeüs (cf. § 38)
$\times \times : \acute{u} \cup \cup \acute{u} : \cup \acute{u} \ $	id.
$\times \times : \acute{u} \cup \cup \acute{u} \acute{u} \acute{u} : \cup \acute{u} \ $	glyconeüs (+ 1 dactylus; cf. § 42)
$\acute{u} \cup \acute{u} \times \times : \acute{u} \cup \cup \acute{u} : \cup \acute{u} \ $	creticus + glyconeüs (cf. § 40)
$\times \times : \acute{u} \cup \cup \acute{u} : \cup \acute{u} \ $	glyconeüs
$\times \times : \acute{u} \cup \cup \acute{u} : \cup \acute{u} \cup \acute{u} \acute{u} \ $	phalaecius (cf. § 40)
$\times \times : \acute{u} \cup \cup \acute{u} : \acute{u} \cup \cup \acute{u} : \cup \acute{u} \ $	asclepiadeüs minor (cf. § 41)
$\times \times : \acute{u} \cup \cup \acute{u} : \acute{u} \cup \cup \acute{u} : \cup \acute{u} \ $	id.
$\times \times : \acute{u} \cup \cup \acute{u} : \cup \acute{u} - \ $	hipponacteüs (cf. § 39)
$\times : \acute{u} \cup \cup \acute{u} : \acute{u} \cup \cup \acute{u} : \cup \acute{u} \ $	acephale asclepiadeüs minor

Hoofdstuk 9

Metrische structuur der exclusieve strophen en astrophische passages

§ 71. Metrum-wisseling; glijdende overgang

De exclusieve strophen (cf. § 48) der grote koorlyriek van Simonides, Pindarus en Bacchylides zijn doorgaans òf uit dactylo-epitritische òf uit Aeolische perioden opgebouwd.

De strophen (en de gezongen astrophische passages) van tragedie en comedie kunnen uit diverse metrische eenheden zijn opgebouwd: dactylische, anapaestische, iambische, trochaeïsche, cretisch-paeonische, dochmische, ionische, aeolische (choriambische) en dactylo-epitritische. Meestal overheerst een bepaald metrum in alle strophen van een lyrische passage, soms zelfs in meerdere lyrische passages van een drama. Soms is een strophe metrisch geheel homogeen; dikwijls ook wisselt echter het metrum binnen een strophe, soms zelfs binnen een periode. Voor de metrumwisseling binnen een periode gaven de asynarteten en de dactylo-epitriten het voorbeeld (cf. § 45 en 44), evenals de iambo-choriambische (cf. § 38,n.2) en de aeolo-dactylische verzen (cf. § 42). Vaak kan men bij metrum-wisseling een zekere verwantschap vaststellen. Zo is de dactylische voet (˘˘˘) verwant met het choriamb-

bische metrum (—υυ—). Vaak vindt de metrum-wisseling plaats met een *glijdende overgang*, d.w.z. dat tussen de verzen of cola van het eerste en die van het tweede metrum een colon of vers optreedt, dat tot beide metra gerekend kan worden.

Voorbeeld: (Aesch.Pers. 576-580)

576. γναπτόμενοι δ' ἄλι δεινῶ, φεῦ,
 577. σκύλλονται πρὸς ἀναύδων, ἦέ,
 578. παίδων τὰς ἀμιάντου, ὀἶ.
 579. πενθεῖ δ' ἄνδρα δόμος στερη-
 580. θεῖς, τοκέης δ' ἄπαιδες

576. —υυ—υυ—|| dactylische trimeter (klinkend hemiepes)
 577. ——υυ—|| id. > pherecrateüs
 578. ——υυ—|| id. > pherecrateüs
 579. ——υυ—υυ—| glyconeüs
 580. —υυ—υυ—|| aristophaneüm

Regel 577 en 578 kunnen zowel dactylisch (met contractie in de eerste voet) als aeolo-choriambisch (catalectische glyconeüs = pherecrateüs) worden opgevat en vormen dus de glijdende overgang tussen 576 (dactylisch) en 579-580 (aeolo-choriambisch).

Noot 1: De interjecties φεῦ, ἦέ en ὀἶ tellen niet mee voor het metrum (*exclamatio extra metrum*).

§ 72. Dactylische cola

Dactylische cola zijn dikwijls op de dipodie als metrische eenheid (cf. § 25) gebaseerd:

—υυ | —υυ | —υυ | —υυ | of eigenlijk —υυ—υυ | —υυ—υυ |

een dactylische “tetrameter”.

Dikwijls zijn dactylische perioden eigenlijk een soort systemen, bestaande uit “tetrameters”, soms met een “dimeter” ertussen. Contractie komt minder vaak voor dan in de stichische dactylische hexameter; de laatste voet van de periode is natuurlijk een spondee (cf. § 4). Oplossingen komen vrijwel nooit voor.

In andere passages zijn de dactylische cola meer gevariëerd, doordat ook cola met een oneven aantal voeten, catalectische en procephale vormen optreden; bovendien kan als slotvoet van een dactylisch colon $\acute{\cup}$ i.p.v. $\acute{\cup}\cup$ optreden. Deze variaties doen denken aan de dactylische cola van het elegisch distichon, de asynarteten en aan de aeolo-dactylische cola.

Dactylische cola kunnen geassocieerd worden met:

- a. anapaestische: de anapaestische voet ($\cup\cup\acute{\cup}$) is immers de omkering van de dactylische ($\acute{\cup}\cup\cup$); een glijdende overgang kan bv. tot stand gebracht worden door de paroemiacus, die een soort procephale dactylische trimeter, doch tevens een catalectische anapaestische dimeter kan zijn (cf. § 36,n.1);

$$\cup|\acute{\cup}\cup|\acute{\cup}\cup|\acute{\cup}-| \quad > \quad \cup\acute{\cup}\cup\acute{\cup}|\cup\acute{\cup}\acute{\cup}|$$

- b. iambische (evt. trochaëische en cretisch-paeonische): deze associatie is ontleend aan de asynarteten van Archilochus en de dactylo-epitriten.
- c. aeolische: de dactylische voet ($\acute{\cup}\cup\cup$) is immers een deel van de choriambe ($\acute{\cup}\cup\cup\acute{\cup}$). Een glijdende overgang kan bijv. tot stand gebracht worden door een klinkend hemiepes, dat tevens als pherecrateüs kan worden opgevat (cf. § 71). Men denke voorts aan de aeolo-dactylische vormen.
- d. dactylo-epitritische: hemiepes en prosodiacus, al of niet “klinkend” behoren immers tot beide metrische genres
- e. dochmische: een hemiepes met contractie in de tweede voet kan ook als dochmius met cholosis worden opgevat:

$$\acute{\cup}\cup|\acute{\cup}-|\acute{\cup}-| \quad > \quad -\acute{\cup}\acute{\cup}-\acute{\cup}$$

Voorbeelden van dactylische passages:

Voorbeeld: (Aesch.Eum. 1040 sqq.)

1040. ἴλαοι δὲ καὶ εὐθύφρονες γᾶ
 1041. δεῦρ' ἴτε, Σεμναὶ <θεαί>, πυριδάπτω
 1042. λαμπάδι τερπόμεναι καθ' ὁδόν.
 1043. (ὀλολύξατε νῦν ἐπὶ μολπαίς.)

1040. $\acute{-}|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}$ dactylische tetrameter
 1041. $\acute{-}\cup\cup|\acute{-}|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}$ id.
 1042. $\acute{-}\cup\cup|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}$ catalectische dactylische tetrameter
 1043. $\cup\cup|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}$ paroemiacus

Noot 1: In 1041 moet $\theta\epsilon\alpha\acute{\iota}$ met synizese gelezen worden.

Voorbeeld: (Aesch. Agam. 104 sqq.)

104. κύριός εἰμι θροεῖν ὄδιον κράτος αἴσιον ἀνδρῶν
 105. ἐντελέων· ἔτι γὰρ θεόθεν καταπνεύει
 106. πειθῶ, μολπᾶν ἀλκᾶν, σύμφυτος αἰῶν·
 107. ὅπως Ἄχαιῶν δίθρονον κράτος, Ἑλλάδος ἦβας
 110. ξύμφρονα ταγάν,
 111. πέμπει σὺν δορὶ καὶ χερὶ πράκτορι
 112. θούριος ὄρνις Τευκρίδ' ἐπ' αἶαν,

104. $\acute{-}\cup\cup|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}/\cup\cup|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}$ dactylische hexameter
 105. $\acute{-}\cup\cup|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}/\cup\cup|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}$ dactylische pentameter
 106. $\acute{-}|\acute{-}|\acute{-}|\acute{-}|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}$ id.
 107. $\cup\acute{-}\cup\acute{-}|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}$ iambisch m. + dactylische tetrameter
 110. $\acute{-}\cup\cup|\acute{-}$ dactylische dimeter
 111. $\acute{-}|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}\cup\cup$ dactylische tetrameter
 112. $\acute{-}\cup\cup|\acute{-}|\acute{-}\cup\cup|\acute{-}$ id.

§ 73. Anapaestische cola

Anapaestische cola hebben in de lyrische passages grotendeels gecontraheerde metra (cf. § 28: spondeïsche, lyrische, klaag-anapaesten); ze geven a.h.w. gedragen spanning weer:

$-\acute{-}\acute{-}|\acute{-}\acute{-}\acute{-}$ spond.-anapaestische dimeter = *octamacron*

Catalectische dimeters vindt men niet alleen aan het eind van een reeks catalectische, doch ook daartussen:

$-\acute{-}\acute{-}|\acute{-}\acute{-}$ catalectische spond.-anap.dim. = *heptamacron*

Soms echter worden de anapaesten opgelost tot proceleusmatici ($\cup\cup\cup\cup$): de spanning wordt dan a.h.w. door hartstochtelijke uitbarstingen gebroken. Zeer zelden vindt men cola met een oneven aantal voeten, bijv. de anapaes-

tische tripodie (υυυυυυυυυυ).

In de Aves van Aristophanes (333-335 en 349-351) treden “vrije anapaesten” op: de voet is hier υυυ en kan dus zowel anapaest (υυυ; opgelost tot proceleusmaticus υυυυ) als creticus (υυυ; opgelost tot 1e paeon υυυυ) zijn (cf. § 50,n.1).

Anapaestische cola kunnen geassocieerd worden met:

- a. dactylische (evt. dactylo-epitritische e.d.): cf. § 72(a).
- b. dochmische: de glijdende overgang kan gevormd worden door een sterk gesyncopeerde spondeïsch-anapaestische dimeter, die tevens dochmius met cholosis kan zijn:
 $υυυυυυυυυυ > υυυυυυυυυυ$ (*pentamacron*),
 of door een geheel opgeloste monometer, die tevens een geheel opgeloste dochmius kan zijn:
 $υυυυυυυυυυ > υυυυυυυυυυ$
- c. aeolische: de choriambe (υυυυυυυυυυ) is immers een deel van het anapaestisch metrum (υυυυυυυυυυ).

Voorbeelden van anapaestische passages:

Voorbeeld: (Eur.Hec. 197 sqq.)

197.	ὦ δεινὰ παθοῦσ', ὦ παντλάμων,	
198.	ὦ δυστάνου, μάτερ, βιοτάς,	
199.	οἴαν οἴαν αὖ σοι λώβαν	
200.	ἐχθίσταν ἀρρήταν τ'	
201.	ὠρσέν τις δαίμων†.	
202.	οὐκέτι σοι παῖς ἄδ' οὐκέτι δῆ	
203.	γῆραι δειλαία δειλαίωι	
204.	συνδουλεύσω.	
197.	υυυυυυυυυυ	anapaestische dimeter
198.	υυυυυυυυυυ	id.
199.	υυυυυυυυυυ	id. (octamacron)
200.	υυυυυυυυυυ	cat.gesyncopeerde anap.dim. (hexamacron)
201.	υυυυυυυυυυ	brachycat.gesyncop.anap.dim. (pentamacron)
202.	υυυυυυυυυυ	anapaestische dimeter
203.	υυυυυυυυυυ	id. (octamacron)
204.	υυυυυυυυυυ	anapaestische monometer (tetramacron)

Voorbeeld: (Aesch. Agam. 1537 sqq.)

1537.	ἰὼ γὰ γὰ, εἴθ' ἔμ' ἐδέξω,	
1538.	πρὶν τόνδ' ἐπιδεῖν ἀργυροτοίχου	
1540.	δροίτης κατέχοντα χάμευναν.	
1541.	τίς ὁ θάψων νιν; τίς ὁ θρηγήσων;	
1542.	ἦ σὺ τόδ' ἔρξαι τλήση, κτείνασ'	
1543.	ἄνδρα τὸν αὐτῆς ἀποκωκύσαι,	
1545.	ψυχῇ τ' ἄχαριν χάριν ἀντ' ἔργων	
1546.	μεγάλων ἀδίκως ἐπικράναι;	
1537.	— — — — — —	anapaestische dimeter
1538.	— — — — — —	id.
1540.	— — — — — —	paroemiacus
1541.	— — — — — —	anapaestische dimeter
1542.	— — — — — —	id.
1543.	— — — — — —	id.
1545.	— — — — — —	id.
1546.	— — — — — —	paroemiacus

§ 74. Iambisch cola

Iambische cola hebben in de lyrische passages van de tragedie meestal metra van de zuivere vorm (— — —), minder vaak met anceps (— — —). Oplossingen komen voor; in hartstochtelijke passages zijn soms alle lange elementen opgelost (— — —). Opgeloste elementen kunnen over twee woorden verdeeld worden (cf. § 53, n.2).

Een catalectisch slotmetrum heeft gewoonlijk de vorm van de bacchius (— — —); een brachycatalectisch slotmetrum heeft de vorm van de spondee (— —).

Dikwijls worden de iambische metra gesyncopeerd tot cretici (— — —) of bacchii (— — —), soms dubbel gesyncopeerd tot spondeeën (— —) cf. § 37)

Iambische cola kunnen geassocieerd worden met:

- a. trochaeïsche: het iambische metrum (— — —) is immers de omkering van het trochaeïsche (— — —) een glijdende overgang kan gevormd worden door een lecythium, dat een acephale iambische dimeter en te-

vens een catalectische trochaeïsche dimeter kan zijn:

┌─┐|┌─┐┌─┐| > ┌─┐┌─┐|┌─┐|

- b. cretisch (-paeonische): het iambisch metrum bestaat immers uit anceps + creticus en kan tot creticus gesyncopeerd worden.
- c. dochmische: het iambisch metrum (┐┌─┐) kan misschien in enkele gevallen als een soort gesyncopeerde vorm van de dochmius (┐┌─┐┌─┐) worden opgevat. Bovendien kan men een dochmische dimeter opvatten als een gesyncopeerde iambische trimeter:
┌─┐┌─┐=|┌─┐┌─┐| > ┌─┐┌─┐|┌─┐┌─┐|┌─┐|
- d. aeolische: het iambisch metrum (┌─┐┌─┐) kan immers als een anaclastische vorm van de choriambe (┌─┐┌─┐) worden opgevat (cf. § 38 en 40).
- e. dactylo-epitritische: het “epitritisch” gedeelte kan immers uit iambische metra bestaan (┐ e= ┐┌─┐).
- f. dactylische: cf. § 72(b); soms-ook anapaestische.

Voorbeelden van iambische passages:

Voorbeeld: (Aesch.Suppl. 112 sqq.)

112. τοιαῦτα πάθεα μέλεα θρεομένα λέγω

113. λιγέα βαρέα δακρυοπετῆ,

114. ἰὴ ἰή,

115. ἰηλέμοισιν ἐμπρεπῆ·

116. ζῶσα γόοις με τιμῶ.

112. ┌─┐┌─┐|┌─┐┌─┐|┌─┐┌─┐| iambische trimeter

113. ┌─┐┌─┐|┌─┐┌─┐|| iambische dimeter

114. ┌─┐┌─┐| iambisch metrum

115. ┌─┐┌─┐|┌─┐┌─┐| iambische dimeter

116. ┌─┐┌─┐|┌─┐┌─┐|| aristophaneüm

Noot 1: In 112 is de beginlettergreep van τοιαῦτα kort (cf. § 7, n.1), daar in deze passage het anceps-element altijd door een korte lettergreep wordt gevormd. In 114 kan ἰὴ ἰή ook als exclamatio extra metrum worden opgevat (cf. § 71, n.1).

Voorbeeld: (Aesch.Suppl. 133 ssq.)

133.	πλάτα μὲν οὔν	
135.	λινορραφῆς τε δόμος ἄλλα στέγων δορός	
136.	ἀχείματόν μ' ἔπεμπε σὺν	
137.	πνοαίς· οὐδὲ μέμφομαι·	
138.	τελευτάς δ' ἐν χρόνῳ	
139.	πατῆρ ὁ παντόπτας	
140.	πρευμενεῖς κτίσειεν.	
133.	υ̇ ˘ υ̇ ˘	iambisch metrum
135.	υ̇ ˘ υ̇ ˘ υ̇ υ̇ υ̇ υ̇ ˘ υ̇ ˘ υ̇ ˘	iambische trimeter
136.	υ̇ ˘ υ̇ ˘ υ̇ ˘ υ̇ ˘	iambische dimeter
137.	υ̇ ˘ ˘ υ̇ ˘ υ̇ ˘	iambische dimeter (syncope)
138.	υ̇ ˘ ˘ ˘ υ̇ ˘	iambische dimeter (2 x syncope)
139.	υ̇ ˘ υ̇ ˘ ˘ ˘	brachycatalectische iambische dimeter
140.	˘ υ̇ ˘ υ̇ ˘ ˘	ithyphallicus

§ 75. Trochaeïsche cola

Trochaeïsche cola hebben, evenals iambische, in de lyrische passages van de tragedie meestal metra van de zuivere vorm (˘ υ̇ υ̇ υ̇), minder vaak met anceps (˘ υ̇ ˘ υ̇). Oplossingen komen voor; in hartstochtelijke passages zijn soms alle lange elementen opgelost (υ̇ υ̇ υ̇ υ̇). Een catalectisch slotmetrum heeft meestal de vorm van de creticus (˘ υ̇ ˘), soms die van de 4e paeon (υ̇ υ̇ ˘); een brachycatalectisch slotmetrum heeft de vorm van de spondee (˘ ˘). Dikwijls worden de trochaeïsche metra gesyncopeerd tot cretici (˘ υ̇ ˘) of palimbacchii (˘ ˘ υ̇), soms dubbel gesyncopeerd tot spondeeën (˘ ˘); cf. § 37.

Trochaeïsche cola kunnen geassocieerd worden met:

- iambische: cf. § 74(a)
- cretisch-paeonische: het trochaeïsch metrum bestaat immers uit creticus + anceps en kan tot creticus gesyncopeerd worden; voorts is er overeenkomst tussen trochaeïsch metrum (˘ υ̇ υ̇ υ̇) en 1e paeon (˘ υ̇ υ̇ υ̇), cf. § 58.
- dochmische: het trochaeïsch metrum (˘ υ̇ υ̇ υ̇) is een deel van de hypodochmius (˘ υ̇ υ̇ υ̇ υ̇), anaclastische bijvorm van de dochmius. Een aan-

tal dochmiën wordt soms afgesloten door de ithyphallicus, die dan als hypercatalectische vorm van de hypodochmius optreedt, doch tevens brachycatalectische trochaeïsche dimeter is:

$\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup} | \quad > \quad \acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup} : - |$

- d. aeolische: het trochaeïsch metrum ($\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}$) kan immers als een anaclastische vorm van de choriambe ($\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}$) worden opgevat (cf. § 38 en 40).
- e. dactylo-epitritische: het “epitritische” gedeelte kan immers uit trochaeïsche metra bestaan ($\epsilon\bar{\cup} = \acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}$).
- f. dactylische: cf. § 72(b).

Voorbeelden van trochaeïsche passages:

Voorbeeld: (Aesch.Suppl. 154 ssq.)

- 154. εἰ δὲ μή, μελανθές
- 155. ἠλιόκτυπον γένος τὸν
- 156. γάιον,
- 157. τὸν πολυξενώτατον,
- 158. Ζῆνα τῶν κεκμηκότων
- 159. ἰξόμεσθα σὺν κλάδοις
- 160. ἀρτάναις θανοῦσαι,
- 161. μὴ τυχοῦσαι θεῶν Ὀλυμπίων.

- 154. $\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}||$ ithyphallicus
- 155. $\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}|\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}-|$ trochaeïsche dimeter
- 156. $\acute{\cup}\acute{\cup}||$ catalectisch trochaeïsch metrum
- 157. $\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}|\acute{\cup}\acute{\cup}-|$ lecythium
- 158. $\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}|\acute{\cup}\acute{\cup}-|$ id.
- 159. $\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}|\acute{\cup}\acute{\cup}-|$ id.
- 160. $\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}||$ ithyphallicus
- 161. $\acute{\cup}\acute{\cup}-|\acute{\cup}\acute{\cup}\acute{\cup}|\acute{\cup}\acute{\cup}-|$ catalectische trochaeïsche trimeter (syncope)

Noot 1: De verdeling van de perioden in cola is soms nogal willekeurig. Zo heeft 155 + 156 (dimeter + monometer) in feite de zelfde omvang als 161 (trimeter).

Voorbeeld: (Aesch.Suppl. 1062 ssq.)

1062.	Ζεὺς ἄναξ ἀποστεροί-	
1063.	ἡ γάμον δυσάνορα	
1064.	δάιον, ὄσπερ Ἴω	
1065.	πημονᾶς ἐλύσατ' εὖ	
1066.	χειρὶ παιωνίᾳ κατασχεθῶν,	
1067.	εὐμενῆ βίαν κτίσας,	
1062.	˘˘˘˘ ˘˘˘	lecythium
1063.	˘˘˘˘ ˘˘˘	id.
1064.	˘˘˘˘ ˘˘˘	aristophaneüm
1065.	˘˘˘˘ ˘˘˘	lecythium
1066.	˘˘˘ ˘˘˘˘ ˘˘˘	catalectische trochaeïsche trimeter (syncope)
1067.	˘˘˘˘ ˘˘˘	lecythium

§ 76. Cretisch-paeonische cola

Cretisch-paeonische cola zijn soms gebaseerd op de onopgeloste creticus (˘˘˘), soms op de opgeloste vormen (1e paeon ˘˘˘˘, 4e paeon ˘˘˘˘). Soms vindt men cretici en paeonen naast elkaar.

De gesyncopeerde vorm van de creticus is de spondee (˘˘), doch deze komt niet dikwijls voor. Cretisch-paeonische passages zijn in de comedie veel talrijker dan in de tragedie.

Cretisch-paeonische cola kunnen geassocieerd worden met:

- trochaeïsche cf. § 75(b).
- iambische: cf. § 74(b).
- dochmische: de creticus (˘˘˘) kan immers als een deel van de dochmius (˘˘˘˘˘) gevoeld worden.
- aeolische: als gesyncopeerde vorm van het iambisch of trochaeïsch metrum kan de creticus met choriamben geassocieerd worden (cf. § 74(d) en 75(d)); bovendien kan de creticus (˘˘˘) als een soort half-gesyncopeerde vorm van de choriambe (˘˘˘˘) gevoeld worden.

Voorbeeld van een cretisch-paeonische passage:

Voorbeeld: (Aesch.Suppl. 418 ssq.)

418.	φρόντισον καὶ γενοῦ	
419.	πανδίκως εὐσεβῆς πρόξενος·	
420.	τὰν φυγάδα μὴ προδῶς,	
421.	τὰν ἔκαθεν ἐκβολαῖς	
422.	δυσθέοις ὀρμέναν·	
418.	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	cretische dimeter
419.	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	cretische trimeter
420.	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	cretische dimeter
421.	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	id.
422.	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	id.

§ 77. Bacchiische cola

Bacchiische cola, gebaseerd op de nooit opgeloste bacchius (˘ ˘ ˘), komen zeer zelden zelfstandig voor. Meestal treden ze op als gesyncopeerde iam-bische metra (cf. § 74), o.a. ook in aeolische vormen, of in associatie met dochmiën, daar de bacchius een deel is van de dochmius (˘ ˘ ˘ ˘).

§ 78. Dochmische cola

De dochmius (˘ ˘ ˘ ˘) wordt dikwijls gebruikt in bewogen passages, vooral in de beurtzangen der tragedie; vóór de tragici wordt hij niet gevonden. De lange elementen zijn alle oplosbaar (cf. § 29); in hartstochtelijke passages zijn ze soms alle opgelost (˘ ˘ ˘ ˘). Men vindt ook de vorm met choloris (˘ ˘ ˘ ˘ ˘, cf. § 31); vooral in passages van gedragen spanning kan men dus het pentamacron (˘ ˘ ˘ ˘ ˘) vinden. Slechts zelden wordt het eerste, minder zelden het vierde element door ˘ ˘ vervangen (˘ ˘ ˘ ˘ ˘, ˘ ˘ ˘ ˘ ˘).

Men schrijft dochmii meestal in dimeterregels. Soms wordt één dochmius vervangen door de anaclastische vorm (˘ ˘ ˘ ˘) (*hypodochmius*). Zeldzaam is de procephale hypodochmius: ˘ ˘ ˘ ˘ ˘. Eveneens zelden is de gesyncopeerde dochmius (˘ ˘ ˘ ˘), die dus de vorm van het *tetramacron* (˘ ˘ ˘ ˘) kan hebben.

Dochmische cola kunnen geassocieerd worden met:

- a. iambische: cf. § 74(c). Dikwijls vindt men iambische trimeters tussen de dochmiën; het is vaak niet zeker, of deze gezongen of gesproken werden.
- b. trochaeïsche: cf. § 75(c). Vooral de ithyphallicus wordt vaak in dochmische context gevonden.
- c. cretische: cf. § 76(c);
- d. bacchiïsche: cf. § 77.
- e. aeolische: de vorm $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}$ van de dochmius komt overeen met het dodrans A ($\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} : \bar{\cup}\bar{\cup}$). Een aantal dochmiën wordt soms afgesloten door het aristophaneüm, dat dan als hypercatalectische vorm van de dochmius optreedt:
 $\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} | \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} > \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} : - |$
- f. anapaestische: cf. § 75(b)
- g. dactylische: cf. § 72(e); tevens met dactylo-epitritische.

Voorbeelden van dochmische passages:

Voorbeeld: (Aeschylus Suppl, 348 ssq.)

348.	Παλαίχθονος τέκος, κλῦθί μου	
349.	πρόφρονι καρδίᾳ, Πελασγῶν ἄναξ.	
350.	ἴδε με τὰν ἰκέτιν φυγάδα περιδρομον,	
351.	λυκοδίωκτον ὡς δάμαλιν ἄμ πέτραις	
352.	ἡλιβάτοις, ἴν' ἀλκᾶ πίσυνος μέμυ-	
353.	κε φράζουσα βοτῆρι μόχθους.	
348.	$\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} $	iambisch metrum + dochmius
349.	$\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} $	2 dochmii
350.	$\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} $	id.
351.	$\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} $	id.
352.	$\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} $	id. (= 2 dodrantes A)
353.	$\bar{\cup}\bar{\cup} : \bar{\cup}\bar{\cup}\bar{\cup} : \bar{\cup}\bar{\cup} $	hipponacteüs (= dochmius + bacchius)

Voorbeeld: (Aesch.Suppl, 392 ssq.)

392.	μή τί ποτ' οὖν γενοίμαν ὑποχείριος	
393.	κράτεσιν ἀρσένων. ὑπαστρον δέ τοι	
394.	μήχαρ ὀρίζομαι γάμου δύσφρονος	
395.	φυγᾶ· ξύμμαχον δ' ἐλόμενος Δίκαν	
396.	κρίνε σέβας τὸ πρὸς θεῶν.	
392.	—ῡ—ῡ— —ῡ—ῡ—	2 dochmii
393.	ῡ—ῡ— ῡ—ῡ—	id.
394.	—ῡ—ῡ— ῡ—ῡ—	id.
395.	ῡ—ῡ— ῡ—ῡ—	id.
396.	—ῡ—ῡ ῡ—	aristopnaneüm

Noot 1: In 396 moet θεῶν met synizese gelezen worden.

§ 79. Ionische cola

De *ionische cola* zijn soms gebaseerd op de zuivere ionicus a minore (ῡ—ῡ—); contractie (—ῡ— molossus) en oplossing (ῡ—ῡ—, ῡ—ῡ—ῡ) komen niet vaak voor. De catalectische of gesyncopeerde vorm is de anapaest (ῡ—ῡ; cf. § 37).

Dikwijls vindt men anaclastische vormen (cf. § 30):

ῡ—ῡ— ῡ—ῡ—		aneclastische ionische dimeter			
ῡ—ῡ— ῡ—ῡ—	catalectische	id.	id.	id.	id.
ῡ—ῡ— —ῡ—	brachycatalectische	id.	id.	id.	id.

Minder vaak vindt men “vrije” ionici, waarbij ionici en epitriten naast elkaar staan:

ῡ—ῡ—|—ῡ—ῡ—| “vrije” ionische dimeter.

(Opm. Ruijgh plaatst hier ergens de term *ionisch colarion*, in de literatuur vinden we daarvoor —ῡ—ῡ—ῡ—.)

Ionische cola kunnen geassocieerd worden met:

- aeolische: de ionicus (ῡ—ῡ—) is een soort omkering van de choriambi (ῡ—ῡ—). Anaclastische ionici komen overeen met iambochoriambische vormen (ῡ—ῡ—|ῡ—ῡ—|~ῡ—ῡ—ῡ—|ῡ—ῡ—|). Een glijdende overgang kan gevormd worden door de pherecrateüs met spondeï-

sche basis, die tevens als ionische dimeter met contractie gevoeld kan worden:

$$- \acute{ } : \acute{ } \cup \cup \acute{ } : \acute{ } | \quad > \quad - \acute{ } - | \cup \cup \acute{ } - |$$

- b. anapaestische: de anapaest is immers tevens de catalectische of gesyncopeerde vorm van de ionicus.

Voorbeeld van een ionische passage:

Voorbeeld: (Aesch.Supl. 1018 ssq.)

1018.	ἴτε μάν ἀστύνακτας	
1019.	μάκαρας θεοὺς γανάοντες	
1020.	πολιούχους τε καὶ οἱ χεῦμ' Ἑρασίνου	
1021.	περιναίουσιν παλαιόν.	
1022.	ὑποδέξασθε <δ'> ὄπαδοι	
1023.	μέλος· αἴνος δὲ πόλιν τάνδε Πελασγῶν	
1024.	ἔχέτω, μηδ' ἔτι Νείλου	
1025.	προχῶς σέβωμεν ὕμνοις,	
1018.	υ υ υ - υ υ υ -	ionische dimeter
1019.	υ υ υ - υ υ υ -	id.
1020.	υ υ υ - υ υ υ - υ υ υ -	ionische trimeter
1021.	υ υ υ - υ υ -	"vrije" ionische dimeter
1022.	υ υ υ - υ υ υ -	ionische dimeter
1023.	υ υ υ - υ υ υ - υ υ υ -	ionische trimeter
1024.	υ υ υ - υ υ υ -	ionische dimeter
1025.	υ υ υ υ - υ υ υ -	anaclastische ionische dimeter

Noot 1: In 1019 moet θεοὺς met synizese gelezen worden.

§ 80. Aeolische cola

Bij de aeolische cola kan men diverse soorten onderscheiden (cf. § 38-42):

- a. zuiver choriambische, bijv.
 $\acute{ } \cup \cup \acute{ } | \acute{ } \cup \cup \acute{ } |$ zuiver choriambische dimeter
- b. iambo-choriambische, bijv.
 $\acute{ } \cup \cup \acute{ } | \cup \acute{ } \cup \acute{ } |$ choriambische dimeter A
- c. typische aeolo-choriambische, bijv.
 $\times \times : \acute{ } \cup \cup \acute{ } : \cup \acute{ } |$ glyconeüs

- d. aeolo-choriambische cola met uitwendige iambische of trochaeïsche uitbreiding, bijv.

$\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma} | \bar{\sigma} : \bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma} : \bar{\sigma}\bar{\sigma}$ alcaeïsche hendecasyllabus

- e. aeolo-choriambische cola met inwendige choriambische uitbreiding, bijv.

$\times\times : \bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma} : \bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma} : \bar{\sigma}\bar{\sigma}|$ asclepiadeüs minor

- f. aeolo-dactylische cola, bijv.

$\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma} : \bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}|$ praxilleüm

Oplossingen kunnen optreden, met name in de aeolische basis en in de iambisch-trochaeïsche onderdelen, minder vaak in de choriambe zelf ($\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}$, of $\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}$).

Aeolische cola kunnen geassocieerd worden met:

- a. iambische: cf. § 74 (d)
- b. trochaeïsche: cf. § 75(d)
- c. cretisch-paeonische: § 76(d)
- d. dochmische: cf. § 78(e)
- e. dactylische: cf. § 72(c)
- f. anapaestische: cf. § 73(c)
- g. ionische: cf. § 79(a)
- h. dactylo-epitritische: dactylo-epitritische vormen kunnen immers worden opgevat als aeolo-dactylische vormen, evt. met uitwendige iambisch of trochaeïsche uitbreiding, bijv.:

$\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma} | (\underline{\text{D}} \bar{\sigma} \underline{\text{e}}) > \bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma} : \bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}$

(choriambische dimeter A met dactylische uitbreiding)

Een glijdende overgang kan ook als volgt tot stand gebracht worden:

$\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma} : \bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}|$ praxilleüm (aeolo-dactylisch)

$\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma}\bar{\sigma} | (\underline{\text{D}} - \underline{\text{e}} \bar{\sigma})$ elegiambus (dactylo-epitritisch)

Ongeveer de helft van Pindarus' oden bestaat uit aeolische cola van dikwijls ingewikkelde bouw; in de tragedie zijn eveneens vele gezongen passages uit aeolische cola opgebouwd, die vaker dan bij Pindarus met andere cola vermengd worden, doch meestal minder ingewikkeld gebouwd zijn.

Voorbeeld: (Pind.Olymp. 4, 1 ssq.)

1. Ἑλατῆρ ὑπέρτατε βρον-
τᾶς ἀκαμαντόποδος
Ζεῦ· τεαὶ γὰρ ἾΩραι
2. ὑπὸ ποικιλοφόρμιγγος αἰοιδᾶς
ἐλισσόμεναι μ' ἔπεμψαν
3. ὑψηλοτάτων μάρτυρ' ἀέθλων·
4. ξείνων δ' εὖ πρᾶσσόντων
5. ἔσαναν αὐτίκ' ἀγγελίαν
ποτὶ γ' Ἰουκεῖαν ἐσλοί·
6. ἀλλ', ὦ Κρόνου παῖ, ὃς Αἴτναν ἔχεις
7. Ἴπον ἀνεμόεσσαν ἑκατογκεφάλᾳ Τυ-
φῶνος ὀβρίμου,
8. Οὐλυμπιονίκαν
δέκευ Χαρίτων θ' ἔκατι τόνδε κῶμον,

1.	υυυυ:υυυυ υυυυυυυυ υυυυυυ-	naamloze heptasyllabus (1e element opgelost) hemiepes ithyphallicus
2.	υυ:υυυυ:υυυυ:υυ υ:υυυυ:υυυυ	reizianum met chor.uitbreiding (basis opgelost) paraglyconeüs
3.	-:υυυυ:υυυυ:υυ	reizianum met chor. uitbreiding
4.	-υυυ υυυυ	2 molossi (gesyncopeerde iambische dimeter)
5.	υυυυυ υ:υυυυυ υυυυυ υυυυ	iambisch m. + naamloze pentasyllabus catalectische iambische dimeter
6.	-υυ:υυυυυ υυυυ	naamloze heptasyllabus + creticus
7.	υυ:υυυυυ υυυυ:υυυυ:υυ υυυυυ	dodrans B + pherecrateüs (basis opgelost) hypodochmius
8.	-:υυυυ:υυ -:υυυυ:υυυυ υυυυ	reizianum pentasyllabus + catalectische iambische dimeter

Voorbeeld: (Aesch.Choëph. 466 ssq.)

466. ὦ πόνος ἐγγενής
 467. καὶ παράμους ἄτας
 466. αἱματόεσσα πλαγά.
 469. ἰὼ δύστον' ἄφερτα κήδη·
 470. ἰὼ δυσκατάπαυστον ἄλγος.
466. ˘˘˘˘:˘˘| dodrans A
 467. ˘˘˘˘:˘˘˘| aristophaneüm
 468. ˘˘˘˘:˘˘˘| id.
 469. ˘˘˘˘:˘˘˘˘:˘˘˘˘| hipponacteus
 470. ˘˘˘˘:˘˘˘˘:˘˘˘˘| id.

§ 81. Dactylo-epitritische cola

De andere helft van de oden van Pindarus is uit *dactylo-epitritische cola* opgebouwd opgebouwd (cf. § 44). In zekere zin is er een interne responsie tussen hemiepes (˘˘˘˘˘˘ D) en lecythium (˘˘˘˘˘˘˘˘ e˘e, door Maas genoteerd als E), nl. die der isosyllabie. Dit verklaart misschien (˘˘˘˘˘˘˘˘ D kan gevoeld worden als ˘˘˘˘ d¹ + ˘˘˘˘ d²), waarom men af en toe ˘˘˘˘ vindt i.p.v. e˘e of e˘e (soort anacalis) en ˘˘˘˘ i.p.v. e. Oplossingen zijn zeldzaam; de tussengevoegde anceps ontbreekt niet dikwijls. Bij Pindarus is de anceps meestal een lange lettergreep.

In de gezongen passages van het drama komen af en toe dactylo-epitritische cola voor.

Ze kunnen geassocieerd worden met:

- a. iambische, trochaeïsche en cretische: cf. § 74(e), 75(e). Vooral de ithyphallicus (˘˘˘˘˘˘˘) wordt vaak als afsluiting gebruikt.
- b. dactylische: cf. § 72(d)
- c. dochmische: cf. § 78(g)
- d. aeolische: cf. § 80(h)

Voorbeeld: (Pind.Olymp. 11, 1-6)

1. Ἔστιν ἀνθρώποις ἀνέμων ὅτε πλείστα
2. χρήσις· ἔστιν δ' οὐρανίων ὑδάτων,
3. ὀμβρίων παίδων νεφέλας·
4. εἰ δὲ σὺν πόνῳ τις εὖ πράσ-
σοι, μελιγάρυες ὕμνοι
5. ὑστέρων ἀρχὰ λόγων
6. τέλλεται καὶ πιστὸν ὄρκι-
ον μεγάλαις ἀρεταῖς·

1.	˘ ˘ ˘ – ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ –	<u>e</u> – <u>D</u> –	aceph.hypercat.iambelegus
2	˘ ˘ ˘ – ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ –	<u>e</u> – <u>D</u>	acephale iambelegus
3	˘ ˘ ˘ – ˘ ˘ ˘ –	<u>e</u> – <u>d</u> ¹	choriambische dimeter B
4	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ –	<u>e</u> ∨ <u>e</u> – (=E–)	trochaeïsche dimeter
	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ –	<u>D</u> –	klinkend hemiepes
5	˘ ˘ ˘ – ˘ ˘ ˘ –	<u>e</u> ∨ <u>e</u> (=E)	lecythium
6	˘ ˘ ˘ – ˘ ˘ ˘ ˘	<u>e</u> ∨ <u>e</u> ∨ (=E∨)	trochaeïsche dimeter
	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ –	<u>D</u>	hemiepes

§ 82. Strophen van gemengde metrische structuur: Aeschylus

Bij Aeschylus is de structuur der strophen gewoonlijk eenvoudig.

Voorbeeld: (Agam. 717-726)

717. ἔθρεψεν δὲ λέοντος ἱ-
718. νιν δόμοις ἀγάλακτον οὖ-
719. τως ἀνήρ φιλόμαστον,
720. ἐν βιότου προτελείοις
721. ἄμερον, εὐφιλόπαιδα
722. καὶ γεραροῖς ἐπίχαρτον.
723. πολέα δ' ἔσκ' ἐν ἀγκάλαις
724. νεοτρόφου τέκνου δίκαν,
725. φαιδρωπὸς ποτὶ χεῖρα σαί-
726. νων τε γαστροῦς ἀνὰγκαις.

I	717.	υ̇:~υ̇υ̇:υ̇	glyconeüs
	718	~υ̇:~υ̇υ̇:υ̇	id.
	719	~υ̇:~υ̇υ̇:~	pherecrateüs
II	720.	~υ̇υ̇ ~υ̇υ̇ ~	klinkend hemiepes
	721.	~υ̇υ̇ ~υ̇υ̇ ~	id.
	722.	~υ̇υ̇ ~υ̇υ̇ ~	id.
III	723.	υ̇υ̇~υ̇ ~υ̇	lecythium (1e element opgelost)
	724.	υ̇υ̇~υ̇ ~υ̇	id.
IV	725.	~υ̇:~υ̇υ̇:υ̇	glyconeüs
	726.	~υ̇:~υ̇υ̇:~	pherecrateüs

De eerste periode is aeolochoriambisch en bestaat uit twee glyconeï en de catalectische vorm daarvan als afsluiting. Door de basis (~υ̇) van de pherecrateüs door een dactylus (~υ̇υ̇) te vervangen ontstaat het klinkend hemiepes; uit drie dezer cola bestaat de tweede, dactylische periode. Door verandering van de 1e, 6e en 7e lettergreep van het klinkend hemiepes kan men een lecythium laten ontstaan met oplossing aan het begin; uit twee dergelijke lecythia bestaat de derde, trochaeïsche periode. Door verandering van de eerste vier lettergrepen van dit lecythium kan men de glyconeüs laten ontstaan, waarop de catalectische glyconeüs als afsluiting volgt: de slotperiode is dus weer aeolochoriambisch.

§ 83. Strophen van gemengde metrische structuur: Sophocles

Bij Sophocles wordt de structuur der strophen langzamerhand ingewikkelder; tevens worden ze langer.

Voorbeeld: (Oed.Tyr. 463-472))

463. Τίς ὄντιν' ἄ θεσπιέπει-
 464. α Δελφίς εἶπε πέτρα
 465. ἄρρητ' ἄρρήτων τελέσαν-
 465. τα φοινίαισι χερσίν;
 466. ὦρα νιν ἀελλάδων
 467. ἵππων σθεναρώτερον
 468. φυγῆ πόδα νωμᾶν·
 469. ἔνοπλος γάρ ἐπ' αὐτὸν ἐπενθρῶσκει
 470. πυρὶ καὶ στεροπαῖς ὁ Διὸς γενέτας,
 471. δειναὶ δ' ἄμ' ἔπονται
 472. Κῆρες ἀναπλάκητοι.

I	463.	υ̇υ̇υ̇ υ̇υ̇υ̇	choriambische dimeter B
	464	υ̇υ̇υ̇ υ̇υ̇υ̇	catalectiscne iambische dimeter
II	465	υ̇υ̇υ̇ υ̇υ̇υ̇	choriambische dimeter B
	466.	υ̇υ̇υ̇ υ̇υ̇υ̇	catalectiscne iambische dimeter
III	467.	-:υ̇υ̇υ̇:υ̇	telesilleüm
	468.	-:υ̇υ̇υ̇:υ̇	id.
	469.	υ̇:υ̇υ̇υ̇:υ̇	reizianum
IV	469.	υ̇υ̇υ̇υ̇ υ̇υ̇υ̇-υ̇	anapaestische dimeter
	470.	υ̇υ̇υ̇υ̇ υ̇υ̇υ̇υ̇	id.
V	471.	-:υ̇υ̇υ̇:υ̇	reizianum
	472.	-:υ̇υ̇υ̇:υ̇	id. (met oplossing)

De eerste periode is iambo-choriambisch: van de vier metra is het laatste catalectisch; alleen het tweede is een choriambe. De tweede periode verschilt van de eerste slechts hierin, dat het eerste metrum de vierlettergrepi-ge basis der typisch aeolo-choriambische vormen is. De derde periode is typisch aeolo-choriambisch: 2 telesillea met het catalectische telesilleüm (reizianum) als afsluiting; het telesilleüm kan men laten ontstaan door verandering van vier der zeven lettergrepen van het voorafgaande colon. Het reizianum eindigt als een catalectisch anapaestisch metrum; dit leidt tot de vierde periode, die anapaestisch is en uit twee dimeters bestaat. Hierop volgt omgekeerd weer een reizianum, dat anapaestisch begint; de slotperiode is dus weer aeolo-choriambisch. Het slotcolon is een reizianum met een oplossing, dat ook als ithyphallicus met oplossing (υ̇υ̇υ̇|υ̇υ̇υ̇||) gevoeld kan worden en als zodanig tevens de acephale vorm is van het slotcolon van de eerste en de tweede periode.

§ 84. Strophen van gemengde metrische structuur: Euripides

Bij Euripides wordt de structuur der strophen nog ingewikkelder, in verband met de moderne richting in de muziek; tevens worden ze nog langer.

Voorbeeld: (Iph.Taur. 1254-1257))

1234. εὐπαις ὁ Λατοῦς γόνος,
1235. τόν ποτε Δηλιάς ἐν καρποφόροις γυάλοις
1236. <ἔτικτε>, χρυσοκόμαν
1237. ἐν κιθάραι σοφόν, ἅ τ' ἐπὶ τόξων
1238. εὐστοχίαι γάνυται· φέρε <δ' αὐτίκα>
1240. νιν ἀπὸ δειράδος εἰναλίας
1241. λοχεῖα κλεινὰ λιπούσα μά-
1242. τηρ τὰν ἀστάκτων ὑδάτων
1243. βακχεύουσαν Διονύ-
1244. σωι Παρνάσιον κορυφάν,
ἔθι ποικιλόνωτος οἰ-
1245. νωπὸς δράκων
1246. σκιερᾷ κατάχαλκος εὐ-
1247. φύλλον δάφναι,
1248. γὰς πελώριον τέρας, ἀμφέπε μαντεῖ-
1249. ον Χθόνιον.
ἔτι μιν ἔτι βρέφος, ἔτι φίλας
1250. ἐπὶ ματέρος ἀγκάλαισι θρώισκων
1251. ἔκανες, ὦ Φοῖβε, μαντείων δ' ἐπέβας ζαθέων
1252. τρίποδὶ τ' ἐν χρυσέωι θάσσεις, ἐν ἀψευδεῖ θρόνωι
1255. μαντείας βροτοῖς θεσφάτων νέμων
1256. ἀδύτων ὑπο, Κασταλίας ρέεθρων γείτων, μέσον
1257. γὰς ἔχων μέλαθρον.

I	1234.	– ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	iambisch m. + creticus
	1235	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	hemiepes + hemiepes
	1236	˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ ˘ ˘	naamloze heptasyllabus
II	1237.	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ –	dactylische tetrameter
	1238.	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	id.
	1240.	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	choriambische dimeter B (basis 2 opl.)
III	1241.	˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘	procephale glyconeüs
	1242.	˘ – ˘ – ˘ ˘ ˘ ˘	choriambische dimeter B
	1243.	– ˘ – : ˘ ˘ ˘ ˘	naamloze heptasyllabus
	1244.	˘ – ˘ ˘ : ˘ ˘ ˘ ˘	choriambische dimeter B
IV	1244.	˘ ˘ : ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘	telesilleüm (basis opl.)
	1245.	– ˘ ˘ ˘	+ iambisch m.
V	1246.	˘ ˘ : ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘	telesilleüm (basis opl.)
	1247.	– ˘ ˘ ˘	+ iambisch m.
VI	1248.	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ –	$\underline{e} \vee \underline{D} -$ (aceph.hypercat.iambelegus)
	1249.	˘ ˘ ˘ ˘	choriambe
VII	1249.	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	iambische dimeter (3 opl.)
	1250.	˘ ˘ : ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	telesilleüm (basisopl.) + bacchius
VIII	1251.	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ – ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	creticus (opl.) + $\underline{e} - \underline{D}$ (aceph.iambelegus)
IX	1252.	˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ ˘ ˘ : ˘ ˘ ˘ ˘ – ˘ ˘ ˘ ˘	pherecrateüs (basisopl.) + $\underline{e} - \underline{e}$ (lecyth.)
X	1255.	– ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	dochmius + hypodochmius
XI	1256.	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ – ˘ ˘ ˘ ˘	anapaestische dimeter + iambisch m.
	1257.	˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘	ithyphallicus

De periodenindeling is hier nog moeilijker vast te stellen en het metrum wisselt vaak op onberekenbare wijze, soms binnen de periode. De *eerste* periode bestaat uit een gesyncopeerd iambisch colon, een dactylisch dicolon en een aeolochoriambisch colon; het kondigt zodoende de komende metrische genres aan: aeolo-choriambisch, evt. met iambische uitbreiding, dactylisch en dactylo-epitritisch (de eerste twee cola kunnen immers als – eeDD worden opgevat, d.w.z. dactylo-epitritisch zonder tussengevoegde anceps). De heptasyllabus begint als een iambisch colon en eindigt als het hemiepes. Zo vormt hij de overgang tot de *tweede* periode, die met twee dactylische tetrameters begint; door de dactylische tetrameter catalectisch te maken en de eerste lettergreep te veranderen ontstaat het slotcolon, een vorm van de aeolo-choriambische dimeter B. Deze vormt de overgang tot de aeolo-

choriambische *derde* periode, die uit vier cola bestaat: een procephale glyconeüs en een dimeter B, een acephale dimeter B en weer een gewone dimeter B; het aantal lettergrepen dezer cola is 9-8-7-8 (dat van het voorafgaande colon: 10). De *vierde* en *vijfde periode* zijn eveneens aeolo-choriambisch, doch met iambische uitbreiding; ze zijn onderling identiek en bestaan uit telesilleüm (basis opgelost en daardoor achtlettergrepig evenals het voorafgaande colon) en iambisch metrum. Het iambisch metrum leidt tot het dactylo-epitritische colon van de *zesde periode*; deze wordt afgesloten door een choriambe, die als zeldzamer bestanddeel (d¹) in dactylo-epitritische context kan optreden, doch tevens terugleidt tot het aeolo-choriambische genre in de *zevende* periode. Deze wordt echter ingeleid door een iambische dimeter met drie oplossingen, die herinnert aan het iambische slotmetrum van de 4e en 5e periode; door de eerste twee opgeloste iamben van genoemde dimeter in anapaesten te veranderen ontstaat weer een telesilleüm, dat evenals in de 4e en 5e periode door een iambisch, doch dit keer catalectisch metrum gevolgd wordt. Het slot van de zevende periode kan als $\cup\bar{\epsilon}$ gevoeld worden en leidt tot de *achtste*, weer dactylo-epitritische periode; deze begint evenals de vorige periode met een oplossing. Ook de *negende* periode begint met een oplossing; het eerste bestanddeel is een pherecrateüs, die met de telesillea correspondeert (achtlettergrepig door de oplossing), en met een lecythium wordt uitgebreid, dat weer aan de dactylo-epitriten herinnert. De *tiende* periode is dochmisch, doch kan ook als iambische trimeter met twee syncopen ($\bar{\text{—}}\bar{\text{—}}\bar{\text{—}}|\cup\bar{\text{—}}\bar{\text{—}}\bar{\text{—}}|\cup\bar{\text{—}}\bar{\text{—}}\bar{\text{—}}||$) gevoeld worden en herinnert als zodanig aan het slot van de vorige periode. De *slotperiode* begint met een anapaestische dimeter, die aan het begin der telesillea doet denken en evenals deze door een iambisch metrum gevolgd wordt; dit laatste leidt tot het slotcolon, dat een acephale catalectische iambische dimeter is en herinnert aan het iambische begincolon en aan het slot van de 7e periode.

Noot 1: In vs. 1249a is $\text{-ov } \chi\theta\acute{o}\nu\iota\sigma\nu$. ($\bar{\text{—}}\cup\bar{\text{—}}\bar{\text{—}}$) niet in exacte responsie met het door v. Wilamowitz geconjectureerde $\mu\eta\text{-}\nu\iota\nu\ \theta\epsilon\acute{\alpha}\zeta$ ($\bar{\text{—}}\cup\bar{\text{—}}$) in vs. 1274a van de antistrophe¹; misschien is het beter daar met de mss. $\theta\epsilon\text{-}\acute{\alpha}\zeta\ \mu\eta\ \nu\iota\nu$ ($\bar{\text{—}}\bar{\text{—}}\bar{\text{—}}$) te lezen met de zeer zeldzame contractie in de choriambe; overigens is de overlevering van deze passage corrupt. In 1252 is de $\cup$ van $\chi\rho\nu\sigma\acute{\epsilon}\omega\iota$ kort, zoals vaker in de koorlyriek het geval is.

---

¹Niet teruggevonden

Hoofdstuk 10

Metrische structuur van tragedie en comedie

§ 85. Tragedie

In de *tragedie* werden de stichische iambische trimeters gesproken, de stichische catalectische trochaeïsche tetrameters en de anapaestische systemen vermoedelijk onder muzikale begeleiding gesproken (*παρακαταλογή*, cf. § 47); de overige, alle niet-stichische, passages werden gezongen. Onder de gezongen passages onderscheidt men koorliederen (meestal in strophenparen, soms afgesloten door een epode zonder strophische responsie; cf. § 49), beurtzangen tussen koor en speler(s) of tussen spelers onderling (*κομμός* eig. “klacht”; een neutralere term is *ἀμοιβαῖον* “beurtzang”) en solaria's (*μονωδία, μέλος ἀπὸ σκῆνης*).

Sommige strophen eindigen met een woordelijk herhaalde periode, een refrain van meestal eenvoudige metrische structuur (*epithymnium* = *ἐφύμνιον*). In de ontwikkeling van Aeschylus tot Euripides worden de koorliederen minder belangrijk, de monodieën en gesproken passages belangrijker. Beurtzang en monodie vertonen dikwijls geen strophische responsie. Soms wordt in de beurtzang door de ene, doorgaans meest bewogen partij gezongen, terwijl door de andere partij iambische trimeters gesproken worden.

De gesproken passages (evt. met muzikale begeleiding) van het koor worden

in feite door de χορυφαῖος “koorleider” uitgesproken. De anapaestische systemen (“mars-anapaesten”) worden met name gebruikt bij het binnenkomen van het koor onmiddellijk voor het eerste koorlied en bij het weggaan uit de orchestra aan het einde van het stuk, doch ook elders vóór, binnen of na een gezongen onderdeel; meestal worden ze door de coryphee, soms ook door een speler voorgedragen. De iambische trimeter en de catalectische trochaeïsche tetrameter zijn de versvormen van dialoog en monoloog; de tetrameter loopt vanaf Aeschylus terug om bij de latere, archaïserende Euripides weer op te komen.

Men deelt de tragedie meestal als volgt in:

- 1e. *prologos*: monoloog of dialoog van spelers, soms met een door speler(s) gezongen passage.
- 2e. *parodos*: opkomst van het koor: een eventueel door een anapaestisch systeem voorafgegaan koorlied, soms ook een beurtzang.
- 3e. eerste *episodium* (ἐπεισόδιον “tussengevoegde passage”, cf. ἐπεισέρχομαι “(bij het koor) binnenkomen (van de spelers)”): dialoog of monoloog, soms met beurtzang of monodie.
- 4e. eerste *stasimon* (στάσιμον eig. “passage, waarbij het koor zich op zijn standplaats in de orchestra bevindt”): koorlied. Hierna volgen nog enige (dikwijls twee) uit episodium en stasimon bestaande paren: tweede episodium, tweede stasimon, etc.
- 5e. *exodos*: dialoog of monoloog na het laatste stasimon, soms met beurtzang of monodie, eindigend met het weggaan van het koor.

Uit deze terminologie blijkt al, dat het koor oorspronkelijk belangrijker was dan de spelers (πάροδος, στάσιμον, ἔξοδος tegenover πρόλογος en ἐπεισόδιον); de tragedie heeft zich uit de koorzang (dithyrambe) ontwikkeld door toevoeging van de spelers. Deze oorsprong verklaart ook het gebruik van de Dorisch-Aeolische $\bar{\alpha}$ der koorlyriek ($\delta\iota\bar{\alpha}$ i.p.v. $\delta\iota\bar{\eta}$, $\tau\hat{\alpha}\nu$ i.p.v. $\tau\hat{\omega}\nu$ < $\tau\bar{\alpha}\omega\nu$, etc.)

Noot 1: Het satyrdrama heeft in principe dezelfde structuur als de tragedie.

Noot 2: In Aesch.Persae en Suppl. ontbreekt de proloog; vermoedelijk is dit geen archaïsme, doch een gevolg van de importantie van het koor in deze stukken.

Noot 3: Soms volgen na de parodos in het stuk slechts één of twee stasima;

om een evenwichtige indeling te krijgen, neemt men dan veelal aan, dat de plaats van een ander stasimum in feite door een beurtzang, waaraan het koor deelneemt, wordt ingenomen.

§ 86. Comedie

In de comedie werden de stichische iambische trimeters gesproken, de stichische catalectische trochaeïsche, iambische en anapaestische tetrameters (en andere zeldzamer tetrameters) benevens de trochaeïsche, iambische en anapaestische systemen onder muzikale begeleiding gesproken en de overige passages, in alle niet-stichische verzen, gezongen. De structuur van de comedie is nog minder vast dan die van de tragedie.

In principe onderscheidt men in de oude comedie:

- 1e. *proloog*: dialoog of monoloog van speler(s), soms met een door speler(s) gezongen passage.
- 2e. *parodos*: opkomst van het koor.
- 3e. *agon*: strijdsce ne tussen twee spelers, ieder gesecondeerd door een helft van het dubbelkoor (12 + 12 choreuten).
- 4e. *parabasis*: nadat de spelers het toneel verlaten hebben, gaat het koor langs het publiek (cf. de $\chi\hat{\omega}\mu\omicron\varsigma$) door de orchestra, spottende opmerkingen makend, die meestal niets te maken hebben met de intrige van het stuk.
- 5e. *episodia* en *stasima*: kleinere dialoogsc enes, waarin doorgaans de winnaar van de agon de hoofdrol vervult en dikwijls een aantal tegenspelers wegwerkt, afgewisseld door koorliederen; dikwijls treden parodi rende gezongen passages op.
- 6e. *exodos*: dialoogsc enes en gezongen passages na het laatste stasimum, eindigend met het weggaan van het koor, dat gewoonlijk de winnaar van de agon meevoert in de feeststoet (cf. de $\chi\hat{\omega}\mu\omicron\varsigma$).

Soms ontbreken echter met name agon, parabasis en episodica + stasima, althans in hun formele gestalte (cf. § 87-88).

§ 87. Agon: epirrhematische syzygie; trimeter-syzygie

De dialoog van de *proloog* is in iambische trimeters evenals die der door stasima onderbroken *episodia*; dit alles doet denken aan de structuur van de tragedie, waaraan deze onderdelen misschien zijn ontleend. Specifiek kenmerkend voor de comedie is de *epirrhematische syzygie*, die vooral in de agon en de parabasis, doch ook in de parodos of in plaats van episodium + stasimum optreedt. Zulk een syzygie (συζυγία “koppel, paar”) bestaat uit een koorlied (ode) en een aantal onder muzikale begeleiding gesproken stichische tetrameters (*epirrhema* eig. “het bij (het gezongene) gesprokene”) plus de antistrophe van het koorlied (*antode*) en wederom een aantal tetrameters (*antepirrhema*); soms worden de tetrameters door een systeem (*pnigos*, resp. *antipnigos*, cf. § 47) afgesloten.

De agon heeft in volledige vorm de volgende onderdelen:

- A. *ode*: klein koorlied.
- B₀. *katakeleusmos*: aanmoediging van de coryphee tot de eerste speler in twee catalectische tetrameters.
- B₁. *epirrhema*: dialoog, gewoonlijk tussen de twee spelers en de coryphee, waarbij de eerste speler zijn standpunt verdedigt, in catalectische tetrameters.
- B₂. *pnigos*: afsluiting van het epirrhema in de vorm van een systeem. Het metrum blijft in B₀, B₁, B₂ hetzelfde.
- A¹. *antode*: antistrophe van A.
- B₀¹. *antikatakeleusmos*: aanmoediging van de coryphee tot de tweede speler in twee catalectische tetrameters.
- B₁¹. *antepirrhema*: dialoog, waarbij de tweede speler zijn standpunt verdedigt, in catalectische tetrameters.
- B₂¹. *antipnigos*: afsluiting van het antepirrhema in de vorm van een systeem. Het metrum blijft in B₀¹, B₁¹, B₂¹ hetzelfde, doch kan verschillen van dat van het epirrhema. Ook de lengte van antepirrhema en antipnigos kan verschillen van die van epirrhema en pnigos.
- C. *sphragis* (“zegel”): de coryphee verklaart, dat de tweede speler gewonnen heeft, doorgaans in tetrameters.

Dikwijls is de agon formeel niet volledig; zeer vaak ontbreekt de sphragis,

soms ook een pnigos; soms is een onderdeel rudimentair. Dikwijls vindt men in een stuk twee, soms nog meer ἀγῶνες; in dat geval zijn slechts één of twee volledig of bijna volledig, de overige zeer onvolledig.

Soms vindt men naar analogie van de beschreven tetrameter-syzygie een trimeter-syzygie, die bestaat uit een ode en een reeks gesproken iambische trimeters plus antode en weer een reeks iambische trimeters. Deze neemt soms de plaats in van de beschreven agon, dikwijls die van episodium + stasimum. Vooral in het laatste geval kan de volgorde der onderdelen ook omgekeerd zijn (BAB'A'); katakeleusmos en pnigos treden hierbij niet op; ook de inhoud wijkt veelal af van die van de formele agon, al is gewoonlijk wel een strijdmotief aanwezig.

Noot 1: Soms wordt de ode door gesproken tetrameters onderbroken.

Noot 2: Soms is er alleen formeel sprake van een epirrhematische agon, gezien de metrische structuur en de plaats binnen het stuk, zonder dat de inhoud hiermee geheel in overeenstemming is.

Noot 3: Soms is de inhoud die van een strijdsceñe tussen twee spelers, terwijl er formeel geen sprake is van een agon; bijv. Ranae 1119-1250, 1261-1369, 1378-1481, episodica in iambische trimeters met gezongen parodieën.

Noot 4: Soms staat de voornaamste agon niet vóór, doch na de parabasis, bijv. in Nubes en Ranae.

§ 88. Parabasis

De geheel door het koor gezongen en gesproken *parabasis* heeft in volledige vorm de volgende onderdelen:

- A. *kommation*: liedje, waarin het anapaestisch metrum meestal overheerst; onder het zingen verlieten de spelers het toneel.
- B₁. *parabasis* in engere zin: doorgaans in catalectische anapaestische tetrameters; daarom wordt dit onderdeel ook wel ἀναπαιστοί genoemd (in de Nubes echter versus Eupolideüs; cf. § 59).
- B₂. *pnigos* (ook wel μακρόν "lang onderdeel"): afsluiting van B₁, in de vorm van een anapaestisch systeem.

- C. *ode*: koorlied.
- D. *epirrhema*: een reeks (meestal 16, anders een ander viervoud) catalectische trochaeïsche tetrameters.
- C'. *antode*: antistrophe van C.
- D'. *antepirrhema* : een reeks catalectische trochaeïsche tetrameters (hetzelfde aantal als in het epirrhema).

Soms vindt men later in het stuk nog een tweede, zgn. *nevenparabasis*. De parabasis is soms, de nevenparabasis altijd onvolledig, doordat diverse onderdelen ontbreken.

In de latere stukken van Aristophanes, met name *Ecclesiazusae* en *Plutus*, die al tot de zgn. midden-comedie behoren, verdwijnt de parabasis. Het koor raakt steeds meer op de achtergrond in het stuk; ook de agon verdwijnt langzamerhand, althans wat de koorpartij betreft. Men ging het koor gebruiken voor intermezzi tussen de bedrijven; deze intermezzi hadden niets met het stuk te maken en werden niet door de dichter geschreven (in de mss. staat dan slechts $\chi\rho\rho\upsilon$ zonder uitgeschreven tekst). In de nieuwe comedie (*Menander*) is deze ontwikkeling voltooid. Menander dichtte vrijwel uitsluitend in stichische verzen, die alleen door spelers gesproken werden: iambische trimeters en diverse catalectische tetrameters.

§ 89. Parodos; exodos

Parodos en *exodos* hebben in de comedie een andere vorm dan in de tragedie. De parodos heeft in principe de vorm van de epirrhematische syzygie (met catalectische tetrameters), waarbij de onderdelen echter verschillende volgorde kunnen hebben: $ABA'B'$, $BAB'A'$, $AA'BB'$; oms bestaat ze uit twee syzygieën. De gesproken verzen vormen gewoonlijk een dialoog tussen coryphee en speler(s). Soms vindt men gesproken tetrameters binnen het koorlied.

Vaak treden gesproken, gezongen of gemengde overgangspassages op tussen parodos, agon en parabasis, soms ook tussen onderdelen van de parodos. De metrische structuur van de *exodos* is meestal van zeer gemengde aard.

Hoofdstuk 11

Bibliographie

Handboeken en speciale studies:

- W.J.W. Koster. *Traité de métrique grecque suivi d'un précis de métrique latine* (Leyde 1936, 2e éd. 1953)
- U. von Wilamowitz-Moellendorff, *Griechische Verskunst* (Berlin 1921)
- A.M. Dale, *The lyric metres of Greek drama* (Cambridge 1948, 2nd ed. 1968)
- J.W. White, *The verse of Greek comedy* (London 1912, herdruk Hildesheim 1969)
- A. Meillet, *Les origines indo-européennes des mètres grecs* (Paris 1923)

Inleidingen:

- D. Korzeniewski, *Griechische Metrik* (Darmstadt 1968)
- A. Dain, *Traité de métrique grecque* (Paris 1965)
- J. W. Halporn, M. Ostwald T. G. Rosenmeyer, *The metres of Greek and Latin poetry* (London 1963)
- P. Maas, *Greek metre*, vert. en uitgebr. door H. Lloyd-Jones (Oxford 1962); oorspr. *Griechische Metrik* (Leipzig 1923)
- D.S. Raven, *Greek metre* (London 1962)
- B. Snell, *Griechische Metrik* (Göttingen 1956)
- O. Schroeder, *Grundriss der griechischen Versgeschichte* (Heidelberg 1930)
- P. Masqueray, *Traité de métrique grecque* (Paris 1899)
- L. Havet - L. Duvau, *Cours élémentaire de métrique grecque et latine*,

4e éd. (Paris 1896)

Vele boeken en studies zijn geheel of ten dele gebaseerd op verouderde en onhoudbare theorieën. Wat de inleidingen betreft, zijn die van Maas en van Snell het best doordacht.

Index

- accent, 1, 2, 23, 24
  - dynamisch, 1
  - expiratorisch, 1
  - intensiteits, 1
  - kracht, 1
- accentplaats, 24
- acephalie, 35
- acutus, 23, 24
- adonius, 39
- aeolisch, 37, 89
- aeolische
  - basis, 37
- aeolo-choriambisch, 37, 49, 66, 89
  - colon, 97
- aeolo-dactylisch, 41, 66
- agon, 101
- alcaeïsch
  - decasyllabus, 41
  - hendecasyllabus, 40
  - strophe, 74
- anaclasis, 32
- anacrusis, 35
- anapaest, 7, 27, 54, 79
  - gespleten, 56
  - lyrische, 30
  - spondeïsche, 30
- anapaestisch
  - beginvoet, 54
  - systeem, 68
  - voet, 61
- anceps, 6, 7, 29
- antepirrhema, 102, 104
- antikatakeleusmos, 102
- antipnigos, 102
- antispast, 15, 38
- antistrophe, 2, 48
- antode, 102, 104
- aphaeresis, 9
- archebuleüm, 41
- aristophaneüm, 39
- arsis, 3
- asclepiadeüs maior, 41, 66
- asclepiadeüs minor, 41
- astrophisch, 48, 76
- asynarteet, 43, 65
- attische correptie, 6
- bacchius, 27, 86
- basis, 38
- brachycatalexis, 34
- brevis in longo, 5
- bucolische diaeresis, 53
- caesura media, 56
- caesuur, 43, 50, 55
  - mannelijke, 51
  - vrouwelijke, 51
- catalectische
  - anapaestische tetrameter, 62
  - iambische tetrameter, 60

- trochaeïsche tetrameter, 58
- catalexis, 33, 58, 60
- choliambisch, 32
  - trimeter, 66
- cholosis, 32
- choriambe, 27, 37, 40, 41
- choriambisch
  - dimeter, 37
  - zuiver, 37
- circumflexus, 23
- colometrie, 46
- colon, 45
  - aeolo-choriambisch, 97
  - Bacchiïsche, 86
  - Cretisch-paeonische, 85
  - dactylische, 77
  - dactylo-epitritische, 92
  - Dochmische, 86
  - Iambische, 81
  - ionische, 88
- comédie, 7, 57
- compensatorische verlenging, 20
- contractie, 19, 52
  - metrische, 29
  - phonetisch, 19, 29
- correptie
  - Attische, 6
  - epische, 8–10, 46, 47
- crasis, 10
- cratineüs, 64
- creticus, 27, 44, 85
- cretisch-paeonische cola, 85
- dactylisch dicolon, 97
- dactylische hexameter, 43, 50, 52
- dactylo-epitriten, 44
- dactylo-epitritische cola, 92
- dactylus, 27, 41, 77
- cyclische, 42
- decasyllabus (alcaeïsche), 41
- diaeresis, 50, 58
  - bucolische, 53
  - metrum-, 47
  - na de 1e voet, 53
- dicolon, 46
  - dactylisch, 97
- diectasis, 16
- dimeter, 28
  - anapaestisch, 28
- dipodie, 28
- distichon, 47, 72
  - elegisch, 47, 72
- dochmius, 27, 86
- dodrans A, 39
- dodrans B, 39
- drag, 32
- dynamisch accent, 1
- elegiambus, 44
- elegisch distichon, 72
- elegische distichon, 47
- element, 2
- elisie, 7, 9, 12
- encomiologicum, 44
- enhoplion, 36
- enjambement, 10, 51
- enneasyllabus (alcaeïsche), 35
- enoplion, 43
- ephymnium, 99
- epirrhema, 102, 104
- episodium, 100–102
- epitriet
  - dactylo-, 44
  - derde, 29
  - tweede, 29
- epode = ἐπὸς, 48

- epode = ἐπώδος, 73
 eupolideüs, 64
 exclamatio extra metrum, 77
 exodos, 100, 101, 104
 expiratorisch accent, 1
 externe responsie, 48
 faible(temps), 3
 formulaire poëzie, 11
 formule, 11
 fort(temps), 3
 galliambisch, 33
 gespleten anapaest, 56
 glijdende overgang, 77
 glyconeüs, 38
 gravis, 23
 hemiepes, 33, 44
     klinkend, 36
 hendecasyllabus
     alcaeïsche, 40
     sapphische, 40
 hephthemimeres, 53, 55
 heptamacron, 79
 hexameter, 28
     dactylisch, 28, 43, 50, 52
 hiaat, 8, 10
 hipponacteüs, 39
 hoofdcaesuur, 52
 hypercatalexis, 34
 hypermeter (versus), 10
 hypodochmius, 86
 iambe, 27, 81
 iambelegus, 44
 iambisch
     colon, 81
     metrum, 29
     systeem, 69
     tetrameter (catalectisch), 60, 65
     trimeter, 43
 iambische trimeter, 43, 54, 57
 iambo-choriambisch metrum, 38
 ibyceüm, 41
 ictus, 2, 32, 39
 intensiteits-accent, 1
 interne responsie, 29, 48
 intonatie, 23
 ionicus
     a maiore, 28
     a minore, 27, 88
 ionisch
     colarion, 88
 ionische
     colon, 88
 isochronie, 29
 isosyllabie, 29
 ithyphallicus, 34, 35
 katakeleusmos, 102
 klaag-anapaesten, 30
 klinkend hemiepes, 36
 klinkende prosodiacus, 36
 kommation, 103
 kracht-accent, 1
 lecythium, 33, 35, 59
 lettergreep, 2, 5, 25
     kort, 2, 4
     lang, 2, 4
     lang door positie, 4
 logaoeden, 42
 lyrische anapaesten, 30
 markeren van het rythme, 1
 mars-anapaesten, 68
 media (caesura), 56
 melodie, 2
 metathesis quantitatis, 16, 21
 metriek, 27

- metrische diectasis, 16
metrum, 27
    -diaeresis, 47
    -wisseling, 76
    iambisch, 29
    iambo-choriambisch, 38
    trochaeïsch, 29
    vierlettergripig, 42
molossus, 30, 88
monodie, 48, 99
monometer, 28
muta cum liquida, 6
muzikaal accent, 2
natura, 5
nevencaesuren, 53
nevencaesuur, 53
nulphase, 21
octamacron, 79
octasyllabus, 39
ode, 102, 104
oplossing, 54, 59, 61
    metrische, 30
orale poëzie, 11
oude epos, 11
oxytona, 24
paeon, 31, 85
paeonische tetrameter, 63
palimbacchius, 36
parabasis, 101, 103
    neven-, 104
paraglyconeüs, 39
parodie, 7
parodos, 100, 101, 104
paroemiacus, 33, 36
    spondeïsch, 33
paroxytona, 24
pauze, 5
pentamacron, 80
pentameter, 28, 72
pentasyllabus, 39
penthemimeres, 52, 56
periode, 46
perioden-bouw, 48
perispomena, 24
phalaeicius, 40, 67
pherecrateüs, 39
pnigos, 47, 69, 102, 103
positie
    maken, 6
positie (lengte door), 4, 7, 14
positione, 5
poëzie
    formulaire, 11
    orale, 11
    traditionele, 11
praxilleüm, 41
priapeüs, 46
proceleusmaticus, 30
procephalie, 35
prodelisie, 9, 10
proloog, 100–102
proparoxytona, 24
properispomena, 24
prosodiac, 43
prosodiacus, 36
    klinkende, 36
prosodie, 4, 5, 26
    van de klinker, 18
    van de lettergrepen, 4
prosodische eenheid, 50
pyrrhichus, 35
quantitatief rythme, 2
reizianum, 39
responsie, 49

- externe, 48
- interne, 48
- responsie-vrijheden, 49
- rhythme, 1, 3
  - markeren, 1, 2
  - quantitatief, 3
- rhythmisch
  - zwaartepunt, 3
- rufulianum, 35
- samentrekking, 19
  - phonetisch, 19, 29
- sapphisch
  - hendecasyllabus, 40
  - strophe, 74
- satyrdrama, 58, 100
- sphragis, 102
- spondee, 30
- spondeïsch
  - anapaest, 30
- spondiacus (versus), 52
- stasimum, 100–102
- stichisch, 47
- stichisch vers, 47, 52, 66
- strophe, 2, 48
  - Alcaeïsche, 47
  - alcaeïsche, 74
  - exclusieve, 48, 76
  - Sapphische, 47
  - sapphische, 74
  - vaste, 47, 74
- synaloepe, 10
- syncope, 36
- synizese, 17
- syntactische grens, 51
- systeem, 47
  - anapaestisch, 68
  - trochaeïsch, 70
- syzygie
  - = συζυγία, 28
  - epirrhematisch, 102
  - trimeter-, 103
- telesilleüm, 39
- temps
  - faible, 3
  - fort, 3
- tetramacron, 86
- tetrameter, 28, 58, 65
  - catalectische anapaestische, 62
  - catalectische iambische, 60
  - cretisch, 28
  - iambische, 60, 65
  - paeonische, 63
  - trochaeïsche, 58
- thesis, 3
- traditionele poëzie, 11
- tragedie, 7, 54, 99
- triade, 48
- tribrachys, 30
- trihemimeres, 53
- trimeter, 28
  - choliambische, 66
  - iambisch, 28
  - iambische, 43, 54, 57
- trimeter-syzygie, 103
- trochaeïsch
  - metrum, 29
  - systeem, 70
  - tetrameter (catalectisch), 58
- trochee, 27, 83
- uitbreiding
  - inwendig, 40, 41
  - inwendige, 90
  - uitwendig, 40
- vaste strophe, 47

- verlenging, 15
  - compensatorische, 20
  - metrische, 15
- vers, 5, 45
  - stichisch, 52, 66
- verseinde, 5, 45
- versus
  - Eupolideüs, 64
  - hypermeter, 10
- versus spondiacus, 52
- vocalis ante vocalem corripitur, 9
- voet, 27
- vrije ionici, 32
- wau, 13
- woordaccent, 2, 23
- zeugma
  - van Havet, 59
  - van Hermann, 50, 53
  - van Porson, 54, 59
- zuiver, 29
  - choriambisch, 37
  - iambisch, 29
  - trochaeïsch, 29
- zwaartepunt
  - rhythmisch, 1

Inhoudsopgave

1	Inleiding over het wezen van het griekse rythme	1
	§ 1. Ryhme van Nederlandse poëzie; Nederlands woordaccent . . .	1
	§ 2. Ryhme van Griekse poëzie; Grieks woordaccent	2
2	Prosodie der lettergrepen	4
	§ 3. Hoofdregels; lengte door positie	4
	§ 4. Vers; pauze; brevis in longo	5
	§ 5. Muta cum liquida; Attische correptie	6
	§ 6. Elisie; hiaat	7
	§ 7. Epische correptie; prodelisie; crasis	8
	§ 8. Hiaat aan het verseinde	10
	§ 9. Hiaat in het oude epos	10
	§ 10. Onregelmatige positie-lengte	13
	§ 11. Metrische verlenging	14
	§ 12. Metrische diectasis	16
	§ 13. Adaptatie na metathesis quantitatis	16
	§ 14. Synizese	17

3	Prosodie der klinkers	18
§ 15.	Regels voor α	18
§ 16.	Samentrekking	19
§ 17.	Compensatorische verlenging	20
§ 18.	Metathesis quantitatis	21
§ 19.	Nulphase; vocalische sonanten	21
§ 20.	$\bar{\alpha} < \alpha$ vóór klinker en $-v < v$	22
§ 21.	Morphologisch bepaalde lengte	22
§ 22.	Woordaccent en intonaties	23
§ 23.	Hoofdregele voor het accent	23
§ 24.	Statistische regel voor de prosodie	25
4	Principes der metriek	27
§ 25.	Metrum; metriek	27
§ 26.	Dimeter, trimeter enz., monometer	28
§ 27.	Interne responsie; anceps; isosyllabie	28
§ 28.	Isochronie; contractie	29
§ 29.	Oplossing	30
§ 30.	Anaclasis	31
§ 31.	Cholosis; choliamben	32
§ 32.	Catalexis	32
§ 33.	Brachycatalexis	34
§ 34.	Hypercatalexis	34
§ 35.	Acephalie	35
§ 36.	Procephalie	35

§ 37. Syncope	36
§ 38. Aeolo-choriambische grondvormen; Aeolische basis	37
§ 39. Andere Aeolo-choriambische vormen	39
§ 40. Aeolo-choriambische vormen met uitwendige uitbreiding	40
§ 41. Aeolo-choriambische vormen met inwendige choriambische uitbreiding	40
§ 42. Aeolo-dactylische vormen	41
§ 43. Asynarteten	43
§ 44. Dactylo-epitriten	44
§ 45. Vers; colon; periode	45
§ 46. Stichische verzen; distichon; vaste strophe	46
§ 47. Systeem; metrum-diaeresis; <i>παρακαταλογή</i> ; <i>pnigos</i>	47
§ 48. Exclusieve strophe; periodenbouw	48
§ 49. Externe responsie- antistrophe; epode; triade	48
§ 50. Responsievrijheden	49
§ 51. Diaeresis: caesuur; zeugma; prosodische eenheid	50
5 De belangrijkste stichische verzen	52
§ 52. Dactylische hexameter	52
§ 53. Iambische trimeter bij de iambographen en de tragici	54
§ 54. Iambische trimeter bij de comici	57
§ 55. Catalectische trochaeïsche tetrameter	58
§ 56. Catalectische iambische tetrameter	60

§ 57. Catalectische anapaestische tetrameter	61
§ 58. Paeonische tetrameter	63
§ 59. Versus Eupolideüs; versus Cratineüs	64
§ 60. Gesyncopeerde catalectische iambische tetrameter	65
§ 61. Stichische Archilocheïsche asynarteet	65
§ 62. Choliambische trimeter	66
§ 63. Stichische Aeolische verzen	66
6 De belangrijkste systemen	68
§ 64. Anapaestisch systeem	68
§ 65. Iambisch systeem	69
§ 66. Trochaeïsch systeem	70
7 De voornaamste disticha	72
§ 67. Elegisch distichon, "pentameter"	72
§ 68. Epoden	72
8 De voornaamste vaste strophen	74
§ 69. Sapphische en Alcaeïsche strophe	74
§ 70. Andere Aeolische strophen van Sappho en Alcaeus	74
9 Metrische structuur der exclusieve strophen en astrophische pas- sages	76
§ 71. Metrum-wisseling; glijdende overgang	76
§ 72. Dactylische cola	77
§ 73. Anapaestische cola	79

Metriek en prosodie	117
§ 74. Iambisch cola	81
§ 75. Trochaeïsche cola	83
§ 76. Cretisch-paeonische cola	85
§ 77. Bacchiïsche cola	86
§ 78. Dochmische cola	86
§ 79. Ionische cola	88
§ 80. Aeolische cola	89
§ 81. Dactylo-epitritische cola	92
§ 82. Strophen van gemengde metrische structuur: Aeschylus	93
§ 83. Strophen van gemengde metrische structuur: Sophocles	94
§ 84. Strophen van gemengde metrische structuur: Euripides	95
10 Metrische structuur van tragedie en comédie	99
§ 85. Tragedie	99
§ 86. Comedie	101
§ 87. Agon: epirrhematische syzygie; trimeter-syzygie	101
§ 88. Parabasis	103
§ 89. Parodos; exodos	104
11 Bibliographie	105
Index	107